

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

EGLĖ PELAKAUSKIENĖ

**SOCIALINIS TEISINGUMAS VALSTYBĖS BŪSTO POLITIKOJE
ĮGYVENDINANT SOCIALINIO BŪSTO PRIEINAMUMĄ LIETUVOJE:
UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJO ANALIZĖ**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
prof. dr. Arvydas Guogis

VILNIUS
2019

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
VIEŠOJO VALDYMO FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

**SOCIALINIS TEISINGUMAS VALSTYBĖS BŪSTO POLITIKOJE
ĮGYVENDINANT SOCIALINIO BŪSTO PRIEINAMUMĄ LIETUVOJE:
UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖS ATVEJO ANALIZĖ**

Viešojo administravimo magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 6211LX076

Vadovas

_____ prof. dr. Arvydas Guogis

2019-04-17

Recenzentas

_____

2019-

Atliko

_____ stud. E. Pelakauskienė

2019-04-17

VILNIUS

2019

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	4
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	5
PRIEDŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS.....	7
SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS.....	11
1. SOCIALINIS TEISINGUMAS VALSTYBĖS BŪSTO POLITIKOJE ĮGYVENDINANT SOCIALINIO BŪSTO PRIEINAMUMĄ LIETUVOJE: TEORINIS DISKURSAS	12
1.1. Socialinio teisingumo samprata ir jo vaidmuo visuomenėje	12
1.2. Europos Sąjungos valstybių socialinio būsto politikos įgyvendinimo patirtys	15
1.3. Būsto politikos samprata ir politiką įgyvendinančios institucijos Lietuvoje.....	19
1.4. Būsto politikos bruožai gerovės valstybės modelių kontekste socialinio teisingumo aspektu ..	23
2. PARAMOS SOCIALINIAM BŪSTUI ĮSIGYTI AR IŠSINUOMOTI SISTEMOS ORGANIZAVIMAS LIETUVOJE.....	28
2.1. Paramos socialiniam būstui įsigyti ar išsinuomoti sistema ir teisinis reglamentavimas	28
2.2. Socialinio būsto poreikis ir prieinamumo galimybės	32
2.3. Socialinio būsto fondo plėtra: analizė ir problemos	35
3. SOCIALINIO TEISINGUMO VALSTYBĖS BŪSTO POLITIKOJE ĮGYVENDINANT SOCIALINIO BŪSTO PRIEINAMUMĄ LIETUVOJE: UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖS VERTINIMO TYRIMAS	39
3.1. Empirinio tyrimo metodika ir organizavimas.....	39
3.2. Utenos rajono savivaldybės socialinių būstų situacija	43
3.3. Ekspertų interviu analizė ir apibendrinimas	49
3.4. Paramos būstu gavėjų interviu analizė ir apibendrinimas	58
3.5. Ekspertų ir paramos gavėjų atsakymų palyginimas	75
IŠVADOS.....	78
REKOMENDACIJOS.....	80
LITERATŪRA.....	81
SANTRAUKA	88
SUMMARY	89
PRIEDAI.....	90

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Asmenų (šeimų) sąrašuose pokytis	45
2 pav. Asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, sąrašai.....	46
3 pav. 2015-2018 metų butų fondų struktūros pokyčiai.....	47
4 pav. 2018 metų butų fondo struktūra	48

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Asmenų (šeimų), įrašytų į laukiančiųjų paramos būstui išsinuomoti sąrašus, skaičius, 2015-2018 metų laikotarpiu.....	44
2 lentelė. Būsto politikos prioritetai Utenos rajono savivaldybėje.....	50
3 lentelė. Būsto politikos problemos Utenos rajono savivaldybėje	51
4 lentelė. Esminiai būsto politikos organizavimo bruožai Utenos rajono savivaldybėje.....	54
5 lentelė. Paramos socialiniu būstu sistemos organizavimo gerinimas.....	57
6 lentelė. Demografiniai duomenys apie informantus	58
7 lentelė. Būsto vaidmuo asmens (šeimos) gyvenime.....	59
8 lentelė. Būsto atliekamos funkcijos asmens (šeimos) gyvenime	60
9 lentelė. Priežastys, lėmusios valstybės paramos poreikį	62
10 lentelė. Valstybės pagalbos formos, teikiamos informantams	63
11 lentelė. Būsto poreikio užtikrinimo galimybės	65
12 lentelė. Informantų apsirūpinimo būstu situacijos vertinimas	67
13 lentelė. Informacijos apie valstybės teikiamą paramą dėl socialinio būsto nuomos sklaida.....	68
14 lentelė. Priežastys, lemiančios socialinio būsto prieinamumo problemą	70
15 lentelė. Informantų nuomonė dėl socialinio būsto prieinamumo Utenos rajono savivaldybėje	71
16 lentelė. Utenos rajono savivaldybės siūlymas dėl socialinio būsto nuomos	73
17 lentelė. Informantų nuomonė dėl galimybės ateityje gauti socialinį būstą	74

PRIEDŲ SĄRAŠAS

1 PRIEDAS. Interviu gairių klausimynas Turto valdymo skyriaus specialistams.....	91
2 PRIEDAS. Interviu gairių klausimynas paramos būstu gavėjams.....	92

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas. Būstas yra reikšminga žmogaus gerovės sritis ir gyvenimo pagrindas. *Būstas* charakterizuojamas kaip fizinė apsauga, pavyzdžiui, nuo šalčio ar lietaus; psichologinė apsauga nuo kitų asmenų; neretai būsto turėjimas atspindi ir jame gyvenančių asmenų socialinį statusą ir pan. (Henilane, 2016, 169). Pasak J. Aidukaitės ir kt. (2014, 12), būstas – svarbi žmogaus turtinės (klasinės) priklausomybės išraiška, jis siejamas su ilgalaikė investicija bei žmogaus gyvenimo būdu. Būstas atlieka daugybę socialinių, ekonominių ir biologinių funkcijų, be to, teisė į būstą – viena iš prigimtinių žmogaus teisių (Brazienė ir Mikutavičienė, 2018, 471). Nepaisant to, tinkamo būsto prieinamumas ir teisės į būstą įgyvendinimas tampa vis aktualesne problema mūsų visuomenėje.

Individų galimybės apsirūpinti būstu priklauso nuo valstybės formuojamos būsto politikos. Nors būsto politika apima daugelį aspektų, tačiau pagrindinis būsto politikos tikslas – užtikrinti teisingumą ir lygias asmenų galimybes apsirūpinti būstu (Brazienė, 2018, 135). Lietuvoje, siekiant užtikrinti būsto poreikį, būsto politika įgyvendinama per įvairias programas ir priemones, t. y. parama išsinuomojant savivaldybei priklausantį būstą lengvatinėmis sąlygomis; fiskalinės priemonės, teikiant subsidijas padengti dalį būsto eksploataavimo sąnaudų, asmenims, gaunantiems mažas pajamas, arba savivaldybės socialinio būsto nuomininkams (Brazienė ir Mikutavičienė, 2018, 473). Pažymėtina, jog valstybės būsto politika ypatinga tuo, kad ji tebėra viena iš socialinių teisingumą ir lygias galimybes užtikrinančių sąlygų, taip pat konkrečiomis priemonėmis galinti padidinti arba sumažinti socialinę nelygybę ir atskirtį visuomenėje (Aidukaitė ir kt., 2014, 14). Priemonės, kuriomis įgyvendinama būsto politika, kiekvienoje valstybėje gali skirtis, tačiau jos skirtos pasiekti tam tikrus visuomeninius ar bendruomeninius tikslus, t. y. padidinti būsto prieinamumą, apsaugoti pažeidžiamiausių socialinių grupių interesus ir užtikrinti būsto kokybę (Brazienė, 2018, 135). Akivaizdu, kad tinkamas ir prieinamas būstas yra visų žmonių socialinės gerovės pamatas.

Decentralizuotoje Lietuvos būsto sektoriaus sistemoje savivaldybių nuomojamas būstas užima gana reikšmingą vietą, mažinant socialinę atskirtį. Parama socialiniu būstu naudojasi mažas pajamas gaunančios šeimos arba asmenys, taip pat tie, kurių galimybes įsigyti ar išsinuomoti būstą riboja daugelis kitų ekonominių ir socialinių veiksnių (Aidukaitė ir kt., 2014, 14; Brazienė, 2018; 132). Visgi Lietuvos savivaldybėse asmenų (šeimų) teisės į būstą didelė apimtimi ribojamos: socialinio būsto sektorius yra mažas, o socialinio būsto poreikis didelis. Vadovaujantis oficialiaisiais duomenimis, 2018 metais visose Lietuvos savivaldybėse 10496 asmenys buvo įrašyti į asmenų, laukiančių paramos būstui išsinuomoti, sąrašus: 1826 jaunos šeimos; 1842 neįgalieji ir asmenys, sergantys lėtinėmis ligomis; 999 – likę be tėvų globos; 987 šeimos, auginančios tris ar daugiau vaikų (įvairių) bei 4639 asmenys, įrašyti į bendrąjį sąrašą (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija,

2018). Pavyzdžiui, Utenos rajono savivaldybėje asmenų (šeimų), įrašytų į laukiančiųjų socialinio būsto, sąrašus skaičius kito nežymiai: 2016 m. jų buvo 127; 2017 m. – 118, o 2018 m. – 109 (Utenos rajono savivaldybės administracija, 2018). Vis dėlto nuo 2012 metų savivaldybėse, pradėjus analizuoti asmenų (šeimų), įtrauktų į socialinio būsto nuomos sąrašus, statistinius duomenis, pastebėta, kad kasmet vos 3-4 proc. laukiančiųjų asmenų (šeimų) yra aprūpinami būstu (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 31). Be to, 2018 metų pabaigoje iš savivaldybėms priklausančių būstų bene tik pusė jų sudarė socialinio būsto fondą (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018). Akivaizdu, kad visiems asmenims (šeimoms), įrašytiems į laukiančiųjų socialinio būsto sąrašus, socialinis būstas nėra užtikrinamas. Todėl visuomenėje pradėta gvildinti *socialinio teisingumo* problemą: kaip paskirstyti ribotas visuomenines gėrybes visuomenės nariams, kad paskirstymas būtų laikomas teisingu? (Bieliauskaitė, 2009, 120). Ar įmanoma visuomenines gėrybes išskirstyti taip, kad pirmenybė būtų teikiama „labiausiai nuskriaustiems“ gyventojų sluoksniams? (Guogis ir Gruževskis, 2010, 21). Kadangi aprūpinimas būstu – vienas iš socialinės atskirties mažinimo būdų, todėl tikslinga įvertinti, kaip užtikrintas būsto prieinamumas jo laukiantiems asmenims ir šeimoms. Temos naujumą atspindi tai, jog į socialinio būsto prieinamumą socialinio teisingumo aspektu bus pažvelgta tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu.

Temos iširtumas. Socialinio teisingumo tema plačiai nagrinėta. G. I. Venslauskaitė (1999) atliko Dž. Rolso „Teisingumo teorijos“ pagrindinių nuostatų analizę; A. Vaišvila (2002) analizavo teisingumo formas ir jo socialinę reikšmę; J. Bieliauskaitė (2009) nagrinėjo socialinio teisingumo principų sistemą šiuolaikinėje vakarų teisės tradicijoje; V. Rudzkienė ir M. E. Černikovaitė (2012) tyrė socialinį teisingumą vertybiniu požiūriu; L. V. Papirtis ir A. Bitinas (2010) nagrinėjo socialinio teisingumo įgyvendinimo problematiką finansuojant socialinės saugos sistemą, be to, L. Žalimienė ir kt. (2011) gvildeno socialinio teisingumo teorinę sampratą ir praktinį vertinimą švietime bei nagrinėjo teisingumo idėjų taikymą švietimo srityje (2009); J. Aidukaitė (2010) nagrinėjo gerovės valstybių patirtį įgyvendinant socialinio teisingumo principą švietime. Amerikiečių filosofas Dž. Rolsas (1989) apibūdino teisingumo vaidmenį visuomenėje.

Būsto politiką skirtinguose gerovės modeliuose nagrinėjo J. Aidukaitė (2013); tarpdisciplininiu požiūriu J. Aidukaitė ir kt. (2014) tyrė su būsto politika susijusius sociologijos, viešojo administravimo bei politologijos požiūrius; S. Nefas ir A. Narkevičiūtė (2013) nagrinėjo būsto politiką vietos bendruomenių kontekste; A. Lipnevič (2012) tyrė būsto politikos raidą Lietuvoje; V. Leonavičius ir A. Žilys (2009) analizavo Lietuvos urbanizacijos modelį kitų gerovės valstybių kontekste; A. Plėšnys (2014) tyrė gerovės valstybės modelius šiuolaikinėje kultūrinėje tradicijoje; A. Guogis ir B. Gruževskis (2010) analizavo ar reikia kitokio Lietuvos visuomenės socialinės raidos modelio; A. Guogis (2011) tyrinėjo gerovės modelius Europos bei Lietuvos kontekste; A. Guogis (2012) tyrė, kaip kito Lietuvos socialinis modelis ir kodėl jo vystymasis kelia problemų; R. Indriliūnaitė (2018)

nagrinėjo socialinio būsto politikos sampratą ir paramos būstu prieinamumo galimybes Lietuvoje, taip pat R. Brazienė (2018) vertino jaunimo apsirūpinimo būstu galimybes ir problemas; R. Brazienė ir I. Mikutavičienė (2018) atliko būsto politikos vertinimą Lietuvoje jaunimo grupės požiūriu, taip pat A. Žilys (2018) analizavo, kaip skirtingi būsto politikos aspektai susiję su jaunimo apsirūpinimo būstu situacija.

Užsienio autoriai nagrinėjo skirtingus socialinio būsto politiką apimančius aspektus: T. Poggio ir Ch. Whitehead (2017) tyrinėjo naujas socialinio būsto vystymosi tendencijas skirtingose valstybėse; M. Braga ir P. Palvarini (2013) nagrinėjo socialinio būsto apibrėžimus įvairiose valstybėse, ekonominės krizės poveikį socialiniam būsto sektoriui ir kt. B. Yung (2008) nagrinėjo būsto politiką Honkonge tarpdisciplininiu požiūriu, derinant filosofinę socialinio teisingumo diskusiją su politikos ir būsto studijomis; G. Melis ir kt. (2013) tyrė būsto politiką ir su ja susijusius socialinius derinius, aptariant socialinio teisingumo klausimą; I. Henilane (2016) nagrinėjo būsto sampratą ir klasifikaciją; A. Pittini ir kt. (2015) nagrinėjo socialinio būsto sistemos ypatumus skirtingose Europos valstybėse. Nors socialinės būsto politikos specifika skirtingose visuomenėse aptarta gana plačiai (analizuojant tiek skirtingus būsto politikos modelių bruožus, tiek užsienio šalių patirtį), tačiau nepavyko aptikti darbų, kuriuose būtų vertinamas socialinis būsto prieinamumas valstybės būsto politikoje socialinio teisingumo aspektu.

Tyrimo problema: Mažas pajamas gaunantiems asmenims ir šeimoms, įrašytoms į laukiančiųjų paramos būstui išsinuotų sąrašus, nėra užtikrinamas savalaikis socialinio būsto prieinamumas. Įteisintos naujos paramos formos socialiniam būstui išsinuototi neduoda laukiamų rezultatų. Socialinis būstas suteikiamas bendroje eilėje jo laukiantiems asmenims (jaunos šeimos, neįgalieji, kiti asmenys). Todėl, svarbu išsiaiškinti: kaip būtų galima gerinti valstybės vykdomą būsto politiką socialinio teisingumo aspektu, siekiant užtikrinti socialinio būsto prieinamumą mažas pajamas gaunantiems asmenims bei šeimoms?

Tyrimo objektas – socialinis teisingumas valstybės būsto politikoje įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje.

Darbo tikslas – teoriškai ir empiriškai ištirti valstybės vykdomą būsto politiką socialinio teisingumo aspektu, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje.

Darbo uždaviniai:

1. Apibūdinti socialinio teisingumo sampratą ir jo vaidmenį visuomenėje.
2. Išskirti būsto politikos bruožus gerovės valstybės modelių kontekste.
3. Išanalizuoti paramos socialiniam būstui išsinuototi sistemos organizavimą ir jos teisinį reglamentavimą Lietuvoje.
4. Identifikuoti valstybės vykdomos būsto politikos problemas socialinio teisingumo aspektu, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje.

Darbo metodai: teorinis – mokslinės literatūros, dokumentų, teisės aktų bei statistinių duomenų analizė. Empiriniai – interviu ir kokybinės turinio (*content*) analizės metodai.

Siekiant išanalizuoti socialinį teisingumą valstybės būsto politikoje įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą, atlikta Lietuvos ir užsienio autorių mokslinių darbų analizė. Norint išnagrinėti paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti sistemos organizavimą Lietuvoje, atlikta dokumentų bei teisės aktų analizė. Darbe išskirti Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai; analizuota socialinio būsto fondo plėtra bei rekomendacinės priemonės socialinės paramos srityje dėl kryptingo socialinio būsto prieinamumo užtikrinimo. Atlikta statistinių duomenų analizė, siekiant palyginti socialinio būsto fondo bei asmenų (šeimų), įrašytų į laukiančiųjų sąrašus, rodiklius skirtingose Lietuvos savivaldybėse. Atliktas pusiau struktūruotas interviu su Utenos rajono savivaldybės Turto valdymo skyriaus specialistais bei paramos būstu gavėjais, įrašytais į laukiančiųjų sąrašus. Pasitelkiant kokybinės turinio analizės (*content*) metodą, apdoroti interviu metu gauti duomenys.

Darbo teorinė ir praktinė reikšmė. Gautos teorinės analizės išvados gali papildyti socialinio teisingumo valstybės būsto politikoje, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą, nuostatas, atsižvelgiant į tai, kad išsamių tyrimų šiuo nagrinėjamu aspektu trūksta. Praktiniu požiūriu, tyrimas atskleis socialinio būsto prieinamumo problemas, kurias tikslinga spręsti, siekiant reformuoti socialinio būsto politiką Lietuvoje. Teorinė ir praktinė tyrimo dalys gali būti pagrindas, norint spręsti socialinio būsto prieinamumo problemas kitose Lietuvos savivaldybėse bei ieškoti būdų, kaip būtų galima pagerinti valstybės būsto politikos organizavimą, siekiant užtikrinti socialinio būsto prieinamumą pažeidžiamiausioms visuomenės grupėms.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, sąvokų žodynėlis, teorinė darbo dalis (du skyriai, suskirstyti į poskyrius), metodologinė dalis, praktinė (analitinė) dalis, išvados, rekomendacijos, naudota literatūra, santrauka (lietuvių, anglų kalbomis) ir priedai. Darbo apimtis be priedų – 89 p.

SĄVOKŲ ŽODYNĖLIS

Būstas – „vienbutis gyvenamasis namas, butas ar kitos gyvenamosios patalpos arba jų dalys, tinkami gyventi vienam asmeniui ar šeimai ir atitinkantys statybos bei specialiųjų normų (higienos, gaisrinės saugos ir kitų) reikalavimus“ (Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014).

Socialinis būstas – „į savivaldybės tarybos patvirtintą savivaldybės socialinio būsto fondo sąrašą įtraukto savivaldybės būsto fondo dalis. Vadovaujantis teisės aktuose nustatytais sąlygomis, prie socialinio būsto nepriskiriami bendrabučiai, nakvynės namai, tarnybinės gyvenamosios patalpos, gydymo ar globos (rūpybos) įstaigos gyvenamosios patalpos, savivaldybės būstai, kurie nuomojami ne socialinio būsto nuomos sąlygomis“ (Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014).

Būsto politika – sudedamoji socialinės politikos dalis – „apima valstybės pastangas reguliuoti rinkos paklausą ir pasiūlą būsto srityje, taip pat būsto fondo ir būstus supančios infrastruktūros priežiūrą ir plėtrą“ (Aidukaitė, 2013; Aidukaitė ir kt., 2014; Brazienė ir Mikutavičienė, 2018).

Būsto prieinamumas gyventojams – „būdai ir metodai, kuriuos taikant asmenims ir šeimoms teikiama parama gyventojams būstui įsigyti ar išsinuomoti“. (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 3).

1. SOCIALINIS TEISINGUMAS VALSTYBĖS BŪSTO POLITIKOJE ĮGYVENDINANT SOCIALINIO BŪSTO PRIEINAMUMĄ LIETUVOJE: TEORINIS DISKURSAS

1.1. Socialinio teisingumo samprata ir jo vaidmuo visuomenėje

Šiandien Lietuva susiduria su ištisa griūtimi problemų: investicijų, rinkos paieškų, įstatymų stabilumo, žmonių tarpusavio pasitikėjimo, bendradarbiavimo, piliečių saugumo, teisėtumo, racionalaus valstybinio ir socialinio susitvarkymo, didėjančios emigracijos, skurdu ir kitomis. Teoriškai sprendžiant įvairias socialines, ekonomines ir politines problemas, turėtų būti atsižvelgta į tokias sąvokas kaip teisė, teisingumas, lygybė ir laisvė. Teisinei ir socialinei tvarkai palaikyti reikia sukurti teisingumo ir policijos sistemą, išplėsti ryšius, reglamentuoti gyventojų vaidmenį visuomenėje – teikti jiems socialines paslaugas: švietimą, medicininį aptarnavimą, socialinį aprūpinimą bei kitų būtiniausių fizinių ir socialinių poreikių užtikrinimą (Schuett ir Stirk, 2015, 50). Pasak A. Vaišvilos (2002, 196), visos socialinės ir ekonominės problemos savo turiniu yra žmogaus teisių įgyvendinimo problemos, nes asmeniui tenka įgyvendinti savo interesus ne šalia visuomenės, o visuomenėje. Taip charakterizuojama skirtingų asmenų, kaip atskirų naudų turėtojų ir gavėjų, tarpusavio santykio problema: ar konkretus asmuo gali įgyvendinti savo interesus pripažindamas tik savo naudą, ar ją siekia derinti su kito asmens nauda?

Pagrindinė šiandienos visuomenės problema ta, jog formalus reikalavimas derinti savo naudą su artimo nauda yra nepopuliarus. Pagrindas sureikšminti šią problemą yra tai, jog visuomenė, tegul ir organizuota, tačiau ne visada pajėgi veiksmingai užtikrinti visų gyventojų teises ir skirtingus interesus. Nors socialinė, ekonominė ir politinė valstybės filosofija turėtų būti orientuota į lygių teisių ir galimybių užtikrinimą, tačiau, kaip pastebi A. Vaišvila (2002, 196), vertybe nelaikomas teisingumas – skirtingų asmenų naudos pusiausvyros reikalavimas. Tad asmenys su teisingumo problema susiduria beveik kasdien. Visgi išlaikyti pusiausvyrą tarp visuomenės narių interesų skirtingumo yra sudėtinga. Skirtingos gyventojų kartos bei visuomenės grupės gali jaustis nevienodai ekonomiškai saugios, stiprios, todėl jų socialinio teisingumo supratimas skirsis. Pavyzdžiui, L. Žalimienė ir kt. (2011, 10) pastebi, jog švietimo srityje dažniausiai deklaruojama, kad turi būti užtikrintas lygus priėjimas prie išsilavinimo visiems asmenims, nepriklausomai nuo jų lyties, rasės, etninės kilmės ir kitų nuo asmens nepriklausančių charakteristikų. Vertinant formaliuoju požiūriu, teisės aktai negali būti diskriminaciniai kokių nors asmenų atžvilgiu. Tačiau ko vertas teisingumas, jeigu priėmimas į universitetą vertinamas pagal vidurinėje mokykloje pasiektą pažangumą, o vaikas gyvena skurdžiam rajone, kuriame prastai veikianti mokykla nepajėgia konkuruoti stojant į universitetą? (Žalimienė ir kt.,

2011, 10). Nors *teisingoje* visuomenėje neturėtų būti trukdoma pasinaudoti išsilavinimo teikiama nauda. Atkreiptinas dėmesys ir į teisingumo praktinį pritaikymą socialinės paramos srityje. Anot A. Bitino ir L. V. Papirčio (2010, 39), socialinės paramos tikslas yra padėti žmonėms, neturintiems finansinių resursų (arba jų turintiems nepakankamai). Neretai finansinių resursų neturėjimas lemia tai, kad dauguma žmonių susiduria su būsto išlaikymo problema (negali apmokėti komunalinių paslaugų ar remonto išlaidų) ar apskritai neturi galimybių įsigyti nuosavo būsto. R. Brazienė (2017, 2) pastebi, kad aprūpinimas būstu – viena iš aktualiausių šiuolaikinių socialinių problemų, nes daugeliui žmonių jis tampa iššūkiu ar finansine našta. Be to, besikeičiantys rinkos ir ekonominiai procesai, nepalaujamai didėjančios nekilnojamojo turto kainos taip pat apriboja galimybes turėti nuosavą būstą (Jurevičienė ir Neverauskienė, 2008, 117). Iš tiesų, aprūpinimo būstu klausimas yra susijęs tiek su ekonomine, tiek su socialine asmens (šeimos) gerove. Anot D. Jurevičienės ir L. Neverauskienės (2008, 117), aprūpinimas būstu yra svarbus tiek fizinių, tiek socialinių poreikių patenkinimui, taip pat daro įtaką ne tik asmens (šeimos) gyvenimo lygiui, bet ir ekonominiams, socialiniams bei demografiniams aspektams, susijusiems su žmogaus teisių apsaugos garantijomis bei žmogiškųjų išteklių išsaugojimu. Galimybė turėti būstą yra labai svarbi siekiant patenkinti pagrindinius asmens (šeimos) poreikius, be to, būstas yra būtinas norint dalyvauti visuomenės gyvenime ir ieškoti darbo. Kadangi daugelis asmenų ir šeimų susiduria su finansinėmis problemomis ir negali patys apsirūpinti būstu, valstybė per savo politikos formavimą turi paskirstyti išteklius tarp įvairių visuomenės grupių. Žinoma, įvairūs žmonės gali turėti skirtingą požiūrį į tai, kokia teisinga būsto politika. Anot B. Yung (2008, 50), vidurinėsios klasės atstovai gali manyti, kad jie turėtų gauti didžiausią būsto subsidiją, nes jie moka didžiausią mokestį visuomenėje, o žemesniosios klasės atstovai – manyti, jog jie turi didžiausius nepatenkintus poreikius, todėl turėtų gauti didžiausias būsto subsidijas. Apskritai kalbant, visoms suinteresuotoms šalims būsto politika jų atžvilgiu bus teisinga tik tuomet, kai bus patenkinti jų asmeniniai poreikiai. Tačiau, organizuojant socialinės paramos teikimą būsto politikos srityje (skiriant socialinius būstus), sunku pasiekti socialinę lygybę. Autorė B. Yung (2008, 53) pateikia pavyzdį: jeigu šeima X susideda iš keturių narių (tėvai ir du maži jų vaikai), tai jai turėtų būti paskirtas didesnis butas nei, pavyzdžiui, šeimai Y, susidedančiai iš dviejų asmenų (tėvo ar motinos ir vieno jo/jos vaiko), tačiau, jeigu šeimą Z sudaro šeši nariai (tėvai ir keturi jų vaikai), tai jai turėtų būti priskirtas dar didesnis butas nei šeimai X ar Y. Tačiau, jeigu visoms šeimoms – X, Y ir Z – skiriamas tokio pat dydžio socialinis būstas, galime teigti, kad toks skirstymas nėra teisingas, nes lygybėms suteikiama nelygybė. Todėl svarbu atkreipti dėmesį į materialųjį teisingumą, kuris dar vadinamas paskirstomuoju arba socialiniu teisingumu (Žalimienė ir kt., 2011, 10; Guogis ir Gruževskis, 2010, 22-23). Vis dėlto, L. V. Papirtis ir A. Bitinas (2010, 39) teigia, jog nėra aiškių kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų galima visuomenines gėrybes (socialinį būstą) paskirstyti tolygiai. Pavyzdžiui, kaip užtikrinti socialiniame pavojuje esančių grupių (asmenų (šeimų) su minimaliomis pajamomis; vienišo vieno iš tėvų, auginančio vaikus; studentų;

nejgalių asmenų ir kt.) palaikymą per įvairias paslaugas ar finansinius įrankius? Kaip valstybė turėtų paskirstyti finansinius ir kitus resursus, siekdama užtikrinti socialinį būstą asmenims (šeimoms), laukiantiems jo eilėje? Abejotina, kad asmenys, laikantys save lygiais ir turinčiais teisėtų reikalavimų vienas kito atžvilgiu, sutiks su principu, kuris reikš vieniems menkesnes gyvenimo perspektyvas paprasčiausiai dėl didesnės gėrio sumos, tenkančios kitiems, nes kiekvienas asmuo ar šeima teiks pirmenybę savo interesams bei poreikiams užtikrinti (Rolsas, 1989, 104). Todėl valstybė neretai atsiduria ties asmens (šeimoms) poreikių patenkinimo ir teisingumo įgyvendinimo problemos riba. Būsto politikoje turėtų būti atsižvelgta į tai, kad būstas yra laikomas būtinybe, todėl jis yra socialiai reikalingas. Formuojant būsto politiką, socialinio teisingumo klausimas įvyksta tuomet, kai atsiranda konfliktas dėl ribotų išteklių ir būsto paskirstymo konkrečioms asmenims ar šeimoms. Taigi, į ką svarbu atsižvelgti, siekiant išlaikyti socialinę lygybę?

Dažnai kalbama apie *teisingumą* įvairiais aspektais, tačiau šis terminas vartojamas su neaiškia jo prasmės koncepcija. Nors, kaip teigia J. Bieliauskaitė (2009, 120), teisingumo sampratą pradėta gvildinti jau antikos laikais, dėl jos turinio ginčijamasi dar iki šiol. Bene seniausia *Džono Rolso*¹ teisingumo teorija postuluoja, kad socialinėse institucijose, skirstančiose visuomenės bendradarbiavimo vaisius ir jo implikuojamas pareigas (naštas), yra įaugusi nelygybė, arba šališkumas (Venslauskaitė, 1999, 74). Kalbėdamas apie teisingumo sąvoką, Dž. Rolsas ją taiko pamatinių socialinių institucijų struktūroms, kurios skirsto visuomenines gėrybes gyventojams. Anot G. I. Venslauskaitės (1999, 75), Dž. Rolsas, nagrinėdamas teisingumo sąvoką, ją nukreipia į bazines politines, socialines ir ekonomines institucijas, o tiksliau – į bazinę šiuolaikinės demokratinės visuomenės struktūrą, t. y. į tai, kaip ji skirsto gyventojams teises ir pareigas arba socialinio bendradarbiavimo dėka sukurtas gėrybes. Be to, Dž. Rolsas teisingumo teorijoje bando sujungti kelis principus, kuriančius tokias lygiateisio bendradarbiavimo sąlygas, kurios būtų naudingos visiems žmonėms. Pirmia, asmuo turi lygią teisę į plačiausią pamatinę laisvę, suderinamą su kitų laisve (vienodos laisvės principas) (Žalimienė ir kt., 2009, 10). Antra, socialinė ir ekonominė nelygybė turi būti tvarkoma taip, kad teiktų didžiausią naudą labiausiai nuskriaustiems visuomenės nariams (skirtingumo principas) (Žalimienė ir kt., 2009, 10). Trečia, teisinga galimybių lygybė apibrėžiama taip, jog turi būti užtikrintas visų postų bei profesinių pozicijų prieinamumas visiems, turintiems tokį patį norą panaudoti tuos pačius talentus bei sugebėjimus, turėti tokią pat sėkmės perspektyvą, nepriklausomai nuo jų pradinės padėties visuomenėje (Žalimienė ir kt., 2009, 10). Taigi, teisingumas suvokiamas kaip sprendimų dėl pagrindinių visuomenės gėrybių paskirstymo nešališkas priėmimas.

---

¹ *Džonas Rolsas* (John Rawls) – buvo amerikiečių filosofas, Harvardo Universiteto politinės filosofijos profesorius ir knygų autorius. Anglakalbėse šalyse jis laikomas vienu svarbiausių XX a. politinių filosofų, o bendrai laikomas įtakingiausiu liberalizmo šalininku. Be to, Dž. Rolsas laikomas socialinio teisingumo teorijos pradininku. Mokslinėje literatūroje iki šiol plačiai aptariamas jo veikalas „Teisingumo teorija“, kuriame postuluojami teisingumo principai yra reikšmingi šiuolaikinei teisėkūrai.

A. Guogis ir B. Gruževskis (2010, 21) teigia, jog socialinis teisingumas dažniausiai suprantamas kaip užtikrinimas žmogui materialinių gėrybių, kurios jam teisėtai priklauso dėl jo darbo rezultatų ar vykdomų pareigų, o teisiniu požiūriu – teisių, išplaukiančių iš demokratinės sistemos principų (įstatymų), įgyvendinimas. Svarbu tai, kad visiems visuomenės nariams būtų užtikrintos vienodos materialinių gėrybių pasiekiamumo sąlygos. Anot V. Rudzkienės ir M. E. Černikovaitės (2012, 1055), svarbiausia socialine vertybe laikoma socialiai teisinga visuomenė, kurioje socialinis teisingumas veikia kaip *buferis*, perskirstant pinigines išmokas ir paslaugas valstybės piliečiams bei kitoms socialinės atskirties grupėms. Tačiau, kaip ir buvo minėta, visuomenę galima skirstyti ir sluoksniuoti įvairiais būdais, todėl, pasak V. Rudzkienės ir M. E. Černikovaitės (2012, 1056), būtinas asmens ir valstybės bendradarbiavimas, palaikant teisių ir pareigų vienovę: įvertinti, su kokiomis problemomis susiduria valstybės gyventojai, kokias socialines vertybes jie laiko prioritetinėmis ir atitinkamai priimti įstatymus, kuriuose būtų atsižvelgta į skirtingų visuomeninių grupių interesus. Socialinio teisingumo aptarimas svarbus ir būsto politikoje. Nuo to, kaip visuomenė paskirstys išteklius ir visuomenines gėrybes, priklausys gyventojų gerovė bei jų požiūris į valstybės formuojamą būsto politiką. Jeigu valstybėje vyrauja tokia teisinė ir socialinė tvarka, kuri garantuoja tam tikrą minimalų socialinio teisingumo lygį, socialinė įtampa tarp visuomenės narių mažėja. Taigi, teisingumo principo visiškai negalima ignoruoti, jeigu norime išspręsti žmonių būsto problemą.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinio teisingumo sąvoka yra daugialypė, apimanti teisių, poreikių, interesų ir lygių galimybių užtikrinimą. Formaliuoju požiūriu teisingumas – įstatymais reglamentuojama gyventojų lygybė; materialiuoju – atlieka paskirstomojo (socialinio) teisingumo vaidmenį: tolygus visuomeninių gėrybių paskirstymas. Teisingumas būsto politikoje apima finansinių išteklių paskirstymą visoms suinteresuotoms šalims, atsižvelgiant į socialinius poreikius. Taigi, lygių galimybių užtikrinimas yra susijęs su socialiniu teisingumu. Šiame moksliniame darbe tiek teoriškai, tiek empiriškai bus atskleisti socialinio teisingumo įgyvendinimo principai būsto politikos kontekste.

1.2. Europos Sąjungos valstybių socialinio būsto politikos įgyvendinimo patirtys

Kylant gyvenimo lygio standartams ir augant gyventojų lūkesčiams gyvenamojo būsto atžvilgiu, valstybės ne visada pajėgios įgyvendinti asmens (šeimos) teisę į socialinį būstą. Be to, dėl sparčiai kylančių gyvenamojo būsto kainų, pradeda abejoti nuosavo būsto įsigijimo galimybėmis. R. Indriliūnaitė (2018, 170) pastebi, jog ši abejonė aktualizuojama būtent socialinio būsto sektoriuje, kurį plačiąja prasme galima traktuoti kaip gerovės valstybės teikiamą priemonę, skirtą aprūpinti būstu asmenis ir namų ūkius, kurie nėra pajėgūs patenkinti šio poreikio dėl tam tikros gyvenimo situacijos (jauno ar vyresnio amžiaus, negalios ir kt.) ar stokoja ekonominių ir socialinių išteklių. Esant tokiai

situacijai, valstybei tenka svarbus vaidmuo prisiimti atsakomybę už ekonomiškai silpnų asmenų (šeimų) namų ūkių sąlygų gerinimą.

Šiandien nekyla abejonių dėl būsto svarbos ir vaidmens asmens (šeimos) gyvenime. Be to, anot T. Poggio ir Ch. Whitehead (2017, 2), nuo pasaulinių karų ir krizių nukentėjusioje Europoje socialinis būstas tapo svarbia grandimi, jungiančia valstybę su jos gyventojais. Naujai statomi būstai turėjo ne tik aprūpinti gyvenamuoju plotu nuo karo nukentėjusius piliečius, bet ir vystyti statybų pramonę bei didinti užimtumą (Poggio ir Whitehead, 2017, 2-3). Pažymėtina, kad nuo pasaulinių karų nukentėjusios valstybės išplėtė savo investicijas į socialinio būsto plėtrą – priemonę, kuri padėtų žmonėms, nukentėjusiems ir esantiems skurde (Braga ir Palvarini, 2013, 24). Kiekviena valstybė privalėjo užtikrinti socialinio būsto paskirstymą. Kaip pastebi N. Caruso (2013, 34), ši atsakomybė buvo paskirstyta valstybės institucijoms, ne pelno siekiančioms organizacijoms, privačiam sektoriui. Pagrindinė idėja buvo ta, jog valstybė privalo aprūpinti gyventojus būstu. Galima teigti, jog teisės į socialinį būstą įgyvendinimas tapo Europos socialinės politikos dalimi, pabrėžiančia socialinę vienybę ir stiprinančia socialinę sanglaudą tarp valstybių narių.

Socialinio būsto sektorius kaip gerovės paramos priemonė pasižymi detaliais ir įvairiapusiškais moksliniais tyrinėjimais. Būtent teisės į socialinį būstą įgyvendinimo priemonės skirtingose Europos valstybėse varijuoja priklausomai nuo šalyje įgyvendinamos socialinės būsto politikos. M. Braga ir P. Palvarini (2013, 27) pastebi, jog susidūrusios su neatitikimu tarp didelės socialinių būstų paklausos ir mažų resursų, kai kurios Europos šalys imasi inovatyvių ir originalių projektų, kurie rodytų pavyzdį kitoms šalims. Pavyzdžiui, Olandijoje priimta statyti pastatus, kurių viename aukšte būtų apgyvendintos jaunos mamos ir paauglės mergaitės, o kitame – vyresnio amžiaus žmonės. Projekte numatyta, jog vyresnio amžiaus žmonės padės jauniems žmonėms buityje, užmegzti socialinius ryšius, kartu spręsti finansinius bei kitus klausimus (Braga ir Palvarini, 2013, 29). Šis projektas galėtų išspręsti ne tik būsto įsigijimo klausimą, bet ir skatinti socialinius ryšius tarp skirtingų kartų atstovų. Be to, kaip pažymi M. Braga ir P. Palvarini (2013, 29), į šį projektą buvo įtrauktos ir ne pelno siekiančios organizacijos, o tai skatina partnerystę socialinio būsto sektoriuje. Anot D. Treanor (2015, 46-47), danai apleistas teritorijas panaudoja naujų socialinių būstų plėtrai, tačiau juos integruoja taip, kad gyventojams šalia būtų teikiamos kitos paslaugos, pavyzdžiui, vaikų darželiai, slaugos namai, medicininės priežiūros centrai ir kt. Vengrijoje numatyta rengti darbo stovyklas, kuriose dalyvautų savanoriai kartu su nepalankioje ekonominėje padėtyje esančiais socialinio būsto nuomininkais. Pastariesiems renovavimo metu sukurtas turto vertės padidėjimas reikštų sumažintus nuomos mokesčius bei sumažintą išskeldinimo riziką (Braga ir Palvarini, 2013, 34). Tad šiuo atveju įmanomas nekilnojamojo turto vertės padidėjimas be didelių išlaidų. Vis dėlto valstybės institucijos turi nustatyti aiškias įsiskolinimo priežastis tam, kad socialinio būsto nuomininkai išvengtų galimo piktnaudžiavimo. Pavyzdžiui, jeigu įsiskolina nuolat alkoholį vartojantys asmenys, būtų neteisinga kitų

atžvilgiu ir jeigu asmuo (šeima) negali mokėti mokesčių dėl laikino nedarbingumo, tačiau šią nepalankią padėtį siekia ištaisyti – mokesčius moka tiek vieni, tiek kiti. Taigi, skirtingi teisės į socialinį būstą įgyvendinimo pavyzdžiai rodo, jog socialinio būsto poreikiai nėra specifiniai ir būdingi tik vienai šaliai, tačiau jie pastebimi tarptautiniu mastu, t. y. skirtingose Europos valstybėse.

Ne tik Lietuvai, bet ir kitoms valstybėms nuolat reikia ieškoti tinkamų strategijų, sprendimų ir standartų, kuriais vadovaujantis teisės į būstą įgyvendinimas taptų valstybės vykdomos politikos prioritetu. Anot K. Scanlon ir kt. (2015, 2), svarbu reaguoti į greitai augančią populiaciją, jos poreikius, gerinti ekonominę gerovę, stiprinti socialinę sanglaudą. Siekiant, kad teisės į socialinį būstą įgyvendinimas apimtų platesnę auditoriją, mėginta ieškoti demokratinių sprendimų, kurie turėtų bendrinti daugelio valstybių vykdomą politiką socialinio būsto sektoriuje. Anot A. Šileikos ir J. Paškevičiūtės (2013, 11), dar praėjusio amžiaus 9-ojo dešimtmečio pradžioje Prancūzija iškėlė bendros socialinės erdvės Europoje sukūrimo idėją, o jo viduryje (1986 m.) Europos Bendrijos šalys pasirašė suvestinį Europos aktą, kuriuo įsipareigojo skatinti tolygų regionų vystymąsi. Galiausiai, kaip pabrėžia M. Braga ir P. Palvarini (2013, 8-9), buvo bandyta kurti bendrą socialinio būsto apibrėžtį, kurioje būtų trys pagrindiniai elementai – *bendro intereso misija, tikslas padidinti įperkamų būstų pasiūlą ir identifikuoti tikslines gavėjų grupes (adresatus)* – bei kurti visoms valstybėms pritaikomą universalųjį modelį, formuojant socialinio būsto politiką. Deja, tai nėra įmanoma dėl tam tikrų priežasčių. Visų pirma, terminas „socialinis būstas“ valstybių nacionaliniuose teisės aktuose apibrėžiamas skirtingai: Danijoje – „bendrasis būstas“ arba „ne pelno būstas“; Austrijoje – „riboto pelno ar žmonių būstas“; Vokietijoje – „būsto parama“; Ispanijoje – „apsaugotas būstas“; Švedijoje – „viešosios naudos būstas“, tačiau kai kur, kaip ir Lietuvoje, oficialiai vartojamas „socialinio būsto“ terminas (Serbijoje, Slovakijoje, Didžiojoje Britanijoje, netgi Kanadoje). Oficialaus ir visuotinai vartojamo termino nebuvimas rodo, jog visur socialinio būsto samprata yra skirtinga. Kitas svarbus aspektas – nacionalinių sistemų ir struktūrų įvairovė. Anot N. Caruso (2013, 34-35), istoriškai susiklostė, kad valstybėse formavosi skirtinga nacionalinė socialinio būsto sektoriaus sistema ir iki šiol skiriasi atsakomybės paskirstymas, t. y. kas ir kaip turi skirstyti socialinį būstą, atsižvelgiant į ekonominius kriterijus. Be to, priklausomai nuo šalies, skiriasi paramos metodai, tikslinė populiacija, socialinio būsto nuomotojų statusai ir pan. (Braga ir Palvarini, 2013, 8). Minėti skirtumai yra reikšminiai, nes leidžia suprasti apie didelius neatitikimus tarp valstybių vykdomos politikos socialinio būsto sektoriuje. Galima teigti, jog šiuo metu visoje Europoje bendros socialinio būsto politikos nėra neatsitiktinai: kiekvienoje valstybėje ji nulemta jos istorinių, politinių ir ekonominių aplinkybių, be to, terminas „socialinis būstas“ gana įvairiapusiškas.

Socialinio būsto sektoriaus apibrėžimai išryškina skirtingas teisės į socialinį būstą įgyvendinimo galimybes, dėl kurių susiformavo keli socialinio būsto modeliai. Šie modeliai charakterizuojami ir diferencijuojami atsižvelgiant į keturias dimensijas: *valdymą, paslaugų tiekėją, gavėjų grupes ir*

paramos skirstymo metodą arba finansavimo tvarką (Braga ir Palvarini, 2013, 10). Informacija apie skirtingų valstybių vykdomą socialinę politiką lėmė tai, jog Europoje įsivyravo šie socialinio būsto modeliai: universalusis ir tikslinis, kuris dar gali būti skirstomas į liekamąjį ir bendrinį. Anot R. Indriliūnaitės (2018, 171), vadovaujantis universaliuoju socialinio būsto modeliu, visuomenei tenka atsakomybė aprūpinti visą populiaciją tinkamos kokybės būstais prieinama kaina, tačiau platus šios paramos gavėjų ratas būdingas tik atskirais laikotarpiais – po karų ir panašių sukrėtimų. Socialinis būstas gali būti suteikiamas arba per savivaldybės būsto įmones (kaip Švedijoje), arba per ne pelno siekiančias organizacijas (kaip Olandijoje, Danijoje) (Pittini ir kt., 2015, 44, 72, 86). Socialinio būsto nuomos mokesčiai yra paremti kainomis, tačiau paramos bei mokesčių lengvatos yra prieinamos skurdžioms šeimoms, be to, tarp paramos gavėjų siekiama išvengti asmenų diferencijavimo (turint omenyje rasę bei pajamų dydį) (Braga ir Palvarini, 2013, 12). Tad pagrindinė šio modelio idėja – pabrėžti socialinę vienybę. Vis dėlto socialinio būsto sektoriuje šiandien dominuoja vadinamasis tikslinis (likutinis) modelis, orientuotas į tas individų grupes, kurie atitinkamu metu rinkos sąlygomis negalėdavo įsigyti prieinamo būsto (Indriliūnaitė, 2018, 172). Kaip ir buvo minėta, tiksliniame modelyje galima identifikuoti du žemesnius modelius: bendrinį ir liekamąjį. Austrijoje, Čekijoje, Lenkijoje, Vokietijoje – šalyse, kuriose veikia bendrojo socialinio būsto skyrimo submodelis, būstas skiriamas išskirtinai tiems namų ūkiams, kurių bendrosios pajamos nesiekia valstybės nustatytos ribos (Braga ir Palvarini, 2013, 12; Indriliūnaitė, 2018, 172). Likutinio modelio šalys (Prancūzija, Airija, Estija, Lietuva ir kt.) orientuotos į pažeidžiamiausias visuomenės grupes, todėl būstas skiriamas atsižvelgiant į konkretų poreikį (Hoekstra, 2010, 4-5; Indriliūnaitė, 2018, 172). Pažymėtina, kad būstai bendriniame modelyje yra paskiriami tiekėjo pagal specifines taisykles bei procedūras, o socialinių būstų nuoma turi fiksuotą ribą; liekamajame modelyje – priešingai, priklauso arba nuo kainos, arba nuo pajamų (Braga ir Palvarini, 2013, 12-13). Viena aišku, jog Europos valstybių vykdoma politika socialinio būsto sektoriuje nulėmė skirtingų socialinių modelių atsiradimą, tačiau nekyla abejonių dėl siekiamo balanso, norint išvengti socialinės segregacijos ir būsto politikai skirti pakankamai dėmesio.

Lietuva ir kitos posovietinio regiono šalys patenka į vadinamąjį likutinio socialinio būsto kategoriją, kuri, kaip pastebi R. Indriliūnaitė (2018, 173), pasižymi itin mažu socialinio būsto sektoriumi. Sovietinės sistemos žlugimas iš esmės pakeitė formalia valstybės kontrole grįstą būsto paskirstymo politiką: būsto politikos liberalizavimas lėmė ne tik būsto vertės kaitą, bet ir gilino kokybiško būsto poreikio, valstybės remiamo socialinio būsto trūkumo, būsto renovacijos trikdžių ir kitas šio sektoriaus problemas (Indriliūnaitė, 2018, 176). Pažymėtina, jog Lietuvos būsto sektoriaus sistemoje reikšmingas vaidmuo tenka vietos savivaldybėms (Pittini ir kt., 2015, 66). Tačiau tai tik keli bruožai, apibūdinantys socialinio būsto sistemą Lietuvoje. Todėl toliau tikslinga plačiau išanalizuoti Lietuvos situaciją paramos socialinio būsto skyrimo srityje.

Išanalizuota mokslinė literatūra atskleidė, jog teisė į būstą yra fundamentali. Kiek socialinis būstas yra laikomas svarbia gerovės valstybės dalimi, priklauso nuo pačios visuomenės ir piliečių. Vis dėlto ne tik Lietuvoje, bet ir daugelyje kitų Europos valstybių nepakankamas socialinio būsto sektorius, inovatyvių projektų trūkumas socialiniame būsto sektoriuje, negalėjimas didžiosios dalies gyventojų aprūpinti socialiniais būstais apsunkina teisės į būstą įgyvendinimą bei gilina kitas problemas socialiniame sektoriuje (pvz., skatina emigraciją, bedarbystę ir kt.). Tad socialinių paramos priemonių rato išplėtimas socialinio būsto sektoriui padėtų tapti labiau patraukliam.

1.3. Būsto politikos samprata ir politiką įgyvendinančios institucijos Lietuvoje

Aptarę teorinę teisingumo sampratą būsto politikos kontekste, atkreipėme dėmesį į santykį tarp asmens (šeimos) būsto poreikių patenkinimo ir teisingumo. Asmuo (šeima) savo poreikius patenkins tik tada, kai valstybėje bus tinkamai įgyvendinama būsto politika. Tačiau tai, kaip valstybė ją organizuos, priklauso nuo turimų finansinių išteklių ir efektyvaus jų paskirstymo, siekiant, jog būstas taptų prieinamas potencialiems jo gavėjams. Būtent kiekvieno individo teisių apsaugos sistema yra palikta Europos Sąjungos valstybių narių kompetencijai, kurios, anot G. Davulio (2012, 584) organizuoja ir vykdo savarankišką asmens socialinių teisių ir galimybių apsaugos sistemą – socialinę politiką, apimančią tokias sritis kaip švietimas, sveikata, darbo rinka, namų ūkio gyvenimo sąlygos, būstas, kultūra, sportas ir kt. (Davulis, 2012, 582). Šiandien prieinamumas prie būsto yra kertinis poreikis bei teisė, tačiau tik nuo valstybės prioritetų ir tikslų priklauso, kaip jis bus paskirstytas. Žmonių būsto problemas padeda spręsti valstybė, formuodama būsto politiką. Tad svarbu apibrėžti būsto politikos sampratą asmens (šeimos) teisių įgyvendinimo kontekste.

Būsto politikos poreikio atsiradimas susijęs su pramonės revoliucija XIX a. Anot A. Lipnevič (2012, 835), sparti urbanizacija, kaimo gyventojų antplūdis į miestus sukėlė milžinišką paklausą būstui. Be to, aprūpinimo būstu poreikis auga, nes socialinis pažeidžiamumas paveikia vis didesnę Europos populiacijos dalį. Anot M. Bragos ir P. Palvarini (2013, 6), didelei populiacijos daliai ekonominės krizės sukėlė išorinį paklausos šoką socialinių būstų rinkai, todėl beveik visose Europos valstybėse padidėjo kiekis žmonių, užsiregistravusių į socialinio būsto laukimo sąrašus. Taigi, būsto problemų sprendimas šiandien įgavo pasaulinį mastą. A. Lipnevič (2012, 835) atkreipia dėmesį ir į tai, kad didelė dalis Europos gyventojų neturi normalių gyvenamojo būsto sąlygų, be to, gyvena perpildytuose butuose. Tai sąlygoja valstybės atsakomybę ieškoti būdų ir priemonių būsto problemoms pašalinti. Tačiau nustatyti visuotinai taikomus būsto politikos organizavimo standartus beveik neįmanoma, nes valstybės yra veikiamos globalizacijos, socialinių, ekonominių veiksnių ir kt.

Pažymėtina, jog būsto politikos samprata yra įvairialypė. Pasak J. Aidukaitės (2013, 305), būsto politika suprantama kaip gyvenamojo būsto statyba, paskirstymas bei eksploatacija. Anot S. Nefo ir A. Narkevičiūtės (2013, 58), būsto politika apima ne tik namų priežiūrą, tačiau ją galima laikyti ir instrumentu, kuris siekia sušvelninti laisvosios rinkos jėgų įtaką namų ūkių pasirinkimui nuomojant, perkant ar įsigyjant būstą. Tad būsto politika yra susijusi ir su valstybės kišimusi į būstų rinkos procesą. Pasak I. Henilane (2016, 177), valstybė turėtų kištis į efektyviai neveikiančią būsto rinkos dalį, taip pat užtikrinti socialinės rizikos grupių paramą naudojantis įvairiomis paslaugomis ar įrankiais. Viena vertus, patenkinti būstų paklausą dėl socialinio gyventojų įtraukimo yra labai svarbu, tačiau taip pat svarbu palaikyti patenkinamą konkurencijos lygį rinkos sektoriuje (Braga ir Palvarini, 2013, 7). Nors teisingas būsto paskirstymas šiandien turėtų būti svarbiausias formuojant būsto politiką, tačiau naujų namų statybai prireikia daug darbo jėgos, žaliavų, išteklių, planavimo – visa tai neabejotinai veikia rinka. S. Nefas ir A. Narkevičiūtė (2013, 66) pastebi, jog būsto politikos formavimuisi itin didelę reikšmę turi teisinė aplinka, t. y. kuriamos valstybės ir savivaldybių institucijų strategijos, programos ir pan.; privačių ir valstybinių būstų valdymas, jų priežiūra, renovacija, infrastruktūra, netgi kraštovaizdžio kūrimas bei dizainas ir vietinė bendruomenė, padedanti priimti tam tikrus sprendimus ar išspręsti konkrečius klausimus. Taigi, susidūrus su būsto paklausa, valstybė imasi įvairių būdų ir priemonių, norėdama aprūpinti būstu gyventojus. Vis dėlto Lietuvoje trūksta visuminio, tarpdisciplininio požiūrio į būsto politikos fenomeno formavimąsi, nes autoriai tik apibrėžia būsto politiką sudarančias sritis, tačiau jų nenagrinėja atskiruose tyrimuose. Kol kas galima tik pripažinti, kad būsto poreikių patenkinimas asmeniui (šeimai) yra labai svarbus.

Nesunku suvokti, kokią teigiamą įtaką aprūpinimas būstu turi asmens (šėimos) gyvenimo kokybei. Mokslinėje literatūroje autoriai skirtingai apibrėžia pačią „būsto“ sąvoką, pabrėždami jo svarbą asmeniui (šeimai). Anot I. Henilane (2016, 170), būstas charakterizuojamas tokiais aspektais kaip fizinė apsauga (pavyzdžiui, stogas apsaugo nuo lietaus, šalčio ir pan.); psichologinė apsauga (galimybė „pasislėpti“ nuo kitų žmonių); statusas (pavyzdžiui, buto naudojimas parodo jame gyvenančios šėimos socialinį statusą); gamyba (tai labai svarbus aspektas dabartiniais laikais, nes darbas iš namų kai kuriose srityse yra labai paklausus), netgi turtas (be praktinės vertės ar pritaikymo būste jis sukuria investuoto kapitalo vienetą, pavyzdžiui, butų nuomos rinkoje ir butų pirkimo bei pardavimo rinkoje). Būstas arba namai – tai fizinė vieta, kurioje asmuo jaučiasi saugus ir yra laisvas būti savimi. Tyrėjas M. G. Abdelmonem, sąvoką „būstas“ apibrėžia gana įvairiapusiškai: sąvokos reikšmė atspindi fizinius gyvenamojo ploto parametrus (namai, būstas, gyvenamoji vieta, socialinis būstas); vieta (miesto dalis ar vieta kaimynystėje); fizinė vieta, užsiimti buitimi arba vieta, kurioje asmuo (šėima) gyvena socialinį gyvenimą (Henilane, 2016, 171). Anot D. Jurevičienės ir L. Neverauskienės (2008, 117), būsto turėjimas siejamas su saugumu, nes jame neretai sudarytos sąlygos vienam asmeniui ar šėimai ilsėtis, miegoti, gaminti valgi, rūpintis higiena ir kt. Tad, turėdamas būstą,

asmuo gali patenkinti tiek socialinius, tiek fizinius poreikius. Manoma, jog būsto turėjimas taip pat formuoja žmonių savimonę gauti išsilavinimą ir siekti užimtumo (Blumenthal ir McGinty, 2015, 4-5). Šią mintį galima grįsti tuo, kad asmuo jaučiasi saugus ir užtikrintas, todėl labiau pasitiki savo jėgomis, yra aktyvus darbo rinkoje. Neabejotinai būstas yra būtinybė, teikianti asmeniui (šeimai) tiek fizinį, tiek psichologinį prieglobstį.

Pažymėtina, jog būsto turėjimas turi įtaką ir demografiniams procesams. Manoma, jog nuosavo būsto neturėjimas prisideda prie didėjančios emigracijos. Vykstant vienpusei darbo jėgos, ypač kvalifikuotos, emigracijai, šalis patiria akivaizdžių nuostolių – prarandamos valstybės investicijos, įdėtos į žmogiškąjį kapitalą; mažėja gyventojų, darbo jėgos, jų sukuriamų produktų ir kt. (Jurevičienė ir Neverauskienė, 2008, 116). Verta pažymėti ir tai, kad dalis gyventojų į kitas užsienio šalis vyksta tęsti mokslų, stažuotis arba randa darbą pagal specialybę, tačiau dideli gyventojų išvykimo mastai daro neigiamą įtaką bet kurios valstybės ekonominei, politinei, socialinei bei teisinei situacijai. Vis dėlto nenuostabu, jog žmonės persikelia ir įsikuria gyventi ten, kur, jų nuomone, yra geresnės galimybės. Juk būstas neretai pripažįstamas didžiausiu gyvenime pirkinium ir didžiausiu asmens (šeimos) turtu. Galima teigti, jog būstas yra ne tik žmogaus gerovės dalis, bet ir visuomenės stabilumo garantas.

Žinoma, aprūpinimo būstu procesas neįmanomas be valstybės pagalbos ir įsikišimo. A. Lipnevič (2012, 838) pastebi, kad būsto politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų ratas gana platus, tačiau galima išskirti pagrindines institucijas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnio 1 dalyje numatyta: „Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas) leidžia įstatymus (2 punktas), prižiūri Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Vyriausybės) veiklą (9 punktas) bei tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas (14 punktas)“. Seimas priima įstatymus, kurie reglamentuoja asmens (šeimos) teisę į būstą. Po nepriklausomybės atkūrimo tuometinė Lietuvos Respublikos Aukščiausioji Taryba 1992 m. priėmė gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymą, kuriame buvo nustatyti piliečių apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis būdai, valstybės teikiamos paramos formos, įsigyjant gyvenamąjį namą ar butą, šios paramos suteikimo ir panaudojimo tvarka bei sąlygos, taip pat gyvenamųjų patalpų statybos ir eksploatavimo valstybinė kontrolė. Tačiau, kaip pastebi A. Lipnevič (2012, 840), šis įstatymas buvo keistas daugiau nei 20 kartų, buvo keičiamas ir įstatymo pavadinimas. Tai rodo, kad ilgai dar buvo gvildinama teisės į gyvenamąją patalpą įgyvendinimo problema. Pažymėtina, jog Seime veikia su būsto politika susiję padaliniai: Socialinių reikalų ir darbo komitetas, Biudžeto ir finansų komitetas, Aplinkos apsaugos komitetas, Ekonomikos komitetas, Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas, kurių veiklos kompetencijai priklauso konkrečių klausimų svarstymas, nagrinėjimas, išvadų rengimas (Lietuvos Respublikos Seimo statutas, 1999). Seimo komitetų darbo tvarka priklauso nuo konkrečių būsto strategijos tikslų ir uždavinių įgyvendinimo. Pažymėtina, jog būsto politiką formuoja ir Vyriausybė, kuri: „vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus, rengia valstybės biudžeto projektą ir teikia jį Seimui, koordinuoja

ministerijų ir kitų Vyriausybės įstaigų veiklą“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Būtent Vyriausybės kontroliuojamų ministerijų veiklai atitinkamai pagal kompetenciją priklauso būsto politikos formavimas. Anot J. Aidukaitės ir kt. (2014, 82), šiuo metu būsto politikos formavimo funkcijas yra pasiskirsčiusios aštuonios ministerijos: Aplinkos, Finansų, Socialinės apsaugos ir darbo, Žemės ūkio, Teisingumo, Kultūros, Vidaus reikalų. Pavyzdžiui, Aplinkos ministerijoje veikiantis Būsto skyrius koordinuoja būsto strategijos įgyvendinimą, rengia ir įgyvendina gyvenamųjų namų atnaujinimo (modernizavimo) programas, atsakingas už gyvenamųjų namų valdymo ir naudojimo bei nuosavybės teisių į gyvenamąsias patalpas atkūrimo valstybinio reguliavimo klausimus². Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija pagal savo kompetenciją formuoja ir įgyvendina socialinės apsaugos ir darbo politiką, taip pat į ministerijos formuojamą piniginės socialinės paramos politiką įeina išlaidų, susijusių su būsto išlaikymu kompensavimas mažas pajamas turintiems asmenims bei šeimoms, valstybės parama būstui įsigyti ar išsinuomoti bei ši ministerija atsakinga už kompensacijų gyventojams už šilumą, karštą ir šaltą vandenį įgyvendinimą³. Tačiau, kaip pastebi J. Aidukaitė ir kt. (2014, 82), ministerijų darbas nėra reglamentuotas arba efektyviai koordinuotas, nėra ir vienos institucijos, išskirtinai atsakingos už sklandų būsto politikos formavimą ir plėtrą, todėl miestų urbanistinis modelis bei infrastruktūra yra planuojama chaotiškai ir neatsakingai. Vis dėlto kiekviena institucija vaidina svarbų vaidmenį formuojant būsto politiką. Be to, tyrėja A. Lipnevič (2012, 839) išskyrė dar kelias institucijas, formuojančias būsto politiką Lietuvoje: VŠĮ „Centrinė projektų valdymo agentūra“, administruojanti savivaldybių bei kitų subjektų programas ir projektus; UAB „Būsto paskolų draudimas“, draudimo įmonė, draudžianti pasirašiusių su ja bendradarbiavimo sutartis Lietuvos Respublikoje registruotų bankų arba kredito įstaigų paskolas, skirtas būstui statyti, pirkti arba rekonstruoti ir kt. Taigi, formuojant būsto politiką, valstybės vaidmuo yra svarbus.

Apibendrinant galima teigti, jog Lietuvos bei užsienio autoriai įvairiai apibrėžia „būsto“ sąvoką, todėl bendro, visuotinai taikomo apibrėžimo nėra. Vis dėlto mokslinės literatūros analizė atskleidė, jog būstas yra vieta, kurioje asmenys ar šeimos gali gyventi savo biosocialinį gyvenimą, atlikdami namų ruošos, buitinius darbus ir kitokias biosocialines veiklas. Būsto politikos formavimuisi įtakos turi valstybės institucijų vaidmuo ir įstatymų priėmimas būsto politikos srityje. Taigi, siaurąją prasme būsto politiką galima įvardinti kaip fizinio prieglobsčio suteikimą asmeniui (šeimai); plačiąją prasme – įtraukiančią kitus aspektus, susijusius su optimalių gyvenimo sąlygų sukūrimu (įstatymai ir institucijų vaidmuo). Visgi kiekvienoje valstybėje būsto politikos formavimas skiriasi, tačiau vaidmuo išlieka toks pats – užtikrinti būsto prieinamumą kiekvienam asmeniui.

² Būsto skyriaus uždaviniai ir funkcijos // http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=18177

³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 17 d. nutarimas Nr. 892 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“. Valstybės žinios, Nr. 66-1916.

1.4. Būsto politikos bruožai gerovės valstybės modelių kontekste socialinio teisingumo aspektu

Priklausomai nuo to, kaip veikia asmens (šeimoms) teisių įgyvendinimo mechanizmas ir kokios yra valstybės prioritetinės kryptys, formuojami skirtingi socialiniai modeliai. Pasak A. Guogio (2002, 95), socialiniuose moksluose modelis – tai bendriausio pobūdžio eskizas, kuriame pažymėti svarbiausi socialinio reiškinių bruožai. Patys socialiniai reiškiniai gali būti skirtingi. Pavyzdžiui, vienoje valstybėje migracijos procesą vadinsime kaip natūraliai susiformavusį reiškinį; kitoje valstybėje gali nebūti korupcijos apraiškų arba formuotis socialiai atskirtos visuomenės grupės (vyrauti rasinė atskirtis) ir pan. Galima modeliuoti šeiminių struktūrą arba formuoti socialinės apsaugos modelį ir pan. Žinoma, modelis nebūtinai tiksliai atspindės realųjį pasaulį, bet gali tapti socialinės tikrovės mechanizmų supaprastinimo ir bandymo suvokti įrankiu. Taigi, naudojant tam tikrus modelius, įmanoma prognozuoti ne tik teigiamus, bet ir neigiamus pokyčius visuomenėje – skirtingų socialinių grupių interesų supriešinimą, socialinę atskirtį, marginalizaciją bei bandyti imtis priemonių šiems reiškiniams eliminuoti.

Neretai valstybė turi pareigą kištis į tuos visuomeninius santykius, kurie nefunkcionuoja efektyviai. Būtent su būsto aprūpinimu susiję klausimai šiandien tapo itin aktualūs ir reikalauja ypatingo dėmesio, nes valstybei tenka pareiga užtikrinti, jog būstas taps prieinamas visiems gyventojams. Priešingu atveju, galima socialinė atskirtis, kuri šiandien laikoma kaip itin paplitusiu, tačiau neigiamu socialiniu reiškiniu. Būtent nuo valstybės formuojamos mokesčių politikos ir finansinio reguliavimo priklausys, kiek gyventojų bus aprūpinti būstu. Anot J. Aidukaitės (2010, 48), nuo šalies ekonominio klestėjimo priklauso tai, ar mes valstybę galime laikyti *gerovės valstybe*, pasižyminčia socialinių garantijų gausa, įvairių galimybių suteikimu ir pan. Tačiau garantijos kiekvienam gyventojui priklauso nuo to, kokiomis priemonėmis (teisinėmis, ekonominėmis, socialinėmis ir kt.) valstybė siekia padėti gyventojams. A. Lipnevič (2012, 836) pastebi, jog būsto sektoriuje pagalba ir parama gali būti teikiama įvairiomis kryptimis: būsto pasiūlai, būsto kainoms, mokesčių politikai ir galimybėms įsigyti būstą. Valstybės vykdoma pinigų politika, mokesčių priemonės ir finansinis reguliavimas yra galingi veiksniai, kurie formuoja specifinį ekonominį ir socialinį kontekstą, aprūpinimą būstu, valstybės funkcionavimą tam tikroje srityje bei lemia tai, koks būsto politikos modelis vyrauja valstybėje (Lipnevič, 2012, 836). Taigi, aktualu atskleisti tuos modelius, kurie padeda formuoti skirtingų valstybių būsto politiką.

Istoriškai susiklostė taip, kad skirtingose valstybėse susiformavo nevienoda valstybių vykdoma būsto politika. Kadangi būsto politika skiriasi prioritetais, struktūra, ideologija bei valstybinių ir privačių paslaugų santykiu, mokslinėje literatūroje dažniausiai išskiriami trys pagrindiniai gerovės valstybės modeliai:

1) *Socialdemokratinis* gerovės valstybės modelis – pagrįstas universalumo, solidarumo ir lygybės principais (Aidukaitė, 2010, 48; Guogis ir Gruževskis, 2010, 26; Plėšnys, 2014, 142);

2) *Konservatyvusis-korporatyvinis* modelis, kuriame pagrindinis krūvis, užtikrinant socialines garantijas, tenka darbdaviui ir šeimai (Guogis, 2006, 34; Aidukaitė, 2010, 49; Šileika ir Paškevičiūtė, 2013, 10);

3) *Liberalusis*, deklaruojantis piliečių pirmenybę rūpintis savo gerove patiems, o valstybės vaidmuo šiame procese yra minimalus (Šileika ir Paškevičiūtė, 2013, 10; Aidukaitė, 2010, 49; Gataūlinas ir Zabaraukaitė, 2013, 150).

Siekiant plačiau išanalizuoti skirtingus gerovės valstybių modelius, tikslinga pažymėti, jog būsto politika skirtinguose gerovės valstybių modeliuose formuojama atsižvelgiant į tris kriterijus: dekomodifikaciją, stratifikaciją ir tai, kuriam iš trijų (šeimoms, valstybės, rinkos) institutų tenka pagrindinis vaidmuo garantuojant socialinį saugumą būsto politikos srityje (Aidukaitė, 2013, 306). Dekomodifikacija būsto politikoje suprantama kaip individo/šeimoms galimybė išlaikyti adekvatų būstą nedalyvaujant darbo rinkoje (Aidukaitė, 2013, 306; Castles ir kt., 2010, 513). Stratifikacijos kriterijus parodo, ar būsto politika sumažina klasinius skirtumus visuomenėje, ar juos tik įtvirtina (Aidukaitė, 2013, 306), o trečiasis kriterijus atskleidžia, kuris iš trijų institutų – valstybė, rinka ar šeima – dominuoja užtikrinant būsto poreikius (Aidukaitė ir kt., 2014, 16-17). Taigi, atsižvelgiant į minėtus kriterijus, galima grupuoti, nustatyti, klasifikuoti bei vertinti skirtingus gerovės valstybių modelių bruožus.

Skirtingos valstybės formuoja nevienodą būsto politiką ir skirtingomis priemonėmis siekia gyventojų socialinės gerovės. Anot J. Aidukaitės ir kt. (2014, 19), socialdemokratiname gerovės valstybės modelyje (Danija, Norvegija, Švedija, Suomija) yra didžiausias būsto prieinamumo rodiklis. Čia valstybė prisiima svarbią atsakomybę garantuoti kokybišką ir prieinamą būstą kiekvienam asmeniui, priklausomai nuo individualių poreikių. Mokslinėje literatūroje minima, jog socialdemokratinės šalys garsėja būsto kokybe, jo prieinamumu, infrastruktūros patogumais, valstybės arba savivaldybių nuomojamo būsto gausia pasiūla. Šiame būsto politikos modelyje valstybė nustato ir reguliuoja būsto kainas, subsidijuoja tiek būsto statybą, tiek atskirus individus, suteikdama jiems socialinę paramą, todėl dekomodifikacija socialdemokratiname modelyje yra aukšta, o stratifikacija – santykinai žema (Aidukaitė ir kt., 2014, 19-20). Be to, valstybė subsidijuoja ir būsto statybą, kuri galėtų atitikti kiekvieno poreikius atsižvelgiant į kainą: būstas studentams ar gaunantiems mažas pajamas; specialius poreikius – būstas senjorams ar neįgaliesiems; šeimos dydį ir pan. (Davulis, 2012, 589). Didžiausias šio modelio privalumas yra toks, kad valstybė, teikdama paramą visiems, siekia pašalinti priežastis, kurios gali sąlygoti skurdą, nedarbą, socialinę nelygybę. Svarbu tai, kad gaunamos didelės išmokos ir pašalpos leidžia išsaugoti būstą patekus į ilgalaikės socialinės rizikos ruožą (pvz., neįgalumo, sunkios ligos, senatvės atvejai). Kaip teigia B. Turner ir M. Elsinga (2005, 103), įvairių

pašalpų įvedimas valstybei leidžia būti lankstesnei būsto politikos sektoriuje: valdžios institucijos aprūpina mažas pajamas gaunančius asmenis, tačiau kartu privačiame sektoriuje leidžia pakelti nuomos mokesčius siekiant, kad būtų išlaikomas rinkos veiksmingumas ir konkurencingumas. Priešingai, Lietuvoje gaunamos negausios pašalpos ir išmokos neretai mažina gyventojų galimybes ne tik įsigyti, bet ir išlaikyti būstą, todėl pavieniai asmenys ar šeimos išvyksta į užsienio valstybes ieškoti kitų pajamų šaltinių. Vis dėlto socialdemokratinė gerovės valstybė neišvengia ir socialinės atskirties židinių, kurie susiformuoja didžiųjų miestų pakraščiuose (Aidukaitė, 2013, 307). Logiška būtų manyti, jog, esant centralizuotam valstybės valdymui, nelengva „pastebėti“ visus šalies regionus, miestų rajonus, todėl valstybės vystymasis skirtinguose miestuose gali būti netolygus. Galima teigti, kad Dž. Rolso inspiruojama idėja, susijusi su socialiniu teisingumu, atsispindi būtent socialdemokratinio modelio valstybėse, siekiant, kad visiems visuomenės nariams būtų užtikrintos lygios galimybės apsirūpinti būstu net ir turint pačias minimaliausias pajamas. Valstybė, skirdama pašalpas ir išmokas, reguliuoja būsto politiką, todėl nė viena visuomenės grupė nėra privilegijuota ar priešingai – atskirta nuo kitų grupių. Taigi, socialdemokratinio modelio valstybėse socialinis teisingumas įvyksta tik tuo atveju, kai vienas iš valstybės būsto politikos tikslų tampa būsto prieinamumo užtikrinimas visiems gyventojams.

Centrinėse Europos valstybėse: Italijoje, Austrijoje, Belgijoje, Prancūzijoje ir Vokietijoje – vyrauja konservatyvusis socialinės gerovės modelis. Šis gerovės valstybės modelis būsto politikos kontekste pasižymi tuo, kad būsto politikos reguliavimas yra decentralizuotas arba instrumentinis, orientuotas į konkrečių problemų sprendimą (Aidukaitė ir kt., 2014, 21). Pažymima, jog būsto statybą leidžiama plėtoti mažoms bendrovėms, įvairioms nevyriausybinėms organizacijoms, taip pat namų ūkiams leidžiama inicijuoti ir vykdyti būsto statybą (Aidukaitė ir kt., 2014, 21). Šis modelis, kaip ir socialdemokratinis, pasižymi gana aukšta dekomodifikacija (Lipnevič, 2012, 837). Vadinasi, įvairios socialinio draudimo schemas leidžia išsaugoti kokybišką būstą net ir susidūrus su skurdo, nedarbo ar socialinės atskirties pavojais (Aidukaitė ir kt., 2014, 21). Stratifikacija, lyginant su socialdemokratinėmis valstybių modeliu, gana aukšta ir daugiausiai grindžiama socialine gyventojų padėtimi (Lipnevič, 2012, 837). Vis dėlto konservatyvaus modelio valstybėse erdvinis planavimas yra ne toks griežtas: rajonų, regionų plėtrą vykdo tiek didelės, tiek mažos bendrovės, patys namų ūkiai inicijuoja statybą, todėl neatsiranda tokia ryški socialinių erdvių segregacija (Aidukaitė ir kt., 2014, 20-21). Kainų nustatymo ir kainų reguliavimo atžvilgiu, valstybės įtaka yra vidutinė: valstybė kainas reguliuoja siekdama „ištaisyti“ neigiamą rinkos poveikį arba tik tam tikroms grupėms teikia pirmenybę paskirstymo procese (Lipnevič, 2012, 837-838). Galima teigti, jog konservatyvaus modelio valstybėse piliečiams paliekama teisė patiems užsitikrinti socialines gyvenimo sąlygas, tačiau tokia situacija ne visada palanki tiems, kurių pajamos yra nepakankamos patiems apsirūpinti būstu. Dėl santykinai mažo ir decentralizuoto valstybės valdymo, valstybė gali pykdyti skirtingas visuomenines grupes. Būtent

konservatyvaus modelio šalyse žemesnių klasių gyventojai gali manyti, kad valstybė neteisingai paskirsto išteklius, todėl jie turi didžiausius nepatenkintus socialinius poreikius. Apskritai, vertinant konservatyvaus modelio būsto politikos teisingumą, galima teigti, jog jis neatitinka inspiruojamo socialinio teisingumo principo, nes jose yra aiškus struktūrinių nelygybių pripažinimas.

Bene ryškiausiai piliečių laisvės reikšmingumas atsispindi liberaliame arba marginaliniame (JAV, Australija, Airija, Kanada, Didžioji Britanija) socialinės gerovės modelyje. Anot A. Plėšnio (2014, 140), individo laisvė yra visuomenės klestėjimo sąlyga, tad valstybė turėtų didinti asmens savarankiškumą ir praplėsti jo visuomenines galimybes. Teigiama, jog valstybė turi skatinti piliečius judėti, laisvai veikti, uždirbti tokias pajamas, kurios patenkintų pagrindinius asmens (šėimos) poreikius (Plėšnys, 2014, 140). Tačiau, liberalaus modelio valstybėse parama tiems, kurių pajamos yra mažesnės už nustatytą ribą, yra labai ribota, todėl tokie asmenys ar šėimos nepajėgios apsirūpinti pačios (Davulis, 2012, 589). Tai išryškina skurdo, socialinės nelygybės ir nedarbo problemas. Todėl, liberalaus modelio valstybėse dekomodifikacijos laipsnis gana žemas, o stratifikacija, lyginant su kitais socialinės gerovės modeliais, pakankamai aukšta (Lipnevič, 2012, 837). Pažymėtina, jog liberalaus modelio valstybėse būsto plėtrą, statybas ir naudojimą reguliuoja rinka (Aidukaitė ir kt., 2014, 21). Stambios privačios bendrovės inicijuoja naujų būstų statybą, todėl socialinio būsto sektorius mažas, menkai išplėtotas ir garantuojamas tik labiausiai pažeidžiamoms visuomenės grupėms (Aidukaitė ir kt., 2014, 21). A. Gataūlinas ir R. Zabaraukaitė (2013, 150-151) pastebi, jog socialinė parama teikiama tik įrodžius būtinybę ir neretai apsiribojama menkomis pajamomis – testuojamomis išmokomis, kurių dažnai nepakanka netgi būsto išlaikymui. Liberalaus modelio valstybėse erdvinė būsto segregacija ypač ryški, nes labiau pasiturintys žmonės susitelkia geresnę infrastruktūrą, kokybiškesnį būstą turinčiuose rajonuose, o neturtingi teiškai nuomotis gyvenamąjį plotą (Aidukaitė ir kt., 2014, 21). Atsižvelgiant į liberalaus modelio valstybių bruožus, tikėtina, jog šios valstybės dažnai susiduria su socialinio teisingumo problema. Socialinio teisingumo klausimas įvyksta tuomet, kai atsiranda konfliktas dėl ribotų valstybės išteklių paskirstymo tarp įvairių visuomenės grupių. Šį konfliktą galima pagrįsti tuo, kad daugelio vargingų ir marginalizuotų žmonių interesai nukenčia, nes jie negali patys apsirūpinti būstu. Taigi, šis konfliktas atneša pasekmes visuomenei: nevienodą teisingumo vertinimą tarp visuomenės grupių ir socialinę nelygybę.

Istoriškai susiklostė, jog kai kuriose valstybėse susiformavo kiti valstybės gerovės modeliai. Pietų Europos arba Viduržemio jūros regiono (Ispanija, Portugalija, Malta, Kipras, Graikija) valstybėse dominuoja šeima/giminė kaip būsto teikėjos ir garantas (Aidukaitė ir kt., 2014, 21). Priešingai, pokomunistiniame modelyje rinka dominuoja kaip būsto tiekėjas ir garantas. Svarbiausi pokomunistinių (įskaitant ir Lietuvą) šalių būsto politikos bruožai yra šie: privati būsto nuosavybė; socialinis būsto prieinamumas tik marginalizuotoms grupėms; būsto statyba vykdoma stambių privačių kompanijų, kurios nesilaiko griežto erdvinio planavimo (Aidukaitė, 2013, 310). Iš tiesų, Lietuvoje

valdžios institucijos beveik nesikiša į kainų reguliavimą, todėl šiandien rinkos dominavimas nepagrįstai „išpūtė“ tiek būsto nuomos, tiek būsto pirkimo kainas. Taigi, dekomodifikacija, kaip ir liberaliame būsto politikos modelyje, yra gana žema, o itin ryškus rinkos dominavimas – prielaida formuotis socialinei nelygybei. Tik atlikus išsamų tyrimą, galima atsakyti į klausimą: ar socialinis teisingumas vaidina svarbų vaidmenį formuojant būsto politiką pokomunistinėje Lietuvoje?

Nepaisant to, kad valstybės reprezentuoja skirtingus valstybės gerovės modelius, tačiau pastebimi ir keli panašumai tarp analizuotų valstybės gerovės modelių. Visų pirma, išanalizuotuose valstybės gerovės modeliuose (socialdemokratiname, liberaliame, konservatyviajame) atkreipiamas dėmesys į būsto politikos formavimą – kaip atskirą valstybės veiklos kryptį. Antra, visuose modeliuose yra svarbus socialinis interesas. Vienose valstybėse pagalba asmeniui ar šeimai teikiama skiriant išmokas ir pašalpas, o kitose – suteikiant individui visišką laisvę laisvai veikti ir judėti – taip pačiam užsitikrinant savo socialinę gerovę. Be to, visose valstybėse socialinio teisingumo problema grindžiama konflikto tarp skirtingų visuomenės grupių atsiradimu. Valstybėse socialiniai konfliktai kyla tuomet, kai labiausiai pažeidžiamos visuomenės grupės nesulaukia tinkamos valstybės paramos ir nepatenkina savo socialinių poreikių. Taigi, teisingumas yra socialinis, jeigu jame dalyvauja daugiau nei vienas asmuo.

2. PARAMOS SOCIALINIAM BŪSTUI ĮSIGYTI AR IŠSINUOMOTI SISTEMOS ORGANIZAVIMAS LIETUVOJE

2.1. Paramos socialiniam būstui įsigyti ar išsinuomoti sistema ir teisinis reglamentavimas

Atskleista, jog būstas yra ne tik reikšminga žmogaus gerovės dalis, bet ir visos visuomenės stabilumo garantas. Paprastai socialinis būstas suteikiamas mažas pajamas gaunantiems ir negalintiems savarankiškai susirasti būsto asmenims. Todėl valstybė, įgyvendindama asmens teisę į socialinį būstą, privalo organizuoti paramą taip, kad kuo daugiau jos gyventojų būtų aprūpinti būstu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, vykdant būsto politiką, atsižvelgti į labiausiai pažeidžiamų asmenų, neturinčių būsto, poreikius, valstybę ragina tiek tarptautiniai, tiek nacionaliniai teisės aktai.

Teisė į būstą reglamentuojama įvairiuose teisės aktuose. Vadovaujantis Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 25 straipsnio 1 dalimi: „kiekvienas turi teisę į savo ir savo šeimos sveikatai ir gerovei pakankamą gyvenimo lygį, įskaitant maistą, drabužius, būstą ir sveikatos priežiūrą bei būtinas socialines paslaugas“. Europos socialinės chartijos 31 straipsnyje įtvirtinta nuostata: „siekdamos užtikrinti, kad būtų veiksmingai įgyvendinta teisė į būstą, Šalys įsipareigoja imtis priemonių, skirtų: remti galimybes turėti atitinkamo standarto būstą; neleisti plisti benamystei ir ją mažinti, kol palaipsniui ji bus panaikinta; padaryti būsto kainą prieinamą tiems, kurie neturi pakankamai lėšų“. Vadovaujantis Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 34 straipsniu: „siekdama įveikti socialinę atskirtį ir skurdą, Sąjunga pripažįsta ir gerbia teisę į socialinę paramą ir paramą aprūpinant būstu, kad pagal Sąjungos teisės ir nacionalinių teisės aktų nustatytas taisykles bei praktiką būtų užtikrintos tinkamos gyvenimo sąlygos visiems neturintiems pakankamai lėšų“. Taigi, tarptautinių teisės aktų nuostatos prisideda prie bendrų vertybių pagrindu kuriamos asmenų (šeimų) socialinės apsaugos.

Lietuva, vykdydama tarptautinius įsipareigojimus, priėmė nacionalinius teisės aktus, reglamentuojančius socialinio būsto plėtrą. 2014 m. priimtame Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo (toliau – Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas) 14 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta nuostata: „socialinio būsto fondo plėtra vykdoma vadovaujantis savivaldybės tarybos patvirtinta socialinio būsto fondo plėtros programa arba kitais savivaldybės strateginio planavimo dokumentais, kuriuose numatyta socialinio būsto fondo plėtra“. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. balandžio 9 d. įsakymu Nr. A1-192 „Dėl Savivaldybių socialinio būsto fondo plėtros 2015–2020 metais veiksmų plano patvirtinimo“ patvirtintame Savivaldybių socialinio būsto fondo plėtros 2015-2020 metais veiksmų plane (toliau – Veiksmų planas) pabrėžiama: „siekiant padidinti savivaldybių socialinio būsto fondą ir išplėsti galimybes apsirūpinti būstu asmenims

ir šeimoms, turintiems teisę į socialinio būsto nuomą, numatoma statyti naujus gyvenamosios paskirties vieno, dviejų, trijų ir daugiau butų (daugiabučius) pastatus (namus), rekonstruoti ar remontuoti savivaldybei nuosavybės teise priklausančius gyvenamosios paskirties pastatus, skirtus gyventi įvairių socialinių grupių asmenims (bendrabučius, vaikų namus, prieglaudą ir kt.) bei skatinti mažiau energijos naudojančių pastatų statybą“. Socialinio būsto fondo plėtra buvo akcentuojama ir 2004 m. priimtoje, tačiau šiandien nebegaliojančioje, Lietuvos būsto strategijoje (toliau – Būsto strategija), patvirtintoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. sausio 21 d. nutarimu Nr. 60 „Dėl Lietuvos būsto strategijos patvirtinimo“. Būsto strategijoje pabrėžiama: „Lietuva turi išplėsti būsto pasirinkimo galimybes visoms socialinėms gyventojų grupėms, kad būtų užtikrinta galimybė skirtingų pajamų gyventojams pasirinkti tinkamą būstą ir užtikrintas gyventojų mobilumas, kintant darbo rinkos situacijai“. Galima teigti, jog Lietuva, priimdama nacionalinius teisės aktus, įsipareigojo teikti paramą tiems, kuriems joms labiausiai reikia bei stiprinti socialinio būsto fondo plėtrą.

Nepaisant asmens teisės į socialinį būstą reglamentavimo, šiandien vis daugiau asmenų (šeimų) susiduria su privataus būsto įsigijimo problema. Anot R. Indriliūnaitės (2018, 176), nepajėgdami įsigyti privataus būsto, asmenys (šeimos) yra stumiami į neformaliąją būstų nuomos rinką, kuri pasižymi nesaugumu ar sunkumais siekiant socialinių garantijų. Nuolat augantis socialinio būsto poreikis lemia tai, kad valstybė privalo organizuoti paramos teikimą labiausiai pažeidžiamiesiems asmenims. Lietuvoje paramos būstui įsigyti ir išsinuomoti sistemos organizavimas kito, todėl iki šiol nėra vienodai taikomos praktikos. Lietuvos Aukščiausioji Taryba 1992 m. priėmė Lietuvos Respublikos gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymą (toliau – Gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymas), kuriame buvo numatyta: „piliečiai, turintys teisę į valstybės paramą apsirūpinti gyvenamosiomis patalpomis, gali pasirinkti vieną iš šių paramos formų: gauti kreditą lengvatinėmis sąlygomis arba subsidijas gyvenamajam namui ar butui pasistatyti arba nusipirkti; išsinuomoti savivaldybių gyvenamąsias patalpas, taikant valstybės reguliuojamus nuomos mokesčių tarifus; pirkti išsimokėtinai iš savivaldybių ir valstybinių įmonių nuomojamas gyvenamąsias patalpas“. Vadovaujantis iki 2003 metų galiojusiame Gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymo 11 straipsniu, teisę į valstybės paramą apsirūpinti gyvenamosiomis patalpomis piliečiai turėjo tuomet, kai atitiko bent vieną iš numatytų sąlygų: „gyvena nuomojamame ar nuosavame name, bute, kuriame kiekvienam šeimos nariui tenka ploto mažiau negu nurodyta šio įstatymo 10 straipsnio pirmojoje dalyje; nuomoja gyvenamąsias patalpas iš fizinių asmenų arba komercinėmis sąlygomis iš įmonių, organizacijų, taip pat gyvena buvusiems savininkams grąžintuose namuose (butuose) nepriklausomai nuo gyvenamosios patalpos dydžio; gyvena tarnybiniame bute, bendrabutyje, grįžta ar yra grįžę iš tremties; vienai šeimai gyventi pritaikytame bute (name) gyvena dvi ar daugiau šeimų“. Pažymėtina, jog piliečiai, norėję gauti bet kurią iš minėtų valstybės paramos formų, turėjo pateikti nustatytos formos prašymą; piliečiai buvo registruojami ir parama jiems buvo teikiama

savivaldybėse pagal gyvenamąją vietą (Lietuvos Respublikos gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymas, 1992). Vadovaujantis minėto įstatymo 23 straipsnio nuostatomis: „savivaldybės valdymo organas priima sprendimą dėl valstybės paramos suteikimo, kuriame nurodoma: kam, kuriam tikslui ir kokio dydžio suteikiamas kreditas bei jo suteikimo sąlygos; kai išnuomojamos savivaldybių gyvenamosios patalpos – kam suteikiamos gyvenamosios patalpos, jų adresas, dydis, kambarių bei piliečio šeimos narių skaičius; kai išsimokėtinai parduodamos nuomojamos savivaldybių ir valstybinių įmonių gyvenamosios patalpos – kam suteikiama teisė pirkti gyvenamąją patalpą, jos adresas, dydis, vertė ir kt.“. Tačiau ši sistema veikė iki 2003 metų, iki kol įsigaliojo kito įstatymo nuostatos. Vadovaujantis 2002 m. Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 1 straipsnio 1 dalimi: „Šis Įstatymas nustato valstybės paramos, teikiamos fiziniams asmenims (šeimoms), turintiems nuolatinę gyvenamąją vietą Lietuvos Respublikoje, būstui pirkti, statyti (rekonstruoti) (toliau – įsigyti) bei savivaldybių socialinio būsto fondui sudaryti formas, sąlygas ir tvarką, taip pat savivaldybių socialinio būsto nuomos sąlygas ir tvarką“. Taigi, valstybės parama galėjo būti skiriama tiek nuomojant, tiek įsigyjant būstą.

Lyginant 1992 ir 2002 metais priimtus įstatymus ir valstybės paramos organizavimo tvarką, pastebima: „valstybės parama būstui įsigyti pagal šį Įstatymą teikiama mokant iš valstybės biudžeto lėšų būsto kredito draudimo įmokas ar jų dalį, teikiant subsidijas būsto kredito daliai padengti“. „Vyriausybės įsteigta būsto kreditų (paskolų) draudimo įmonė (bendrovė) pagal kreditų gavėjų prašymus sudaro kreditų būstui įsigyti draudimo sutartis“ (Lietuvos Respublikos gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymo pakeitimo įstatymas, 2002). Tačiau, iki 2003 m. galiojusiame įstatyme nebuvo akcentuota, jog kreditų gavėjai sutartis turėjo sudaryti su draudimo įmonėmis (bendrovėmis). Nustatyta: „dėl piliečių, kuriems valstybės paramą numatoma suteikti per artimiausius dvejus ūkinius metus, sprendimus priima savivaldybės valdymo organas“. Taigi, savivaldybės tapo svarbiais subjektais, sprendžiančiais klausimus, susijusius su būsto aprūpinimu.

Aprūpinimo būstu problema buvo sprendžiama ir nuomojant savivaldybėms nuosavybes teise priklausantį būstą. „Savivaldybių socialinio būsto fondo plėtra finansuojama iš valstybės biudžeto tikslinių asignavimų ir savivaldybių lėšų, statant naujus arba rekonstruojant ir pritaikant būsto paskirčiai esamus pastatus, taip pat perkant ar kitokiu būdu teisėtai įsigyjant gyvenamuosius namus, jų dalis, butus“ (Lietuvos Respublikos gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymo pakeitimo įstatymas, 2002). Taigi, savivaldybių biudžetų lėšos buvo orientuotos į naujų namų statybą, rekonstrukciją ar naujų gyvenamųjų pastatų pirkimą. Šis paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti modelis veikia ir šiandien. 2014 m. priimtas Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas užtikrina 2002 m. priimtame įstatyme numatytą tvarką. Svarbu tai, kad nuo 2014 m. akcentuojamas ir socialinio teisingumo principas: „parama būstui įsigyti ar išsinuomoti teikiama asmenims ir šeimoms, įvertinus jų turimą turtą, gaunamas pajamas ir kitus su asmens ir šeimos socialine padėtimi susijusius veiksnius

(Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014). Taigi, šie kriterijai tapo svarbūs, norint tinkamai paskirstyti paramos gavimą laukiantiesiems.

Pažymėtina, jog šiandien Lietuvoje parama asmenims ir šeimoms būstui įsigyti ar išsinuomoti organizuojama valstybės ir savivaldybių lygiu. „Už paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti pagal kompetenciją atsakingos: Lietuvos Respublikos Vyriausybė (toliau – Vyriausybė); savivaldybių institucijos; Lietuvos Respublikos finansų bei socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014). Valstybės lygiu už socialinę paramą atsakinga Socialinės apsaugos ir darbo ministerija įgyvendina programas, kurių asignavimus skiria savivaldybėms, o Lietuvos Respublikos finansų ministerija užtikrina tinkamą paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti finansavimą (Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014). Teigtina, jog: „Vyriausybė priima paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti politiką reglamentuojančius teisės aktus ir tikslines programas; tvirtina savivaldybės būsto, socialinio būsto nuomos mokesčių ir būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijos dydžio apskaičiavimo tvarką“ (Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nuo 2015 m. įsigaliojo naujos paramos priemonės – nuomojant socialinį būstą ir mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijas (Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014). Vadovaujantis Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 2 straipsnio 5 dalimi: „išperkamoji būsto nuoma – būsto nuoma, kai nuomotojas savo nuosavybės teise valdomą būstą ar svetimą būstą, kai teisę jį išnuomoti išperkamosios nuomos būdu suteikia įstatymai ar būsto savininkas, leidžia nuomininkui valdyti ir naudoti už užmokestį su sąlyga, kad nuomininkui būstas pereina nuosavybės teise, sumokėjus visą sutartyje nustatytą kainą“. Vis dėlto naujomis paramos priemonėmis asmenys aktyviai nesinaudoja: „2015 m. būsto nuomos kompensacijomis pasinaudojo 105 asmenys, nors buvo tikimasi, kad ja pasinaudos 33490 asmenų; 2016 m. – 524, o buvo planuota 7690“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 13). Svarbu paminėti ir tai, kad išperkamosios būsto nuomos kompensacijomis per 2015 – 2016 metus nepasinaudojo nė vienas asmuo (šeima). Verta pažymėti, jog naujos paramos priemonės nėra alternatyva savivaldybių socialinio būsto nuomai, o tik galimybė laukiantiems šio būsto naudotis valstybės pagalba, kol jis bus suteiktas (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 17). Visgi pasigendama informacijos apie savivaldybių ir verslo atstovus, galinčius pasiūlyti būsto nuomą ir išperkamąją būsto nuomą. Galima teigti, kad naujos paramos priemonės neveikia ir neskatina asmenų (šeimų) aktyviai naudotis šia parama. Atsižvelgiant į tai, savivaldybės turėtų apsispręsti ar šios priemonės yra veiksmingos.

Būtent savivaldybių lygiu už paramos organizavimą atsakingos savivaldybės taryba ir administracija. Taryba tvirtina socialinio būsto fondo plėtros programą, priima sprendimus dėl būsto pardavimo, taip pat tvirtina savivaldybės būsto ir socialinio būsto fondo sąrašus, o savivaldybės

administracija nustato, ar asmenys ir šeimos turi teisę į paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti, tvarko šių asmenų sąrašus, taip pat priima sprendimus išnuomoti savivaldybės būstą, mokėti būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijas (Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014). Taigi, būsto plėtrą vykdo tiek savivaldybių, tiek valstybės institucijos. Vis dėlto pažymėtina tai, jog „iki 2015 m. savivaldybių socialinio būsto fondo plėtra buvo finansuojama valstybės biudžeto specialiųjų tikslinių dotacijų ir savivaldybių biudžetų lėšomis, tačiau 2015-2020 metais socialinio būsto fondo plėtrai skirta 49,9 mln. Eur Europos regioninės plėtros fondo lėšų (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 12). Vadinasi, šiandien socialinio būsto fondo plėtrai skiriamos didesnės finansinės lėšos, tačiau tik atliktos konkrečios analizės gali atsakyti į klausimą, ar jos naudojamos efektyviai.

Apibendrinant analizuotus įstatymus, galima teigti, jog socialinio būsto aprūpinimo srityje pagrindinės paramos formos yra šios: parama būstui įsigyti ar išsinuomoti teikiama valstybės iš dalies kompensuojamų būsto kreditų gavėjams, teikiant subsidijas bei nuomojant savivaldybėms priklausanti socialinį būstą ir mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijas. Šiandien paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti sistema organizuojama tiek valstybės, tiek savivaldybių lygmenimis. Parama būstu teikiama vadovaujantis socialinio teisingumo principu, kuris nurodo kriterijus, lemiančius, kaip ir kam bus paskirstyta parama.

2.2. Socialinio būsto poreikis ir prieinamumo galimybės

Daugelyje valstybių išskirtos labiausiai pažeidžiamų gyventojų grupės. Pavyzdžiui, 2001 m. Vokietijos Būsto finansavimo akte įtvirtinta nuostata, jog valstybės parama turi būti prieinama, visų pirma, negalinčioms įsigyti tinkamo būsto nėščiosioms; šeimoms, turinčioms vaikų; pagyvenusiems; benamiams ir neįgaliesiems (Guidelines on social housing, 2006, 33). Anot D. Treanor (2015, 50-51), Danijoje neįgaliesiems ir pagyvenusiems asmenims teikiama pirmenybė gauti socialinį būstą, o šeimoms su vaikais – galimybė gauti šeimos dydžio būstą. Austrijoje, Didžiojoje Britanijoje, Vengrijoje, Švedijoje, Lietuvoje, Prancūzijoje vieniši tėvai, auginantys vaikus bei jaunos šeimos sudaro didžiąją dalį socialinio būsto paramos gavėjų (Scanlon ir kt., 2015, 15-16). Ispanijoje, visų pirma, turi būti pasirūpinta benamiais, prieglobsčio prašytojais, asmenimis, turinčiais priklausomybių ar moterimis, buvusiomis aukomis nuo patirtos prievartos. Viduržemio jūros regiono šalyse socialinis būstas siejamas su saugumu, todėl valdžios institucijos turi pasirūpinti tais, kuriems socialinė parama yra būtina, neatsižvelgiant į pajamų dydį (Scanlon ir kt., 2015, 16). „Estijoje ir Airijoje pirmenybė į socialinio būsto nuomą teikiama pagal nustatytus pažeidžiamumo kriterijus: šeimos dydį, šeimos narių sveikatos būklę ir kitus socialiai svarbius faktus“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 5). Taigi, būsto poreikis svarbus daugelyje valstybių.

R. Indriliūnaitė (2018, 176) pastebi, kad Gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatyme išskirta tik viena socialinė grupė – socialiai remtini asmenys, kuriems pirmumo teise savivaldybėse gali būti išnuomojamos gyvenamosios patalpos. „Iki 2003 metų kitiems gyventojams savivaldybių gyvenamosios patalpos galėjo būti išnuomos tik tada, kai savivaldybėje nebūdavo to pageidaujančiųjų socialiai remtinų asmenų“ (Indriliūnaitė, 2018, 176). Vadovaujantis Valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 8 straipsnio 1 dalimi: „teisę į savivaldybės socialinį būstą įgijo asmenys (šeimoms), jeigu jie neturi nuosavybės teise priklausančio būsto arba turimo būsto naudingasis plotas, tenkantis vienam šeimos nariui, yra mažesnis kaip 10 kvadratinių metrų ir asmens (šeimos) vienų metų (12 paskutinių mėnesių) turtas ir pajamos yra mažesnės už Vyriausybės nustatytus dydžius“. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog: „pagal asmens prašymo įregistravimo datą buvo sudaromi šeši sąrašai, kurių prioritetus nustatė savivaldybės taryba, o pirmumas buvo teikiamas buvusių našlaičių ar be tėvų globos likusių asmenų sąrašui“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 10). N. Caruso (2013, 36) pastebi, jog besikeičiančios šeimų struktūros, užimtumo mažėjimas, migracija, gyventojų senėjimas praplečia socialinės paramos gavėjų grupių įvairovę. Valstybės yra priverstos atsižvelgti į nuolat augančius būsto poreikius. Todėl Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas išplėtė tikslinę šios sistemos grupę: būsto parama gali būti skiriama visiems mažas pajamas gaunantiems asmenims (šeimoms), nediferencijuojant jų pagal skirtingas galimybes savarankiškai susirasti būstą (Indriliūnaitė, 2018, 176). Šiandien socialinis būstas suteikiamas visiems bendroje eilėje jo laukiantiems asmenims pagal prašymo pateikimo datą, neatsižvelgiant į tai, į kurių laukiančiųjų sąrašą jie įrašyti (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 14). Be to, Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas įtvirtino pareigą: „paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti gaunantys asmenys ir šeimos privalo ne tik deklaruoti gyvenamąją vietą, bet ir įstatyme numatytais atvejais deklaruoti turimą turtą (įskaitant gautas pajamas)“ (Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014). Galima teigti, jog, įtvirtinus minėto įstatymo nuostatą, siekiama išvengti atvejų, kai asmenys ar šeimos, neturinčios teisės į paramą socialiniu būstu, teikia prašymą dėl įrašymo į laukiančiųjų būsto sąrašą.

Šiandien socialinio būsto poreikį atspindi statistiniai duomenys. Vadovaujantis oficialiaisiais duomenimis, 2018 m. rugpjūčio 29 d. (oficialioji statistika teikiama praėjus pirmajam metų pusmečiui) visose Lietuvos savivaldybėse 10496 asmenys buvo įrašyti į asmenų, laukiančiųjų paramos būstui išsinuomoti, sąrašus: jaunų šeimų buvo 1826; 1842 neįgalieji ir asmenys, sergantys lėtinėmis ligomis; 999 – likę be tėvų globos; 987 šeimos, auginančios tris ar daugiau vaikų (įvairių) bei 4639 asmenys, įrašyti į bendrąjį sąrašą (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018). 2016 m. pabaigoje būsto nuomos laukė 12960 asmenų, tačiau pažymima, kad dėl ribotų valstybės ir savivaldybių finansinių galimybių socialinio būsto tenka laukti ilgai: Vilniaus ir Kauno miestų savivaldybėse iki 30, mažesnių miestų – Klaipėdos, Panevėžio – iki 20, rajonų savivaldybėse – daugiau kaip 10 metų (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 15). Tikslinga atkreipti dėmesį, jog

oficialioji statistika pateikiama nuo 2012 metų. 2012 m. asmenų (šeimų), buvusių socialinio būsto nuomos sąrašuose, skaičius siekė 31584, tačiau būstu buvo aprūpinti tik 1086 asmenys (šeimos) (3,4 proc.); 2013 m. skaičius padidėjo ir siekė 32373 asmenis (šeimas), tačiau aprūpintų asmenų skaičius buvo mažesnis nei 2012 m. ir siekė 1040 (3,2 proc.); 2014 m. 32773 asmenys (šeimos) buvo įrašyti į sąrašus, tačiau būstu aprūpintų asmenų (šeimų) skaičius siekė 1179 asmenis (šeimas) (3,6 proc.), o 2015 m. iš 23249 asmenų (šeimų), įrašytų į sąrašus, skaičius siekė 896 (3,8 proc.) (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 31). Matyti, kad kasmet socialinį būstą gauna vidutiniškai vos 3-4 proc. jo laukiančiųjų. Visgi, lyginant 2015 ir 2018 metais pateiktus duomenis, galima teigti, kad įrašytų asmenų (šeimų) skaičius sumažėjo perpus (nuo 23249 iki 10496). Asmenų (šeimų), įrašytų į sąrašus, skaičiaus mažėjimą galima sieti su tuo, jog 2014 m. priimtas Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas įtvirtino asmens (šeimos) pareigą deklaruoti turimą turtą (įskaitant gautas pajamas). Taigi, privalomas turto deklaravimas ne visiems asmenims (šeimoms) suteikė teisę į valstybės paramą.

Decentralizuotoje Lietuvos būsto sektoriaus sistemoje svarbus vaidmuo tenka vietos savivaldybėms. 2018 m. pradžioje bendras Lietuvos savivaldybių socialinio būsto fondas sudarė 10731 vienetų būstų, kurių bendras plotas siekia 478 735,99 kv. m. (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018). Duomenys rodo, jog iš minėto bendro savivaldybių socialinio būsto fondo šiuo metu nuomjami 10196 būstai, o likusieji laisvi 265 būstai (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018). Vertinant savivaldybėms priklausančių socialinio būsto vienetų skaičių, išsiskiria didžiųjų Lietuvos miestų savivaldybės. Didžiausias socialinių būstų skaičius – 1150 – priklauso Vilniaus miesto savivaldybei, iš jų - 1101 yra nuomjami; nežymiai skiriasi ir Kauno miesto sav. rodikliai: atitinkamai socialinių būstų vienetų skaičius 931, o nuomjami – 854 socialiniai būstai (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018). Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje šie skaičiai gerokai mažesni: atitinkamai 448 (nuomjami 426); 262 (nuomjami 256); 167 (nuomjami 163) (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018). Visgi galima pastebėti, jog skirtumas tarp socialinių būstų ir nuomjamų būstų kiekvienoje savivaldybėje yra santykinai mažas. Pavyzdžiui, Panevėžyje iš 167 socialinių būstų tik 4 yra laisvi, Druskininkuose iš 76 socialinių būstų laisvas tik vienas. Vadinasi, vietos valdžios institucijos kai kuriuose regionuose efektyviai paskirsto socialinę paramą. Vertinant oficialius duomenis, pastebėta, kad kai kurių miestų rajonų savivaldybėse yra socialinių būstų, kurie yra avariniai ir netinkami gyventi. Klaipėdos, Panevėžio, Kretingos, Lazdijų, Molėtų rajonų savivaldybėse jų yra po 1; Prienų raj. sav. – 6, Šalčininkų raj. sav. – 10, Radviliškio raj. sav. – 15, Akmenės raj. sav. – net 25, tačiau Rokiškio, Skuodo, Šakių rajonų savivaldybėse jų visai nėra (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2018). Tad, savivaldybių būsto fondo dydžiai leidžia įvertinti šiuo metu nuomjamų ir laisvų būstų skaičių.

Analizuojant valstybinio audito ataskaitas, identifikuoti keli probleminiai aspektai socialinio būsto prieinamumo srityje. Visų pirma: „socialinio būsto fondo plėtra nėra pakankama ir asmenų (šeimų), laukiančiųjų socialinio būsto savivaldybės eilėse, skaičius auga daug sparčiau nei yra socialinio būsto prieaugis“ (Valstybinio audito ataskaita, 2008, 36). Kaip ir buvo minėta, beveik kiekvienoje savivaldybėje yra socialinių būstų, kurie nėra tinkami naudoti. Žinoma, dėl ribotų valstybės ir savivaldybių finansinių galimybių sunku pradėti naujų gyvenamųjų namų statybą ar modernizuoti senuosius būstus. Taip pat, pastebima, kad ne visi asmenys ir šeimos, laukiantys socialinio būsto ar jame gyvenantys, gauna mažas pajamas ir neturi turto. „Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatyme nėra prievolės deklaruoti visą bendrą ūkį tvarkančių asmenų pajamas ir turtą“. Tačiau, siekdami gauti socialinį būstą, kreiptis dėl jo gali vienas iš bendrai gyvenančių asmenų, deklaravęs mažas pajamas (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 16-17). Savivaldybėms didėja administracinė našta kontroliuojant ar socialiniame būste negyvena nesusituokę, tačiau bendrą ūkį tvarkantys asmenys, taip pat mažėja galimybės gauti socialinę paramą tiems asmenims, kuriems pagalba iš tiesų reikalinga. Problema ta, jog socialiniu būstu gali naudotis tie, kuriems jis nepriklauso. Nustatyta, jog: „daliai asmenų, ypač turinčių negalią ar sergančių sunkiomis lėtinių ligų formomis, daugiavaikėms šeimoms sudėtinga savarankiškai išsinuomoti būstą dėl socialinių įgūdžių ar savarankiškumo stokos“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 15). Galima teigti, kad dalis gyventojų nėra informuojami apie tai, jog turi teisę į socialinį būstą, todėl sudėtinga identifikuoti ir įvertinti jų poreikius.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje, lyginant 1992 ir 2015 metus, asmenų, norinčiųjų gauti valstybės paramą socialiniam būstui įsigyti, skaičius gerokai padidėjo. Vis dėlto trūksta papildomų kriterijų, kurie leistų aiškiau diferencijuoti laukiančius socialinio būsto paramos asmenis ir tikslingiau atliepti jų poreikius. Analizuoti statistiniai duomenys rodo, kad iš asmenų (šeimų), įrašytų į skirtingus sąrašus, kasmet socialiniu būstu aprūpinami vidutiniškai tik 3-4 proc. laukiančiųjų ir netgi naujosios paramos priemonės neišsprendžia būsto aprūpinimo problemos. Neretai socialiniu būstu naudojami tie, kuriems jis nepriklauso, o finansinių lėšų trūkumas ir ribotos galimybės suteikti paramą didesniai asmenų (šeimų) skaičiui lemia šio sektoriaus nelankstumą. Tad tikslinga įvertinti, ar socialinio būsto fondo plėtros programos išsprendžia būsto prieinamumo problemas.

2.3. Socialinio būsto fondo plėtra: analizė ir problemos

Nuosekli socialinio būsto fondo plėtra ir stebėseną prasidėjo 2004 m., kai buvo patvirtinta Būsto strategija, kurioje buvo numatyta nuomojamo būsto sektorių plėtoti šiais būdais: maksimaliai panaudoti privataus sektoriaus galimybes ir jo turimą būsto fondą bei plėtojant socialinio būsto fondą valstybės ir savivaldybių lėšomis (45.1. p.). Šis fondas turėjo būti sudaromas, visų pirma, superkant

rinkoje mažesnę paklausą turinčius būstus ir pritaikant juos socialinio būsto poreikiams (Lietuvos būsto strategija, 2004). „Siekiant plėsti nuomojamo būsto sektorių, Būsto strategijoje buvo numatyta ne tik nuosekliai didinti socialinio būsto fondo metines apimtis, bet ir sudaryti galimybes mažas pajamas turintiems namų ūkiams (šeimoms) nuomotis būstą privačiame sektoriuje, padengiant valstybės biudžeto ar savivaldybių biudžetų lėšomis dalį nuomos mokesčio“ (Lietuvos būsto strategija, 2004). Būtent socialinė parama mažas pajamas turintiems namų ūkiams laikoma prioritetu. Būsto strategijoje pabrėžiama, kad daugelis namų ūkių Lietuvoje turi labai mažas pajamas ir gali gyventi tik socialiniame būste, o turimą būstą išlaikyti tik valstybės padedami (45.1. p.). Būtent: „nuosekli nuomojamo būsto plėtra didintų gyventojų mobilumą, ypač jaunų, kurie dar neįsitvirtinę darbo rinkoje ir neturi nuolatinės gyvenamosios vietos arba nuosavas ar skolintas lėšas yra numatę panaudoti kitokiems tikslams“ (Lietuvos būsto strategija, 2004). Atsižvelgiant į tai: „iki 2020 m. numatyta socialinio būsto fondą papildyti 25-30 tūkst. būstų“ (Valstybinio audito ataskaita, 2008, 10). Galima teigti, kad investicijos į socialinio būsto fondo plėtrą skatintų valstybės socialinę sanglaudą.

Vyriausybė 2004 m. birželio 9 d. nutarimu Nr. 708 patvirtino Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos parengtą Socialinio būsto fondo plėtros programą (toliau – Programa)⁴. Vadovaujantis Programa, nuo 2004 m. iki 2010 m. kasmetiniai valstybės biudžeto asignavimai buvo didinami: atitinkamai 2004 m. – 15 mln., 2005 m. – 20 mln., o 2010 metais socialinio būsto plėtrai buvo skirti 125 mln. litų (Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 2004). „Programos įgyvendinimo laikotarpiu (nuo 2004 m. iki 2010 m.) už minėtas valstybės biudžeto lėšas savivaldybės įsigijo 1813 socialinių būstų ir dar nebaigė statyti (rekonstruoti) 441 socialinio būsto“ (Valstybinio audito ataskaita, 2008, 11). Vis dėlto, nors kiekvienais metais savivaldybių socialinio būsto fondas buvo pildomas naujais socialiniais būstais, tačiau asmenų (šeimų), laukiančių socialinio būsto savivaldybės sudarytose eilėse, daugėjo: atitinkamai 2004 m. jų buvo 8550; 2005 m. – 11138, o 2008 m. siekė 20405 registruotų asmenų (šeimų), turinčių teisę į socialinį būstą, skaičių (Valstybinio audito ataskaita, 2008, 12). Pateikti ataskaitos duomenys rodo, kad asmenų (šeimų), laukiančių socialinio būsto savivaldybės eilėse, skaičiaus augimas buvo daug spartesnis nei socialinio būsto fondo plėtra: savivaldybės įsigijo 1813 socialinių būstų, tačiau lyginant 2004 ir 2008 metus, socialinio būsto poreikis vis didėjo. Savivaldybėms turint ribotus finansinius išteklius socialinio būsto fondo plėtrai, nėra vizijos, kiek savivaldybėms tikslinga turėti socialinių būstų, kokį jų skaičių jos bus pajėgios išlaikyti, nes ir jų priežiūra reikalauja papildomų savivaldybės biudžeto lėšų (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 24). Tikėtina, kad tokios tendencijos tik mažintų galimybes gauti socialinį būstą.

Analizuoti statistiniai duomenys parodė, kokie skirtingi savivaldybėse yra socialinio būsto fondo dydžiai, kiek socialinių būstų reikia rekonstruoti ir pan. Kasmet į socialinio būsto fondo plėtrą

---

⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004-06-09 nutarimas Nr. 708 „Dėl Socialinio būsto plėtros 2004-2006 metų programos patvirtinimo“; nauja redakcija – 2005-04-18 nutarimas Nr. 422 „Dėl Socialinio būsto fondo plėtros 2005-2007 metų programos patvirtinimo“.

investuoja tiek valstybė, tiek savivaldybės. 2012-2014 m. valstybė investavo į socialinio būsto fondo plėtrą daugiau kaip 21 mln. Eur, savivaldybės – 3,6 mln. Eur savo biudžeto lėšų, tačiau iš asmenų (šeimų), buvusių sąrašuose socialiniam būstui nuomoti, kaip ir buvo minėta, dalis nebuvo aprūpinti. „Savivaldybės socialinio būsto fondo plėtrą vykdė pirkdamos, statydamos naujus butus, rekonstruodamos kitos paskirties pastatus (statant naujus būstus, socialinio būsto fondas išaugo 12,3 proc., rekonstruojant – 21,6 proc., o perkant butus – net 66,1 proc.)“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 23). Tačiau, turint ribotus finansinius išteklius, nėra efektyvu pasirinkti brangius būsto įsigijimo būdus, pavyzdžiui, jų pirkimą. „2012-2015 m. savivaldybės, neapsvarsčiusios visų socialinio būsto plėtros alternatyvų (būsto pirkimo, nenaudojamų pastatų rekonstrukcijos, pastatų statybos), pasirinko brangiai kainuojančią naujų būstų statybą, todėl juo aprūpino mažiau asmenų, nei galėjo, o iki statybos užbaigimo asmenims nesuteikė būsto“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 25). Neretai statybos užsitęsia, projektai lieka neįgyvendinti, pritrūksta finansavimo ir t.t., todėl asmenys (šeimos) ir toliau laukia socialinio būsto. Galima teigti, kad naujų paramos priemonių plėtra yra menkai išvystyta, o valstybės ir savivaldybių lėšos naudojamos neefektyviai.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro patvirtintame Veiksmų plane numatyta padidinti savivaldybių socialinio būsto fondą, siekiant išplėsti galimybes apsirūpinti būstu asmenims ir šeimoms, turintiems teisę į socialinio būsto nuomą (III skyriaus 6 punktas). Vadovaujantis Veiksmų planu, socialinio būsto fondą numatyta plėsti šiais būdais: statyti naujus gyvenamosios paskirties vieno, dviejų, trijų ir daugiau butų (daugiabučius) pastatus (namus) (7.1.1. p.); rekonstruoti ar remontuoti savivaldybei nuosavybės teise priklausančius gyvenamosios paskirties pastatus, skirtus gyventi įvairių socialinių grupių asmenims (bendrabučius, vaikų namus, prieglaudas ir kt.), ir negyvenamosios paskirties pastatus, juose įrengiant socialinius būstus (7.1.2. p.) bei pirkti gyvenamosios paskirties vieno, dviejų, trijų ir daugiau butų (daugiabučius) pastatus (namus), atskirus butus (7.1.3. p.). Galima pastebėti, jog Veiksmų plane išskirti socialinio būsto fondo plėtros būdai nesiskiria nuo ankstesnių socialinio būsto plėtros programose numatytų uždavinių. Vadovaujantis Veiksmų plano priede nurodytais duomenimis, šiam įgyvendinti skirtos lėšos sudaro 49931,529 tūkst. eurų (Europos regioninės plėtros fondas) ir ne mažiau kaip 8811,446 tūkst. eurų – savivaldybių biudžetų lėšos (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2015). Daugiausiai – 13468,716 eurų skirti Vilniaus regionui; 10125,320 eurų skirti Kauno regionui ir jam priklausančioms savivaldybėms (Birštono, Jonavos r., Kaišiadorių r., Raseinių ir kt.); Klaipėdos regionui – 6076,113 eurų, kitiems regionams (Alytaus, Marijampolės, Tauragės, Panevėžio, Telšių, Utenos) vidutiniškai apie 3000,000 eurų (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2015). Visgi galima pastebėti, kad daugiausiai investuojama į didžiųjų Lietuvos miestų socialinio būsto fondo plėtrą, tačiau tai nėra objektyvus sprendimas. „Savivaldybėse svarstant socialinio būsto plėtros galimybes ne visada atsižvelgiama į kompleksinę teritorijos plėtrą, į

bendruosius ir detaliuosius savivaldybių planus“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 27). Taip ne tik eikvojamos lėšos, bet ir nėra jokios nei socialinės, nei ekonominės naudos. Prieš skiriant biudžeto lėšas konkrečiai savivaldybei, tikslinga įvertinti, kiek iš tiesų joje yra gyventojų, kuriems reikalinga pagalba apsirūpinant būstu, o ne lėšas skirti tik atsižvelgiant į miesto dydį. Taigi, tiek valstybės, tiek savivaldybių lygmenimis atliekama socialinio būsto fondo plėtros analizė ir siekiamų rezultatų stebėseną turi būti naudojama esamoms problemoms spręsti, bet ne skiriamų lėšų panaudojimo analizei atlikti.

Apibendrinant galima teigti, kad savivaldybių socialinio būsto fondo plėtra – daug išteklių reikalaujantis paramos būdas. Tačiau pastebima, kad socialinio būsto fondo plėtra ne visada išsprendžia aprūpinimo būstu problemas. Nors socialinio būsto fondo plėtrai skiriami gana nemaži tiksliniai asignavimai, tačiau kasmet socialinių būstų įsigyjama mažiau. Vadinasi, didelės valstybės investicijos neišsprendžia socialinio būsto trūkumo. Socialinio būsto fondo plėtros teisinė bazė Lietuvoje nėra siaura (priimta daug įstatymų ir programų), tačiau ne visada pasirenkami optimalūs sprendimai, be to, daugelyje teisės aktų įtvirtinti tokie patys socialinio būsto fondo plėtros uždaviniai, neatsižvelgiant į galimų alternatyvų ir įgyvendinamų priemonių, skirtų socialiniam būstui įsigyti ar išsinuomoti, stebėseną, kad socialiniu būstu būtų aprūpinta kuo daugiau asmenų ir šeimų.

Apibendrinant Lietuvos ir užsienio autorių analizuotus teiginius, galima pasakyti, jog būstas yra tyrinėjamas kaip viena iš svarbių sudedamųjų socialinės politikos arba gerovės valstybės dalių. Tyrėjai būsto politiką analizuoja gerovės valstybių modelių kontekste ir siūlo būsto politikos modelius/tipus. Tai reiškia, kad būsto vaidmuo yra ne tik socialinis, bet svarbus ir moksliniu požiūriu, nes įvairiapusiški tyrinėjimai leidžia kaupti ir vėliau lyginti skirtingų šalių būsto politikos bruožus. Žinoma, būsto politikos raida, prieinamumas, įperkamumas priklauso nuo visuomenės pastangų, socialinio teisingumo bei lygių galimybių. Lietuva, priėmusi konkrečius teisės aktus, generuoja tokius aspektus kaip: būsto kokybė, prieinamumas, socialinės atskirties lygis, infrastruktūros plėtra ir pan. Vis dėlto socialinio būsto fondo plėtros programų analizė atskleidė probleminius klausimus, tokius kaip: finansavimo trūkumas, neveikiančių paramos priemonių nustatymas ir taikymas, neretai socialinio būsto poreikio nepatenkinančių asmenų didelis skaičius, statistiniai duomenys ir pan. Tad šie probleminiai klausimai brėžia kontūrus tolimesniems tyrimams ir skatina ieškoti sprendimų būdų.

3. SOCIALINIO TEISINGUMO VALSTYBĖS BŪSTO POLITIKOJE ĮGYVENDINANT SOCIALINIO BŪSTO PRIEINAMUMĄ LIETUVOJE: UTENOS RAJONO SAVIVALDYBĖS VERTINIMO TYRIMAS

3.1. Empirinio tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo tikslas – atlikus ekspertų bei paramos socialiniu būstu gavėjų pusiau struktūruotus interviu, empiriškai ištirti valstybės vykdomą būsto politiką socialinio teisingumo aspektu, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje.

Tyrimo problema – kaip tobulinti valstybės vykdomą būsto politiką socialinio teisingumo aspektu, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje?

Tyrimo uždaviniai:

1. Pusiau struktūruotu ekspertų interviu metu įvertinti socialinio būsto politikos organizavimą bei prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje socialinio teisingumo aspektu.

2. Pusiau struktūruotu interviu metu ištirti paramos būstu gavėjų nuomonę dėl paramos socialiniu būstu organizavimo ir teikimo Utenos rajono savivaldybėje.

Tyrimo objektas – socialinis teisingumas valstybės būsto politikoje, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje.

Tyrimo strategija. Siekiant ištirti valstybės vykdomą būsto politiką socialinio teisingumo aspektu, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje, pasirinktas kokybinis tyrimas. Kokybinis tyrimas pasirinktas neatsitiktinai. Visų pirma, tyrimui reikalingus duomenis tyrėja rinko natūraliose aplinkose ir kontekstuose, be to, surinkta informacija (duomenimis) siekiama atskleisti ne faktus ir statistiką, o patirtis, prasmes ir procesus (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, 21). Būtent šiame tyrime, tik telkiantis į žmogiškąsias patirtis, galima atskleisti socialinio teisingumo požymį socialiniame kontekste (būsto politikos įgyvendinime). Antra, kokybinio tyrimu siekiama suprasti, kaip individai suvokia bei aiškina pasaulį ir kaip individualiai kuriamos prasmės lemia jų elgesį (Kardelis, 2016, 330). Manoma, jog kokybinio tyrimo tipas leis tiesiogiai dalyvauti tyrime ir duomenis rinkti sąveikaujant kartu su tyrimo informantais, kalbėti su jais, stebėti jų elgesį ir siekti suprasti, kas jiems (tyrimo dalyviams) yra svarbu ir kaip jie suvokia bei patiria pasaulį. Galiausiai, kokybinis tyrimas pasirenkamas tada, kai tyrimo tema yra mažai išnagrinėta (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, 21). Iki šiol socialinio būsto prieinamumas socialinio teisingumo aspektu nebuvo vertinamas ir nagrinėjamas. Taigi, pagrindinė tyrimo idėja – sąveikaujant kartu su informantais

atskleisti jų pačių suvokiamą socialinę realybę, įvertinti socialinio būsto prieinamumą socialinio teisingumo aspektu.

Tyrimo metodai. Nuspręsta, kad tyrimo įgyvendinimui tinkamiausi kokybinio tyrimo metodai:

- Duomenų rinkimo – interviu. Interviu tikslai gali būti labai platūs, tačiau esminis tikslas – surinkti tyrimo uždaviniams reikalingą informaciją (Kardelis, 2016, 255). Būtent naudodama interviu metodą tyrėja siekė atskleisti tiriamojo asmens problemas, veiklos ypatumus, įvertinti tiriamųjų požiūrį į tam tikrus dalykus. Anot I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016, 19), galimos kelios kokybinio tyrimo interviu formos, be to, jie pasirenkami pagal tam tikrus požymius. Šiame tyrime buvo svarbu įvertinti socialinio būsto organizavimą bei prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje socialinio teisingumo aspektu, todėl, atsižvelgiant į tyrimo specifiką, pasirinktas ekspertų interviu. Utenos rajono savivaldybėje Turto valdymo skyriuje dirbantys specialistai buvo apklausti atliekant ekspertų interviu, nes jie turi specialių profesinių ar techninių žinių, išmano organizacines procedūras, be to, jų veiklos laukas gali padėti atskleisti tyrimo tikslą (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, 212). Paramos būstu gavėjai buvo apklausiami atliekant individualius interviu, nes tyrėją domino specifinė patirtis, individualių atvejų supratimas (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, 81). Kokybiniame tyrime duomenys buvo renkami pusiau struktūruotu interviu, užduodant atvirojo tipo klausimus su aiškiais formuluotėmis, kurių seka iš anksto paruošta (Kardelis, 2016, 257).

- Duomenų apdorojimo metodas – kokybinė turinio analizė (*content*) – metodas, kuriuo gilinamasi ne į fizinius įvykius ar statistinius duomenis, bet į patį tekstą, vaizdą ar turinio kontekstą, kuriame norima pastebėti, išskirti, interpretuoti konkrečias sąvokas, išsakytus argumentus ar nuomonę (Krippendorff, 2013, 12). Tyrėjo ir informanto pokalbiai buvo įrašomi ir vėliau transkribuojami (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, 65). Atlikus transkripciją, interviu metu gauti duomenys buvo koduojami – susiejamos skirtingos duomenų dalys, turinčios tų pačių požymių (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, 348). Tyrėja atskirus informantų žodžius ar sakinius kodavo, t. y. įprasmino kategorijose, o gilesnei analizei atlikti – kategorijas išskyrė ir į subkategorijas (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, 67). Vėliau gauti duomenys buvo interpretuojami objektyviai ir tyrimo pabaigoje suformuluotos išvados.

Tiriamieji ir jų atranka. Tiriamieji – Utenos rajono savivaldybės Turto valdymo skyriaus specialistai (ekspertai) bei paramos būstu gavėjai. Atsižvelgiant į vieną iš tyrimo uždavinių – įvertinti socialinio būsto politikos organizavimą bei prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje socialinio teisingumo aspektu – ekspertai pasirinkti todėl, kad jie turi tam tikrų charakteristikų ar patirties, kuri prisideda prie geresnio tiriamojo reiškinių supratimo, be to, jie yra strategiškai ir tikslingai informatyviausi (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, 37). Utenos rajono savivaldybės paramos būstu gavėjų imtis buvo formuojama tikslingai, tačiau atsitiktine tvarka (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, 63). Tyrimui atrinkti tie paramos būstu gavėjai, kuriuos buvo lengva rasti ir kurie yra greta, t. y.

priklauso Utenos rajono savivaldybei. Pažymėtina, jog, atliekant interviu su paramos būstu gavėjais, vadovautasi duomenų prisotinimo principu. Anot I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016, 41), duomenų prisotinimo principas apibrėžiamas, kai „nauji interviu imami tol, kol informacija pradeda kartotis ir iš esmės nebeatskleidžiama naujų, su tyrimo tikslu susijusių aspektų“. Tyrėja galutinai imtį suformavo duomenų rinkimo ir analizės procesų metu.

Tyrimo instrumentas. Siekiant gauti kuo kokybiškesnę informaciją apie tiriamąjį objektą, buvo sudaryti du interviu klausimynai. Pirmasis klausimynas (žr. 1 priedas) skirtas Turto valdymo skyriaus specialistams, dirbantiems paramos socialiniu būstu organizavimo srityje. Pirmąjį klausimyną sudaro 10 klausimų, suskirstytų į blokus. Pirmąjį klausimų bloką sudaro 1, 2 ir 3 klausimai, kuriais siekiama iširti ekspertų nuomonę, aptariant būsto politikos prioritetus ir problemas socialinio teisingumo aspektu. Antrąjį klausimų bloką sudaro 4, 5, 6, 7, 8 ir 9 klausimai, kuriais siekiama iširti ekspertų nuomonę organizuojant ir teikiant socialinio būsto prieinamumą. Trečiąjį klausimų bloką sudaro 10 klausimas, kuriuo norima iširti ekspertų nuomonę dėl aprūpinimo socialiniu būstu sistemos organizavimo pagerinimo tam, kad būtų galima parengti tikslines rekomendacijas, dirbantiems šioje srityje. Visi klausimai užduoti nenukrypsant nuo darbo temos ir tyrimo tikslo.

Antrasis klausimynas (žr. 2 priedas) skirtas paramos būstu gavėjams. Šį klausimyną sudaro 11 klausimų, suskirstytų į blokus. Pirmąjį klausimų bloką sudaro 1, 2, 3, 4 ir 5 klausimai, kuriais siekiama iširti paramos būstu gavėjų nuomonę (požiūrį) į būstą bei priežastis, nulėmusias tiriamųjų kreipimąsi dėl socialinio būsto paramos. Antrąjį klausimų bloką sudaro 6, 7, 8, 9, 10 ir 11 klausimai, kuriais siekiama išanalizuoti informantų nuomonę dėl paramos socialiniu būstu teikimo ir organizavimo Utenos rajono savivaldybėje.

Tyrimo organizavimas. Darbo autorė Utenos miestą rinkosi todėl, kad norėjo iširti iki šiol netirtą Utenos rajono savivaldybės Turto valdymo skyriaus specialistų darbą bei asmenų (šeimų), įrašytų į socialinio būsto laukiančiųjų sąrašus, patirtį. Buvo laikomasi nuostatos, jog daugiausia tyrimų yra atliekama didžiuosiuose Lietuvos miestuose, todėl šiam tyrimui atlikti pasirinktas mažesnis Lietuvos miestas. Tyrimui įgyvendinti Utenos miestas pasirinktas ir dėl greitesnio informacijos prieinamumo, o tai remiasi prielaida, jog, greičiau surenkant tyrimui reikalingus duomenis, galima ilgiau ir kokybiškiau išanalizuoti gautą informaciją tiriamuoju požiūriu. Organizuojant ekspertų interviu, buvo svarbu gauti Utenos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus sutikimą, kad būtų leista atlikti interviu su šios institucijos darbuotojais. Gavus teigiamą atsakymą, su kiekvienu Turto valdymo skyriaus specialistu susitarta, kada interviu bus atliktas. Interviu buvo atlikti informantų darbovietėje, jiems patogiu metu. Tačiau, norint gauti kuo daugiau reikalingos informacijos, buvo nuspręsta atlikti interviu ir su paramos gavėjais, kurių sąrašai gauti iš Utenos rajono savivaldybės darbuotojų. Jiems buvo skambinama atsitiktine tvarka ir su kiekvienu susitariama, kada ir kur interviu bus atliekamas. Siekiant leisti kiekvienam tiriamajam apsibrasti, kad pokalbis yra įrašinėjimas – iš

pradžią buvo užduodami bendrieji klausimai (amžius, išsilavinimas, darbo stažas ir kt.) ir pajutus, kad tiriamasis nebėra suvaržytas įrašymo technikos, buvo pereita prie interviu esmės (Gaižauskaitė, Valavičienė, 2016, 109). Kiekvieno interviu trukmė nuo 30 iki 60 min. priklausomai nuo informantų atsakymų platumo. Tyrimas atliktas 2018 m. lapkričio-gruodžio mėn. Utenoje.

Tyrimo etika. Tyrėjo pareiga – saugoti tyrimo dalyvių ir tyrimo duomenų anonimiškumą (Kardelis, 2016, 83). Šiame tyrime anonimiškumą garantavo interviu klausimynai be vardų ir pavardžių, be to, interviu metu gauti duomenys buvo koduojami. Informantai tyrime dalyvavo gavus teigiamą atsakymą, laisvanoriškai, nebuvo taikomos jokios prievartinės priemonės (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014, 46). Tiriamieji buvo supažindinti su tyrimo tema, tikslu, buvo paaiškinta dėl kokių priežasčių būtent jie atrinkti į tyrimą, be to, paaiškinta, jog tiriamieji gali pasitraukti iš interviu bet kuriuo metu, jeigu jie jaučiasi nejaukiai ar suvaržytai (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014, 46). Kiekvienam tiriamajam buvo pasakoma, jog gauta informacija nebus atskleista, ja nebus dalijamasi negavus tyrimo dalyvių leidimo (Žydžiūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, 343). Tokiu būdu užtikrinamas tiriamųjų ir gautos informacijos konfidencialumas. Tyrimui įgyvendinti pasirinkti klausimai buvo aptarti su mokslinio darbo vadovu, todėl klausimų formuluotės suformuluotos etiškai, nekritikuojančiai, neižeidžiančiai.

Tyrimo validumas ir patikimumas. Validumas, anot K. Kardelio (2016, 336), patvirtinamas išnagrinėjus ir aptarus duomenis, atskleidus tiriamųjų patirties detales ir panaudojus įvairius informacijos šaltinius, tačiau tai įmanoma tik tuomet, kai parenkami tikslingi metodai. Tyrime siekta gauti kuo išsamesnę ir kokybiškesnę informaciją apie tiriamąjį objektą, todėl pasirinktas duomenų rinkimo – interviu – metodas yra logiškas ir pagrįstas. Be to, tyrimo rezultatus galima apibendrinti (išorinis validumas), t.y. pritaikyti analogiškomis tiriamųjų grupėms (Kardelis, 2016, 336). Tyrime imtos santykinai nedidelės tiriamųjų grupės, tačiau interviu metu gauti duomenys, jų analizė, apibendrinimai bei išvados tikėtina, jog būtų pritaikomos ir tiriant analogiškus reiškinius kitose Lietuvos savivaldybėse. Tyrimo patikimumą lemia tyrimo metu užduodami klausimai, kuriuos uždavus skirtingu laiku, būtų gaunami analogiški atsakymai (Gaižauskaitė ir Mikėnė, 2014, 146). Atskiroms tiriamųjų grupėms buvo užduoti identiški klausimai, be jokio stimulo ar poveikio, be neaiškių formuluočių ar dviprasmiškų terminų. Pakartojus tyrimą, tikėtina, kad atsakymai būtų analogiški.

Tyrimo ribotumas. Tyrime siekta apklausti tris Utenos rajono savivaldybėje Turto valdymo skyriuje dirbančius specialistus, tačiau pokalbį pavyko užmegzti su dviem iš jų. Trečiasis į analogiškus klausimus atsakyti atsisakė argumentuodamas tuo, kad jis nesprendžia klausimų, susijusių su socialinio būsto skyrimu ar įsigijimu. Vis dėlto tai netrukdė gauti patikimus ir reikšmingus analizei duomenis iš kitų specialistų.

3.2. Utenos rajono savivaldybės socialinių būstų situacija

Siekiant pagrįsti kokybinio tyrimo reikšmingumą ir įvertinti tam tikros srities situaciją, neretai vadovaujamosi antriniais informacijos šaltiniais, t. y. statistiniais oficialiaisiais duomenimis. Taigi, prieš pradėdant analizuoti tyrimo rezultatus, tikslinga pateikti bendrą informaciją apie Utenos rajono savivaldybės situaciją: įvertinti socialinio būsto prieinamumą gyventojams bei socialinio būsto fondo duomenis. Analizė vykdyta lyginant kelių metų statistinius ir laisvai prieinamus duomenis.

Vadovaujantis Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 7 straipsniu: „asmenys ir šeimos, atitinkantys šiame įstatyme nustatytus reikalavimus, norėdami gauti paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nustatyta tvarka su atitinkamu prašymu kreipiasi į savivaldybės vykdomąją instituciją pagal deklaruotą gyvenamąją vietą, o jeigu asmuo gyvenamosios vietos neturi, - į savivaldybės, kurios teritorijoje gyvena, vykdomąją instituciją“. Pažymėtina, jog Utenos rajono savivaldybės taryba 2015 m. gegužės 28 d. sprendimu Nr. TS-139 „Dėl Utenos rajono savivaldybės būsto ir socialinio būsto nuomos tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtino Utenos rajono savivaldybės būsto ir socialinio būsto nuomos tvarkos aprašą (toliau – aprašas), kuris taikomas nuomojant savivaldybei nuosavybės teise priklausančias gyvenamąsias patalpas. Aprašas reglamentuoja teisę į socialinio būsto nuomą ar socialinio būsto sąlygų pagerinimą bei įtvirtina socialinio būsto nuomos tvarką ir sąlygas (Utenos rajono savivaldybės tarybos sprendimas, Nr. TS-139 2015). Apraše nurodoma: „asmenų ir šeimų, turinčių teisę į socialinio būsto nuomą, apskaita tvarkoma pagal Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 16 straipsnio 2 dalyje nurodytus sąrašus“ (Utenos rajono savivaldybės tarybos sprendimas, Nr. TS-139, 2015). „Asmenų ir šeimų, turinčių teisę į socialinio būsto nuomą, sąrašai sudaromi pagal prašymo užregistravimo savivaldybės administracijoje datą ir laiką“ (Utenos rajono savivaldybės tarybos sprendimas, Nr. TS-139, 2015). Taigi, socialinis būstas yra siūlomas nuomotis pagal asmens prašymo pateikimo datą. Atsižvelgiant į tai, Utenos rajono savivaldybėje yra sudaromi pretendentų gauti paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti sąrašai. Pažymėtina, jog: „asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, apskaita tvarkoma sudarant šiuos sąrašus: 1) jaunų šeimų; 2) šeimų, auginančių tris vaikus ar daugiau vaikų (įvaikių); 3) likusių be tėvų globos asmenų ir šeimų; 4) neįgaliųjų, asmenų, sergančių lėtinių ligų, įrašytų į Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintą sąrašą, sunkiomis formomis, ir šeimų, kuriose yra tokių asmenų; 5) bendrąjį; 6) socialinio būsto nuomininkų, turinčių teisę į socialinio būsto sąlygų pagerinimą“ (Utenos rajono savivaldybės tarybos sprendimas, Nr. TS-139, 2015). Tačiau, socialinis būstas nuomojamas savivaldybės tarybos nustatyta tvarka ir laikantis eiliškumo principo, įvertinus buvimo asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, sąrašuose laikotarpį, todėl sąrašams jokie prioritetai netaikomi (Utenos rajono savivaldybės tarybos sprendimas, Nr. TS-139 2015). Būtent: „Asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, gaunančių būsto nuomos

ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją, sąrašų tvarkymo ir tikslinimo tvarkos aprašo nuostatose įtvirtinta, jog asmenys ir šeimos į sąrašus įrašomi, perrašomi į kitą sąrašą arba išbraukiami iš sąrašo Utenos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus įsakymu“ (Utenos rajono savivaldybės išvada, Nr. (3.27) 1-2665, 2017).

Vadovaujantis oficialiaisiais duomenimis, atlikta 2015 – 2018 metų asmenų (šeimų), įrašytų į paramos būstui išsinuomoti sąrašus, statistinių duomenų analizė. Pateikiami ir lyginami į sąrašus įrašytų, išbrauktų bei asmenų (šeimų) išnuomoto socialinio būsto duomenys. Taip pat, pateiktas būsto nuomos kompensacijomis pasinaudojusių šeimų skaičius (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Asmenų (šeimų), įrašytų į laukiančiųjų paramos būstui išsinuomoti sąrašus, skaičius, 2015-2018 metų laikotarpiu

Metai	Į sąrašus įrašyta šeimų (asmenų) skaičius.	Į sąrašus naujai įrašytos šeimos per metus.	Šeimos išbrauktos iš sąrašų per metus.	Išnuomotas socialinis būstas šeimoms (asmenims).	Pasinaudojo būsto nuomos kompensacija.
2015 m.	144	31	177	10	1 šeima
2016 m.	127	19	35	8	1 šeima
2017 m.	118	35	47	18	1 šeima
2018 m.	109	28	35	11	2 šeimos

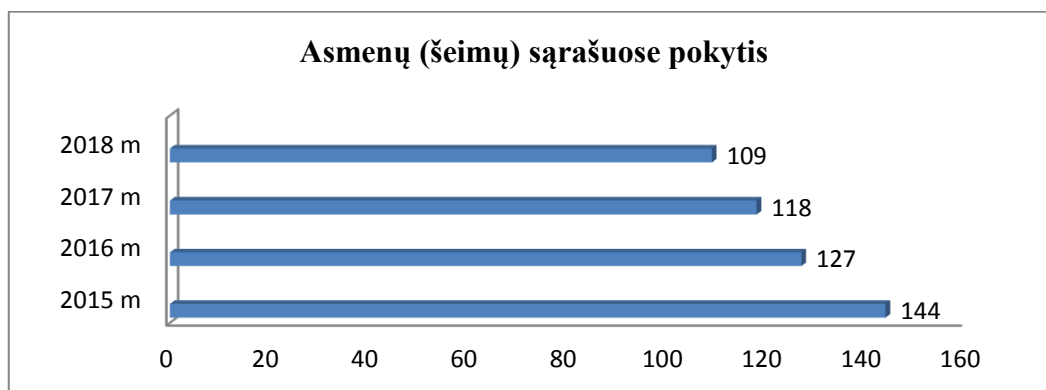
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Utenos rajono savivaldybės administracijos duomenis

Pateikti duomenys rodo, jog 2015 m. į sąrašus įrašytos 144 šeimos (asmenys), turinčios teisę į paramą būstui išsinuomoti: 33 jaunos šeimos; šeimų, auginančių tris ar daugiau vaikų (įvaikių) – 14; 3 asmenys (šeimos), likę be tėvų globos; 24 neįgalūs ir asmenys, sergantys lėtinių ligų sunkiomis formomis; į bendrąjį sąrašą buvo įtraukti 69 asmenys (šeimos) ir socialinio būsto nuomininkų, turinčių teisę į socialinio būsto sąlygų pagerinimą laukė 1 šeima. Per 2015 m. į sąrašus naujai įrašyta 31 šeima, 177 šeimos išbrauktos iš sąrašų (žr. 1 lentelė). Verta pažymėti tai, jog nuo 2015 m., įsigaliojus naujam Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymui, net 177 asmenys (šeimos), buvo išbraukti iš sąrašų. Galima daryti prielaidą, kad ne visi laukiantieji paramos socialiniam būstui, atitiko visus įstatyme numatytus reikalavimus. Matyti, kad per 2015 m. socialinis būstas išnuomotas 10 šeimų (asmenų). Būsto nuomos kompensacija pasinaudojo 1 šeima, auginanti tris vaikus. Šeimai buvo padengti 282 eurai būsto nuomos mokesčio (Utenos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2015 m. veiklos ataskaita, 2016).

Vadovaujantis Utenos rajono savivaldybės 2017 m. spalio 16 d. išvada Nr. (3.27) 1-2665 „Dėl Utenos rajono savivaldybės administracijos veiklos sričių, kuriose egzistuoja didelė korupcijos pasireiškimo tikimybė“, laikotarpiu nuo 2016 m. sausio 1 d. iki 2016 m. gruodžio 31 d. asmenų (šeimų), įrašytų į laukiančiųjų paramos būstui išsinuomoti sąrašus, skaičius sumažėjo: atitinkamai nuo 137 iki 127. 2016 metų pradžioje į paramos būstui išsinuomoti sąrašus buvo įtrauktos 33 šeimos, 3

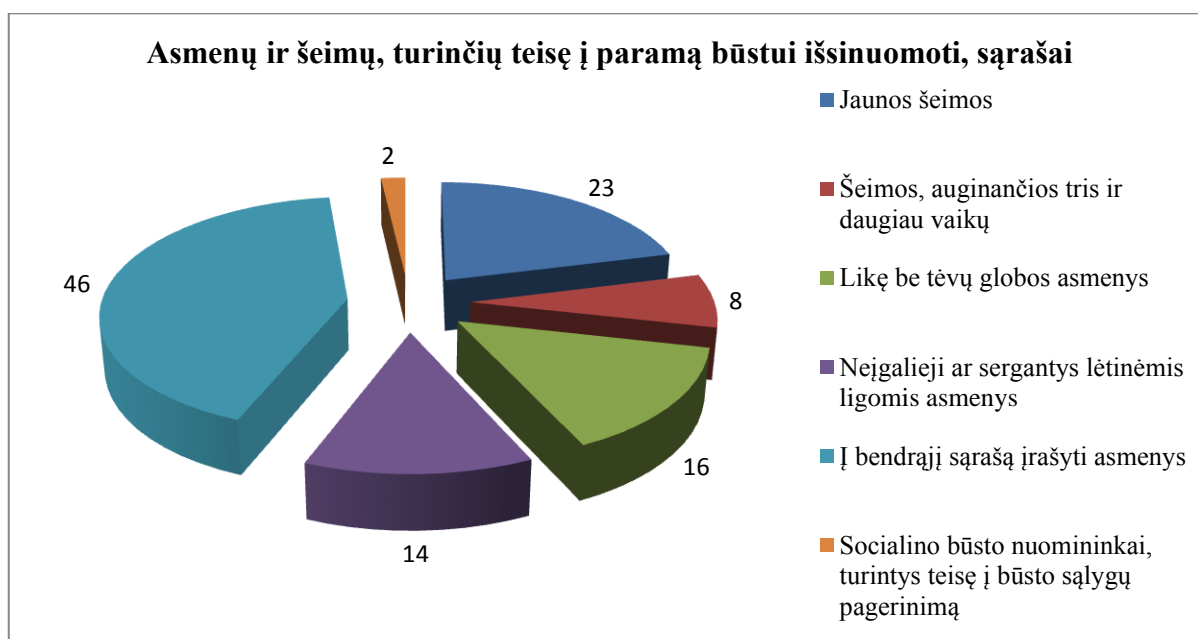
asmenys (šeimos), likę be tėvų globos, 23 neįgalūs asmenys, į bendrąjį sąrašą buvo įtraukti 64 asmenys (šeimos), o socialinio būsto nuomininkų, turinčių teisę į socialinio būsto sąlygų pagerinimą, laukė 1 šeima. Laikotarpiu, t. y. 2016 m. pabaigoje atitinkamai šie skaičiai pasiskirstė taip: 35 jaunos šeimos; šeimų, auginančių tris ar daugiau vaikų (įvaikių) – 13 šeimų; 2 asmenys (šeimos), likę be tėvų globos; 20 neįgalių ir asmenų sergančių lėtinių ligų sunkiomis formomis ir 55 asmenys (šeimos) įrašyti į bendrąjį sąrašą. Socialinio būsto nuomininkų, turinčių teisę į socialinio būsto sąlygų pagerinimą – 2 šeimos. Lyginant 2016 m. pradžios ir pabaigos duomenis, matyti, kad gavusiųjų paramą būstui išsinuomoti ar jos dėl tam tikrų priežasčių negavusiųjų asmenų (šeimų) skaičius smarkiai nesumažėjo. 2016 m. socialinis būstas buvo išnuomotas 8 šeimoms (asmenims) (žr. 1 lentelė). Taigi, teisę į socialinio būsto nuomą realizavo vos keli procentai bendro laukiančiųjų skaičiaus.

2017 m. pradžioje 127 asmenys buvo įrašyti į asmenų (šeimų) laukiančiųjų sąrašus. 2017 metų pradžioje į paramos būstui išsinuomoti sąrašus buvo įrašytos 35 jaunos šeimos; šeimų, auginančių tris ar daugiau vaikų (įvaikių) – 13 šeimų; 2 asmenys (šeimos), likę be tėvų globos; 20 neįgaliųjų ir asmenų sergančių lėtinių ligų sunkiomis formomis, į bendrąjį sąrašą buvo įtraukti 55 asmenys (šeimos), ir socialinio būsto nuomininkų, turinčių teisę į socialinio būsto sąlygų pagerinimą laukė 2 šeimos. Antroje 2017 m. pusėje skaičius siekė 118 asmenų (šeimų): 30 jaunų šeimų; 11 šeimų, auginančių tris ar daugiau vaikų (įvaikių); 13 likusių be tėvų globos asmenų (šeimų); 17 neįgaliųjų ir asmenų sergančių lėtinių ligų sunkiomis formomis ir 46 įrašyti į bendrąjį sąrašą ir socialinio būsto nuomininkų, turinčių teisę į socialinio būsto sąlygų pagerinimą laukė 1 šeima. (Utenos rajono savivaldybės išvada Nr. (3.27) 1-2665, 2017, 7-8). Vadovaujantis statistiniais duomenimis, 2017 m. socialinis būstas buvo išnuomotas 18 asmenų (šeimų); būsto nuomos kompensacija pasinaudojo viena šeima, auginanti tris vaikus (2016 m. – taip pat viena šeima, auginanti tris vaikus) (Utenos rajono savivaldybės išvada Nr. (3.27) 1-2665, 2017). Tad, lyginant 2015, 2016 ir 2017 metus, galima teigti, kad asmenų (šeimų) sąrašuose pokytis nėra žymus (žr. 1 pav.).

1 pav. Asmenų (šeimų) sąrašuose pokytis
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Utenos rajono savivaldybės administracijos duomenis

Tikslinga detaliau apžvelgti 2018 metais asmenų (šeimų), įrašytų į paramos būstui išsinuomoti sąrašus, pokytį. Vadovaujantis oficialiaisiais duomenimis, 2018 m. sausio 1 d. 118 asmenų (šeimų) buvo įrašyti į laukiančiųjų išsinuomoti socialinį būstą sąrašus: 26 jaunos šeimos, 16 neįgaliųjų ir asmenų sergančių lėtinių ligų sunkiomis formomis, 12 likusių be tėvų globos ir kt., o 2018 m. lapkričio mėn. duomenimis bendras skaičius sumažėjo iki 109: 24 jaunos šeimos, 12 neįgaliųjų ir asmenų sergančių lėtinių ligų sunkiomis formomis, tačiau likusiųjų be tėvų globos asmenų ir jų šeimų skaičius padidėjo (nuo 12 iki 16) (Utenos rajono savivaldybės administracija, 2018). Vadovaujantis 2018 m. gruodžio 31 d. duomenimis į sąrašus įrašytos 109 šeimos (asmenys), turinčios teisę į paramą būstui išsinuomoti: 23 jaunos šeimos; šeimų, auginančių tris ar daugiau vaikų (įvaikių) – 8 šeimos; 16 šeimų (asmenų), likę be tėvų globos; 14 neįgaliųjų ir asmenų sergančių lėtinių ligų sunkiomis formomis, į bendrąjį sąrašą buvo įtraukti 46 asmenys (šeimos) ir socialinio būsto nuomininkų, turinčių teisę į socialinio būsto sąlygų pagerinimą, laukė 2 šeimos (Utenos rajono savivaldybės administracija, 2018). Pateikti duomenys atvaizduoti grafiškai (žr. 2 pav.)

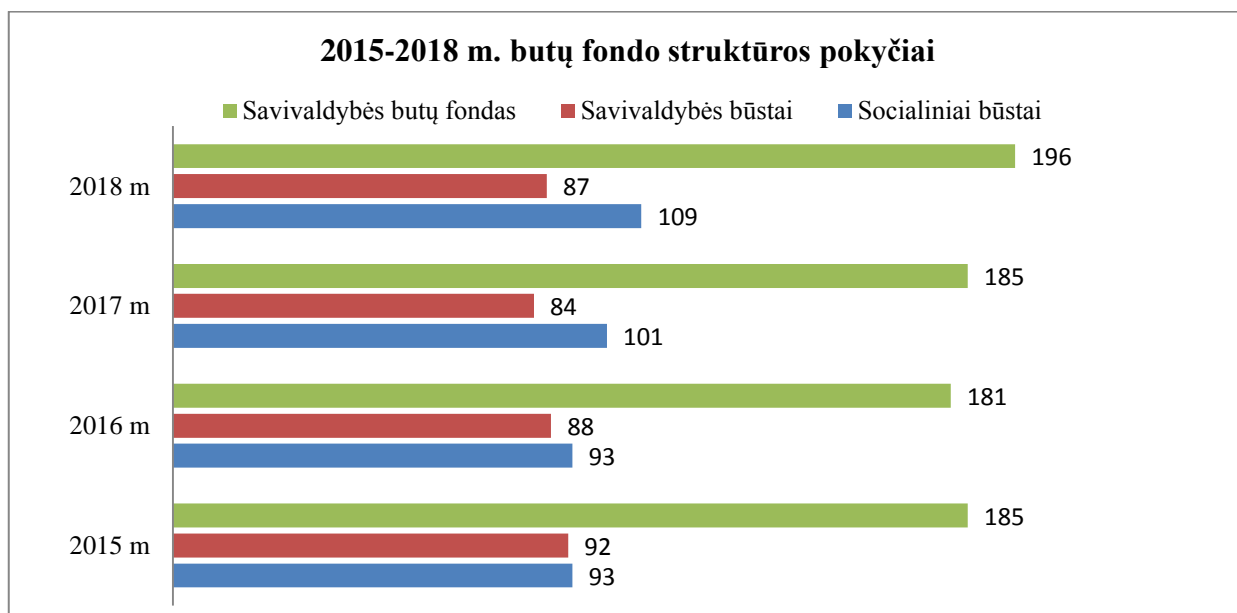

*2 pav. Asmenų ir šeimų, turinčių teisę į paramą būstui išsinuomoti, sąrašai
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Utenos rajono savivaldybės administracijos duomenis*

Aukščiau pateiktoje lentelėje (žr. 1 lentelė) matyti, jog per 2018 m. į sąrašus naujai įrašytos 28 šeimos (asmenys), turinčios teisę į paramą būstui išsinuomoti; 35 šeimos išbrauktos iš sąrašų, o socialinis būstas išnuomotas 11 šeimų (asmenų). Pažymėtina, jog laikotarpyje nuo 2018 m. sausio 1 d. iki 2018 m. gruodžio mėn. vos 2 šeimoms skirta būsto nuomos mokesčių dalies kompensacija (Utenos rajono savivaldybės administracija, 2018). Vadinasi, naujosiomis paramos priemonėmis Utenos rajone nesinaudojama. Taip pat, galima išskirti ir tai, jog 2018 metais įrašytų į nuomojančių socialinį būstą sąrašus, daugiausiai – 46 šeimos (asmenys) į bendrąjį sąrašą (Utenos rajono savivaldybės

administracijos direktoriaus 2018 metų veiklos ataskaita, 2019). Taigi, laikotarpyje nuo 2018 m. sausio mėn. 1 d. iki 2018 m. gruodžio mėn. 31 d. į sąrašus įrašytų šeimų (asmenų) skaičius sumažėjo labai nedaug: 9 asmenimis (šeimomis).

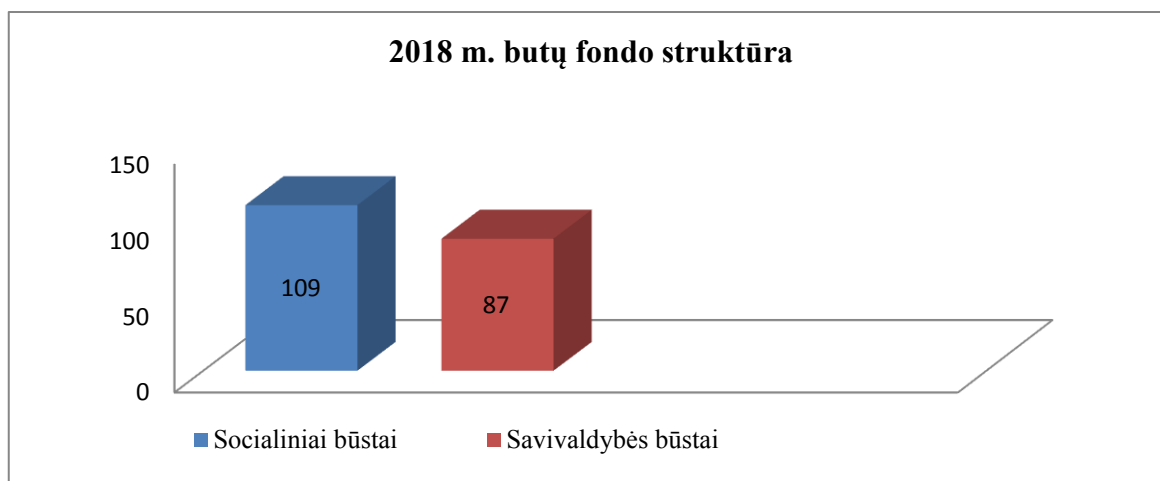
Tikslinga apžvelgti duomenis apie Utenos rajono savivaldybės būstų fondą. Pateikiami duomenys, kaip per 2015-2018 metus kito socialinio būsto fondo struktūra (žr. 3 pav.).

3 pav. 2015-2018 metų butų fondų struktūros pokyčiai
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Utenos rajono savivaldybės administracijos duomenis

Vadovaujantis pateiktais duomenimis, 2015 m. savivaldybės butų fondą sudarė 185 butai: 147 butai Utenos mieste ir 38 butai kaimo seniūnijose. Socialinį būstą sudarė 93 butai. 2016 m. Utenos rajono savivaldybės būsto fondą sudarė 181 butas, iš jų 146 butai – Utenos mieste ir 35 butai – kaimo vietovėse. Pažymėtina, jog 2016 m. socialinio būsto fondą sudarė 93 butai (51,4 proc. savivaldybės būsto fondo) (Utenos rajono savivaldybės tarybos sprendimas, Nr. TS-64, 2018, 51). Vadinasi, savivaldybėje socialinių būstų yra mažiau nei laukiančiųjų socialinės paramos asmenų (šeimų). Atkreiptinas dėmesys į tai, jog iki 2024 m. siekiama, kad asmenų (šeimų), buvusių Utenos rajono savivaldybės sąraše socialiniam būstui nuomoti, skaičius sumažėtų iki 102 (atskaitos taškas – 2016 m.) (Utenos rajono savivaldybės tarybos sprendimas, Nr. TS-64, 2018, 187). 2017 m. socialinį būstą sudarė 101 butas, nors savivaldybės butų fondą sudarė 185 butai. Tačiau pažymėtina, kad Utenos rajono savivaldybė per 2017 m. iš ES ir savivaldybės biudžeto lėšų nupirko 11 naujų būstų, kurių kaina 227360 Eur. (Utenos rajono savivaldybės administracija, 2018). Galima teigti, kad taip yra siekiama išplėsti galimybes aprūpinti socialiniu būstu Utenos rajono socialines gyventojus bei sumažinti ilgiausiai laukiančiųjų sąrašuose skaičių, siekiant sudaryti geresnes jų gyvenimo sąlygas.

Vadovaujantis oficialiaisiais duomenimis, 2018 m. sausio 1 d. Utenos rajono savivaldybės būsto fondą sudarė iš viso 185 butai: 148 butai yra Utenos mieste ir 37 butai kaimo vietovėse. Socialinį būstą sudarė 101 butas, o 2018 m. lapkričio mėn. duomenimis – savivaldybės butų fondą jau sudarė 192 būstai, iš kurių 106 butai sudarė savivaldybės socialinį būstą (Utenos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2018 metų veiklos ataskaita, 2019, 39-40). Tačiau, 2018 m. gruodžio 31 d. savivaldybės butų fondą sudarė 196, iš jų 87 butai sudaro savivaldybės butų fondą ir 109 – socialinį butų fondą (žr. 4 pav.).

*4 pav. 2018 metų butų fondo struktūra
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal Utenos rajono savivaldybės administracijos duomenis*

Pažymėtina, jog per 2018 m. du savivaldybės butai buvo parduoti jų nuomininkams už rinkos kainą – 34920 Eur. Per 2018 metus Utenos rajono savivaldybė iš ES ir savivaldybės biudžeto lėšų nupirko naujus būstus, kurių kaina – 243300 Eur. Be to, iki 2019 m. gegužės 31 d. Utenos rajono savivaldybės socialinio būsto fondą siekiama padidinti 20 būstų, kurie būtų naudojami nepasiturintiems asmenims (šeimoms), turintiems teisę į socialinį būstą. Visi socialiniai būstai nuosavybės teise priklausys Utenos rajono savivaldybei (Utenos rajono savivaldybės 2018-2020 metų strateginis veiklos planas, 2018, 44).

Apibendrinant galima teigti, kad asmenų (šeimų), įrašytų į laukiančiųjų socialinio būsto, sąrašus skaičius kito nežymiai: 2015 m. – 144; 2016 m. jų buvo 127; 2017 m. – 118, o 2018 m. – 109. Galima teigti, kad paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti gauna vos keli proc. laukiančiųjų. Tačiau Utenos rajono savivaldybė veikia tikslingai: iki 2024 m. siekiama, kad asmenų (šeimų), buvusių Utenos rajono savivaldybės sąraše socialiniam būstui nuomoti, skaičius sumažėtų iki 102 (atskaitos taškas – 2016 m.) (Utenos rajono savivaldybės tarybos sprendimas, Nr. TS-64, 2018, 187). Visgi iš visų savivaldybei priklausančių būstų bene tik pusę sudaro socialiniai būstai (2015 m. iš 185 būstų jų buvo 93; 2016 m. jų buvo 93 iš 181; 2017 m. – iš 185 būstų 101 yra socialiniai; 2018 m. – iš 196 būstų 109 yra socialiniai). Kadangi socialinių būstų yra mažiau, dalis jo laukiančiųjų neįgyvendina teisės į socialinį

būstą. Tačiau pabrėžtina, kad Utenos rajono savivaldybės administracija, vykdydama projektinę veiklą, kasmet įsigyja naujų socialinių būstų, siekdama išplėsti galimybes aprūpinti socialiniu būstu Utenos rajono savivaldybės gyventojus bei sumažinti ilgiausiai socialinio būsto laukiančiųjų skaičių. Tik atlikus tyrimo rezultatų analizę, galima rengti rekomendacijas, kaip pagerinti paramos organizavimą Utenos rajono savivaldybėje socialinio būsto skyrimo srityje.

3.3. Ekspertų interviu analizė ir apibendrinimas

Kokybinių duomenų (*content*) analizei ir interpretacijai atlikti reikalingas žinių pagrindas – interviu metu gauti empiriniai duomenys. Anot I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016, 319), kokybinė turinio analizė sumažina duomenų apimtį: tyrėjas koncentruojasi tik į tuos pasirinktus reikšmių aspektus, kurie susiję su bendroju tyrimo tikslu ir problema. Tyrėja, analizuodama kokybinius duomenis, orientavosi į giluminį jų supratimą, neturėjo iš anksto suformuluotų hipotezių ir išlaikė apklaustųjų autentiškumą. Interviu metu gautų duomenų analizę palengvino kodavimas, kuris, pasak I. Gaižauskaitės ir N. Valavičienės (2016, 348), prilyginamas duomenų rūšiavimui: koduojant susiejamos skirtingos duomenų dalys, turinčios tų pačių požymių. Tyrėja, neperžengdama tyrimo ribų, atskirus informantų žodžius ar sakinius kodavo, t. y. įprasmino kategorijose, o gilesnei analizei atlikti – kategorijas išskyrė ir į subkategorijas (Žydzūnaitė ir Sabaliauskas, 2017, 67). Vis dėlto, dėl ribotų informantų atsakymų, kai kurie klausimai nebuvo kategorizuojami.

Šiame tyrime buvo apklausti du Utenos rajono savivaldybėje Turto valdymo skyriuje dirbantys specialistai. Trečiasis į analogiškus klausimus atsakyti atsisakė argumentuodamas, kad jis nesprendžia klausimų, susijusių su socialinio būsto skyrimu ar įsigijimu. Siekiant išsaugoti informantų anonimiškumą, specialistų atsakymams suteikta žodinė ir skaitinė išraiška (Ekspertas A1; Ekspertas A2). Tyrime dalyvavę ekspertai turi įgiję aukštąjį išsilavinimą ekonomikos srityje. Vadinasi, turi ne tik praktinių, bet ir teorinių žinių, yra susipažinę su būsto politiką reglamentuojančiais teisės aktais. Ekspertas A1 turintis 7 metų praktinio darbo stažą Turto valdymo skyriuje; ekspertas A2 – 21 metų darbo stažą. Abiejų ekspertų darbo stažas pakankamas surinkti kokybiškus duomenis ir pasiekti tyrimo tikslą. Interviu metu užduoti atvirojo tipo klausimai, siekiant nenukrypti nuo teorinėje darbo dalyje išanalizuotų klausimų.

Daugelis būsto politikos sampratą gvildenančių autorių (Lipnevič, 2012; Braga ir Palvarini, 2013; Aidukaitė ir kt., 2014; Henilane, 2016; Nefas ir Narkevičiūtė, 2013; Indriliūnaitė, 2018, ir kt.) patvirtino, jog asmenų (šeimų) galybės apsirūpinti būstu priklauso nuo konkrečioje šalyje vykdomos būsto politikos, kuriai įtaką daro valstybės finansinės galimybės, atskirų institucijų veiksmai, strateginiai dokumentai ir pan. Atsižvelgiant į tai, ekspertų buvo teirujamasi: „**Kokius Jūs pastebite**

teigiamus aspektus, formuojant ir įgyvendinant būsto politiką Utenos rajono savivaldybėje?“(žr. 2 lentelė).

2 lentelė. Būsto politikos prioritetai Utenos rajono savivaldybėje

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Teigiami būsto politikos formavimo ir įgyvendinimo aspektai	Socialinio būsto fondo plėtra	„Utenos rajono savivaldybės administracija dalyvauja projekte „Socialinio būsto plėtra Utenos rajono savivaldybėje“, esame pasirašę sutartį“ (A1). „...vykdomas projektas „Socialinio būsto plėtra Utenos rajono savivaldybėje“, numatyta įsigyti 20 socialinių būstų“ (A2). „Iki 2019 m. gegužės 31 d. bus nupirkta 20 socialinių būstų. 10 – vieno kambario ir 10 – 2 kambarių butai“ (A1). „Jau šiuo metu įsigijome 19 socialinių būstų...“ (A2). „Kasmet numatomos ir planuojamos biudžeto lėšos, kad būtų įsigyti būstai iš savivaldybės lėšų“ (A2).
	Būsto poreikio patenkinimas	„Siekiamo išplėsti galimybes aprūpinti socialiniu būstu visas Utenos rajono socialines gyventojų grupes...“ (A1). „...pagerinti ir sudaryti šeimoms (asmenims) geresnes jų gyvenimo sąlygas“ (A1). „Mūsų prioritetai yra susiję su žmonėmis, kad galėtume kuo greičiau ir per trumpiausią laiką aprūpinti asmenis (šeimas) tinkamu socialiniu būstu bei padėti užtikrinti žmogaus gerovę ir patenkinti būtiniausius jų poreikius“ (A2). „Stengiamės viską daryti dėl žmonių, kad jiems būtų suteiktos geresnės gyvenimo sąlygos, gyvenimo kokybė, tenkinami ir užtikrinami jų poreikiai“ (A1).
	Socialinių būstų priežiūros kontrolė	„Įsigijami nauji būstai yra suremontuoti ir tvarkingi, nereikia daryti jokio remonto, šeima ar asmuo gali kraustyti ir iš karto gyventi tame bute“ (A1). „Pagal galimybes būstai renovuojami, keičiami langai, vykdomas atlaisvintų butų paprastasis remontas“ (A2).

Analizuojant informantų atsakymus, identifikuoti teigiami būsto politiką formuojantys ir įgyvendinantys aspektai Utenos rajono savivaldybėje. Visų pirma, informantai išskiria socialinio būsto fondo plėtrą – kaip vieną iš teigiamų būsto politiką formuojančių sudedamųjų dalių. Minima, kad Utenos rajono savivaldybėje vykdoma projektinė veikla, kurios metu sprendžiami naujų, socialinių būstų įsigijimo klausimai. Tai liudija, jog decentralizuotame Lietuvos būsto sektoriuje svarbus vaidmuo tenka savivaldybėms.

Utenos rajono savivaldybė įgyvendina vieną iš minėtame Veiksmų plane numatytų tikslų: „...plėsti savivaldybėms priklausantį socialinio būsto fondą, įsigyjant naujus socialinius būstus ir kt.“ (Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas, 2015). Antra, pastebima, kad vienas iš būsto politiką formuojančių komponentų Utenos rajono savivaldybėje yra tai, kad siekiama įgyvendinti asmens (šeimos) teisę į socialinį būstą. Informantai paliudijo, kad Utenos rajono savivaldybėje, formuojant ir įgyvendinant būsto politiką, siekiama sudaryti sąlygas asmenims (šeimoms) apsirūpinti būstu. Akivaizdu, kad Utenos rajono savivaldybėje tinkamas būstas yra labai svarbus kiekvieno asmens (šeimos) gyvenime: „ Stengiamės viską daryti dėl žmonių...“ (A1); „Mūsų

prioritetai yra susiję su žmonėmis“ (A2). Utenos rajono savivaldybėje būsto politika, visų pirma, yra orientuota į socialinę paramą ir pagalbą tiems asmenims (šeimoms), kuriems ji labiausiai reikalinga. Be to, minimas atvejis: „Buvo atvejis, kad seniūnijoje gyvenančiai daugiavaikai šeimai, auginančiai 8 vaikus, buvo reikalingas būstas. <...> „Buvo padaryta išimtis ir nupirktas būstas“ (A2). Akivaizdu, jog tai, kaip daugiavaikė šeima negali gyventi be maisto ir rūbų, taip negalėtų gyventi ir be būsto, todėl Utenos rajono savivaldybė priėmė greitą ir teisingą sprendimą. Galiausiai socialinių būstų priežiūra ir kontrolė pripažįstama kaip vienas iš būsto politiką stiprinančių ir gerinančių veiksnių Utenos rajono savivaldybėje. Tikslinga paminėti, kad, analizuodami būsto politikos sampratą, S. Nefas ir A. Narkevičiūtė (2013, 67), namų priežiūrą bei eksploataciją išskyrė kaip vieną iš valstybės vykdomos būsto politikos sudedamųjų dalių. Todėl daroma prielaida, kad Utenos rajono savivaldybėje svarbus ne tik aprūpinimas socialiniu būstu, bet ir jo kokybė.

Apibendrinant galima teigti, jog Utenos rajono savivaldybėje palankiam būsto sektoriaus plėtojimui sąlygas kuria socialinio būsto fondo plėtra, savivaldybės pastangos patenkinti asmens (šeimoms) poreikius bei socialinių būstų priežiūra.

Informantų buvo prašoma atsakyti: „Kokius Jūs pastebite neigiamus aspektus, formuojant ir įgyvendinant būsto politiką Utenos rajono savivaldybėje?“ (žr. 3 lentelė).

3 lentelė. Būsto politikos problemos Utenos rajono savivaldybėje

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Neigiami būsto politikos formavimo ir įgyvendinimo aspektai	Mažas valstybės vaidmuo	„Mūsų valstybėje pakeisti kažką labai sunku, vyrauja privati nuosavybė būstų rinkoje, valstybės vaidmuo labai nedidelis“ (A1). „Lietuvoje trūksta būsto politikos, reguliuoja laisva rinka, valstybė nesikiša“. <...> „Utenos mieste neišplėtotą būstų rinką, nėra būsto pasiūlos...“ (A2).
	Neigiamas visuomenės požiūris	„Dėl netvarkingo nuomininkų gyvenimo būdo (piktnaudžiavimo alkoholiu, kad bendro naudojimo patalpose pažeidžiama viešoji tvarka) sulaukiame kaimynų skundų ir pretenzijų“ (A2). „Jaučiamas pasipriešinimas, nepageidaujama jų kaimynystė“, <...> „...negatyvus požiūris į socialinio būsto gyventojus“ (A1).
	Lėšų trūkumas	„...lėšų trūkumas. „Jeigu savivaldybė ar valstybė skirtų lėšų, pirtume daugiau socialinių būstų“ (A1). „Pagrindinė problema yra finansavimas“, „...trūksta lėšų socialinių būstų įsigijimui“ (A2).
Socialinio teisingumo požymis	Pirmumo teisės nebuvimas	„Kada buvo išskirti prioritetai: neįgalūs asmenys, auginantys tris vaikus ir daugiau ir t. t., bendras sąrašas nukentėdavo“ (A2). „Yra teisinga, kad visi stovi bendroje eilėje, pagal prašymų padavimo datą ir laiką“ (A1).

Ekspertai identifikavo santykinai mažą valstybės vaidmenį. Teigiama, kad Lietuvoje būsto politika paremta privačiąja nuosavybe, dominuoja rinka, trūksta socialinių būstų pasiūlos. Iš tiesų, ši situacija atspindi vieno iš anksčiau analizuotų gerovės valstybių modelių bruožus. Pasak J. Aidukaitės (2013, 310), pokomunistinėse (įskaitant ir Lietuvą) valstybėse itin ryški privati būsto nuosavybė,

valstybės valdžios institucijos beveik nesikiša į kainų reguliavimą, todėl rinkos dominavimas nepagrįstai „išpūtė“ tiek būsto nuomos, tiek būsto pirkimo kainas. Informantai paliudijo, kad socialinio būsto sektorius Lietuvoje menkai plėtojamas: „*Mūsų valstybėje pakeisti kažką labai sunku...*“ (A1); „*Socialinis būstas – stigmatizuota sistema*“ (A2). R. Brazienė ir I. Mikutavičienė (2018, 471) pastebi, kad kuo mažesnis valstybės reguliavimas būsto politikos srityje, tuo didesnė nelygybė vyrauja apsirūpinant kokybišku būstu. Taigi, apsirūpinimo būstu kontekste labai reikšmingas yra gerovės valstybės tipas. Akivaizdu, kad Lietuvoje susiformavę tam tikri būsto politikos bruožai sąlygoja vieną labiausiai paplitusių socialinių problemų.

Interviu rezultatai atskleidė, kad visuomenė vis dar veikiama neigiamų nuostatų socialinio būsto nuomininkų atžvilgiu. Manoma, jog tarp socialinio būsto gyventojų dažniau pasitaiko tų, kurie piktnaudžiauja alkoholiu, pažeidinėja viešąją tvarką ir pan. Dėl minėtų priežasčių visuomenė linkusi jausti priešiskumą socialinio būsto gyventojų atžvilgiu, be to, nepageidaujama jų kaimynystė. Visa tai ne tik neigiamai veikia būsto politikos formavimąsi, bet ir sukuria prielaidas formuotis socialinei nelygybei. Visgi pastebėta, kad neretai problemų kyla ir dėl pačių socialinio būsto nuomininkų. „*Pasitaiko piktybiškai nemokančių mokesčių...*“; „*Yra atvejų, kad suteikus socialinį būstą, nuomininkai nuolat reikalauja būsto pagerinimo sąlygų, nors einamasis būsto remontas priklauso nuomininkui*“ (A2). Tai suponuoja gana kontroversišką nuomonę dėl pačių socialinio būsto nuomininkų. Kai kada patys socialinių būstų gyventojai kelia rūpesčių būsto politiką vykdančioms asmenims. Vis dėlto tai nepaneigia fakto, kad Lietuvoje vis dar gaji socialinė nelygybė.

Ne mažiau svarbu tai, kad formuoti ir įgyvendinti būsto politiką neretai sunku dėl finansinių lėšų trūkumo. Ekspertai vienareikšmiškai konstatuoja, kad dėl menko valstybės finansavimo savivaldybės negali įsigyti daugiau socialinių būstų: „*Pagrindinė problema yra finansavimas*“ (A2); „*Jeigu savivaldybė ar valstybė skirtų lėšų, pirtume daugiau socialinių būstų*“ (A1). Žinoma, finansinių lėšų trūkumas bene labiausiai daro neigiamą įtaką valstybės būsto politikai. Tad, kokia šiuo atveju yra socialinio teisingumo reikšmė, jeigu valstybė neskiria lėšų socialinių būstų įsigijimui, tačiau reglamentuoja kiekvieno asmens (šeimos) teisę į socialinį būstą? Būtų tikslinga atlikti detalesnius mokslinius tyrimus ir nustatyti, kodėl valstybės pastangos finansuoti socialinių būstų įsigijimą yra menkos ir ribotos. Juk visuomenė turėtų būti labiausiai orientuota į benamystės ir socialinės atskirties mažinimą.

Nauja šiame tyrime tai, kad ekspertų buvo prašoma įvertinti: „**Jūsų nuomone, ar Utenos rajono savivaldybėje socialinio būsto politika vykdoma tinkamai? Ar teisinga, kad visi laukia bendroje eilėje, nėra išskirtų kriterijų?**“ (žr. 3 lentelė).

Ekspertai įrašymą į bendrąją eilę vertina palankiai. „*Taip, socialinio būsto politika vykdoma tinkamai, remiantis socialinio teisingumo principu. Yra teisinga, kad visi stovi bendroje eilėje, pagal prašymų padavimo datą*“ (A1); „*Taip, tinkamai ir yra teisingai. Kada buvo išskirti prioritetai:*

neįgalūs asmenys, auginantys tris vaikus ir daugiau ir t. t., bendras sąrašas nukentėdavo“ (A2). Visgi tikslinga paminėti, kad išanalizuota mokslinė literatūra atskleidė, jog paramos būstui įsigyti ir išsinuomoti sistemos neveiksmingumas siejamas būtent su neišskirtomis gyventojų grupėmis, negalinčiomis savo pastangomis išsinuomoti būsto. „Teikiant paramą būstui išsinuomoti, neidentifikuota, kokiems asmenims ar jų grupėms sudėtinga savo pastangomis susirasti būstą, todėl yra sudarytos vienodos sąlygos gauti šią paramą jaunosms šeimoms, neįgaliesiems, likusiems be tėvų globos asmenims, šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų, kitiems darbingiems asmenims“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 14). Viena vertus, tikslinių kriterijų ir pirmumo teisės konkrečių asmenų atžvilgiu nebuvimas padeda optimizuoti Utenos rajono savivaldybės darbą, tačiau, kita vertus, ne visais atvejais galima pastebėti kitus, socialiai svarbius faktus ir asmens (šeimoms) pažeidžiamumą. Kyla rizika, jog nebus identifikuoti labiausiai pažeidžiamų visuomenės narių poreikiai. Visgi šiame tyrime laikomasi požiūrio, jog svarbiausias kokybinių tyrimų siekis – pamatyti pasaulį iš vidaus, tyrimo dalyvio akimis, suprasti socialinę tikrovę iš tyrimo dalyvio pozicijos (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016, 316), todėl ekspertų atsakymai vertinami tik objektyviai ir nešališkai. Šiuo atveju įdomu ištirti socialinės paramos gavėjų požiūrį: kaip jie vertina tai, jog visi asmenys (šeimoms) įrašomi į bendrąjį sąrašą.

Pastebėti ir keli neigiami būsto politikos formavimo ir įgyvendinimo aspektai: santykinai mažas valstybės vaidmuo, privačios nuosavybės dominavimas, finansinių lėšų būstų įsigijimui trūkumas bei nepalankus visuomenės požiūris į socialinių būstų gyventojus. Pažymėtina, jog informantai socialiai teisingai vertina tai, kad visi asmenys (šeimoms), laukiantys būsto, yra įrašomi į bendrąjį sąrašą.

Ekspertų buvo prašoma įvardinti: **„Kokie asmenys (šeimoms) dažniausiai kreipiasi dėl socialinio būsto skyrimo paramos?“. Abiejų informantų atsakymai išsiskyrė, todėl jie nebuvo koduojami. Dažniausiai dėl socialinio būsto paramos skyrimo kreipiasi daugiavaikės šeimos, vienišos motinos, asmenys, kurie yra netekę tėvų globos. „Sąrašuose yra nemažai „Utenos šeimos ir vaiko gerovės centro“ augintinių“ (A2). Šį faktą galima traktuoti ir kaip dažniausiai pasitaikančius atvejus būtent ekspertų darbo veikloje, ir kaip Utenos rajono savivaldybėje labiausiai paplitusias pažeidžiamiausias visuomenės grupes. Akivaizdu, kad kiekvienoje visuomenėje išryškėja labiausiai pažeidžiamos visuomenės grupės ir gyventojai, esantys socialiniame pavojuje. Pastebėta, kad parama socialiniu būstu labiausiai reikalinga asmenims (šeimoms), kurių pajamos yra mažos: „Asmenys, kurių pajamos mažos ir kurie negali nuomotis būsto rinkoje“ (A2); „Vienareikšmiškai asmenys, turintys mažas pajamas“ (A1). Galima teigti, kad mažos pajamos – tai bene ryškiausia priežastis, kodėl asmenys (šeimoms) atsiduria nepalankioje socialinėje padėtyje. Vis dėlto natūralu, kad skiriama parama socialiniam būstui koncentruojama į ekonominiu atžvilgiu silpniausias visuomenės grupes.**

Valstybės ir savivaldybių vaidmuo išlieka reikšmingas, kai kalbama apie kokybišką ir prieinamą būstą bei būsto politikos organizavimą. Daugelio autorių (Aidukaitė ir kt., 2014; Aidukaitė, 2013;

Lipnevič, 2012; Žilys, 2018.) nuomone, įvairūs būsto politikos ir būsto sektoriaus instituciniai mechanizmai geba užtikrinti ar apriboti galimybes savarankiškai apsirūpinti ir išlaikyti turimą būstą arba įsigyti savąjį. Atsižvelgiant į tai, buvo norima iširti, **kaip organizuojama būsto politika Utenos rajono savivaldybėje ir kokios yra socialinio būsto prieinamumo galimybės** (žr. 4 lentelė).

4 lentelė. Esminiai būsto politikos organizavimo bruožai Utenos rajono savivaldybėje

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Informacijos apie socialinę paramą teikimo būdai	Visuomenės informavimo priemonės	„Iš žiniasklaidos, spaudos, savivaldybės puslapyje pateiktos informacijos“ (A1). „Yra viešinama žiniasklaidoje, spaudoje...“, <...>, „Utenos miesto dienraštyje“. „Pateikiama informacija Utenos rajono savivaldybės internetiniame puslapyje“ (A2).
	Institucijų darbuotojai	„Daug suteikia informacijos socialiniai darbuotojai, kurie teikia socialines paslaugas šeimoms“ (A1). „Mūsų skyriaus specialistai metų pradžioje pateikia išsamią informaciją apie socialinių būstų situaciją“. „Savivaldybės kiti specialistai visada informuoja, kad yra galimybė kreiptis socialinio būsto paramos“ (A2).
Priežastys, lemiančios būsto atsisakymą	Finansiniai sunkumai	„...negalės išlaikyti: pajamų neturi, darbo neturi...“ (A1), „...mažos pajamos, žino, kad negalės jo išlaikyti: vanduo, dujos, komunaliniai mokesčiai“ (A2). „...asmenys, turintys darbus mieste, nenori keltis į kaimą, kiekvieną dieną važiuoti į Uteną, į darbą, jiems finansiškai neapsimoka...“. „Mieste atsisako būstų ryšium su pajamomis, argumentuodami, kad gauna mažas pajamas ir negalės išlaikyti būsto: sumokėti komunalinių mokesčių...“ (A1).
	Nenoras keisti gyvenamąją aplinką	„...dirba mieste, todėl nenori važinėti iš kaimo, papildomos išlaidos...“ (A1). „Augina neįgalų vaiką, reikia, kad būtų patogus susisiekimas su gydymo įstaigomis“ (A2). „Pagrindinė priežastis – nenori keltis į kaimą“ (A1; A2)
Socialinio būsto prieinamumo galimybės	Būstų stoka	„Socialinio būsto yra visada per mažai“ (A1). „Žinoma, kad būstų yra mažai...“ (A2).
	Neveikia naujos paramos priemonės	„Naujomis paramos formomis (mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją) asmenys nesinaudoja“. „Nuomotojai nenori sudaryti sutarčių ir įregistruoti registru centre...“ (A2). „Nekilnojamojo turto verslas nėra nusiteikęs investuoti pinigus į socialinius būstus“, <...>, „projekte yra skirtos lėšos nuomos kompensacijai, tačiau nėra ką nuomotis...“ (A1).

Analizuojant informantų atsakymus, išskirti esminiai bruožai, kurie apibūdina būsto politikos organizavimą Utenos rajono savivaldybėje. Visų pirma, būsto politikos organizavimas pradedamas nuo informacijos apie galimybę gauti paramą socialiniu būstu sklaidos. Ekspertų buvo klausiama: „**Iš kur dažniausiai asmenys (šeimoms) sužino apie valstybės teikiamą paramą dėl socialinio būsto nuomos?**“. Pastebėta, kad daug informacijos apie Utenos rajono savivaldybėje esančius socialinius būstus gaunama iš visuomenės informavimo priemonių (spaudos, žiniasklaidos, Utenos miesto dienraščio). Dalis informacijos gaunama iš savivaldybėje dirbančių kitų specialistų, taip pat iš Utenos šeimos ir vaiko gerovės centre bei VŠĮ Krizių centre „Angelų pieva“ dirbančių specialistų bei

socialinių darbuotojų, dirbančių su šeimomis. Iš tiesų, Utenos rajono savivaldybė yra pajėgi prisidėti prie galimybės suteikti kuo daugiau informacijos apie socialinius būstus. Kai kuriose savivaldybėse pasigendama komunikacijos bei tarpinstitucinio bendradarbiavimo.

Ekspertų buvo prašoma atsakyti: **„Dėl kokių priežasčių asmuo (šeima) atsisako siūlomo socialinio būsto?“**. Bene dažniausiai socialinio būsto atsisako asmenys (šeimoms), kurie susiduria su finansiniais sunkumais: neturi nuolatinių pajamų arba jos pernelyg mažos, taip pat nėra garantijos, jog, gavę socialinį būstą, jie galės susimokėti už komunalines paslaugas. Susiduriama ir su urbanizacijos iššūkiais. Jeigu socialinis būstas siūlomas mieste, jo atsisakoma dėl daugiau išlaidų ir pajamų reikalaujančio pragyvenimo mieste; priešingai – jeigu būsto pasiūla yra kaime, į ją nenorima keltis, nes asmuo (šeima) neretai gauna kitas socialines paslaugas mieste ir važinėjimui iš vienos vietovės į kitą reikėtų daugiau pajamų. Galima teigti, kad socialinio būsto prieinamumą neretai apriboja ir pačių gyventojų atsisakymas.

Statistinių duomenų analizė atskleidė, kad Utenos rajono savivaldybėje paramą būstui įsigyti ar išsinuomoti kasmet gauna vos keli proc. laukiančiųjų. Vertinant teisingumo požiūriu, abejojama ar tokio masto socialinė parama gali patenkinti asmenų (šeimų) būsto poreikius. Atsižvelgiant į tai, ekspertų buvo teirujamasi: **„Kaip manote, ar Utenos rajono savivaldybė užtikrina šeimoms (asmenims) socialinio būsto prieinamumą?“**. Informantai vienareikšmiškai atskleidė, kad socialinių būstų pasiūla maža ir jų trūksta, be to, daugiavaikėms šeimoms sudėtinga išsinuomoti būstą savo pastangomis dėl būstų savininkų nenoro nuomoti būstus būtent šeimoms su vaikais: *„Šeimoms su vaikais yra dar sudėtingiau išsinuomoti būstą. Niekas nenori nuomoti jeigu yra du ar daugiau vaikų. Tai didelė diskriminacija ir ji yra toleruojama visuomenėje“* (A2). Žinoma, daugiavaikės šeimos turi daugiau papildomų išlaidų. Visgi į šeimas, turinčias didesnių sunkumų, turėtų būti reaguojama jautriau.

Įsigaliojus Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymui, patvirtintos naujos paramos priemonės: „parama būstui išsinuomoti teikiama asmenims ir šeimoms: a) nuomojant socialinį būstą, ar b) mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją“. Vis dėlto ekspertai teigė, jog naujomis paramos priemonėmis Utenos rajono savivaldybėje aktyviai nesinaudojama. Pastebėta, kad nuomotojai nenori sudaryti būsto nuomos sutarčių, nes jas reikalaujama įregistruoti VĮ Registrų centre. Būsto savininkui tai reikštų prievolę mokėti 15 proc. pajamų mokesčių, o socialinių būstų nuomininkams – didesnius mokesčius už nuomą: *„Oficiali sutartis – tai išlaidos nuomotojui“* (A2). Tai patvirtina nuostatą, jog: „naujos paramos priemonės nėra alternatyva savivaldybių socialinio būsto nuomai, o tik galimybė laukiantiems šio būsto naudotis valstybės pagalba, kol jis bus suteiktas, be to, iki šiol nėra susiformavusios išperkamosios būsto nuomos pasiūlos“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017,18). Taigi, tikslinga ieškoti kitų galimų sprendimų būdų, kad socialinio būsto nuoma būtų patraukli mažas pajamas gaunantiems asmenims.

Apibendrinant gautus informantų atsakymus, galima teigti, kad veiksmingam socialinio būsto paramos organizavimo procesui teigiamą įtaką daro informacijos apie socialinius būstus viešinimas visuomenės informavimo priemonėse bei skirtingose institucijose dirbančių specialistų noras mažinti socialinę atskirtį. Nelanksčią būsto nuomos sistemą lemia tai, kad naujomis paramos priemonėmis (mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją) Utenos rajono savivaldybėje nesinaudojama, nes mažas pajamas gaunantiems asmenims nėra palankių sąlygų išsinuomoti būstą. Visgi socialinio būsto poreikio patenkinimą apriboja ne tik nepalankios rinkos sąlygos, bet ir pačių nuomininkų atsisakymas socialinio būsto. Socialinio būsto atsisakoma dėl finansinių sunkumų bei nenoro keisti gyvenamąją aplinką (keltis iš miesto į kaimą ir atvirkščiai). Analizuojant socialinio teisingumo požiūriu, neretai sunku įvertinti ar valstybė nesudaro prielaidų asmenims (šeimoms) išsinuomoti socialinį būstą, ar laukiantys būsto neieško galimybių užtikrinti sau ir savo šeimoms orumą atitinkančias gyvenimo sąlygas.

Informantų buvo klausiami: **„Dėl kokių priežasčių asmenys (šeimos) yra išbraukiami iš laukiančiųjų socialinio būsto sąrašų?“**. Informantų atsakymai išryškino prievolės (pajamų deklaravimo) nevykdymo problemą. 2015 m. įsigaliojusiame Paramos būstui įsigyti ir išsinuomoti įstatyme įtvirtinta nuostata: „...šiuo įstatyme numatytais atvejais deklaruoti turimą turtą (įskaitant gautas pajamas)...“, tačiau dėl dažno pajamų ir turto nedeklaravimo asmenys (šeimos) yra išbraukiami iš laukiančiųjų sąrašų. Pasitaiko atvejų, kai asmenys (šeimos) patys prašo būti išbraukti iš sąrašų, taip pat išvyksta gyventi į užsienį, įsigyja nuosavą būstą. Nepaisant to, kad apie privalomą pajamų deklaravimą asmenys (šeimos) yra informuojami: *„Kiekvienais metais stovintiems eilėje yra parašomi ir išsiunčiami laiškai su priminimu, kas privalo deklaruoti pajamas“* (A2), tačiau susiduriama ir su laukiančiųjų atsakomybės problema. Anot I. Mikutavičienės (2018, 160), įstatyme įtvirtinta prievolė prisideda prie geresnio socialinio būsto poreikio užtikrinimo ir kontrolės, tačiau tokie pajamų ir turto apribojimai nemotyvuoja socialinio būsto nuomininkų įsidarbinti, nes, padidėjus pajamoms, jie netektų teisės į socialinį būstą. Galima daryti prielaidą, kad net ir labiausiai pažeidžiami asmenys (šeimos) neretai yra nelinkę spręsti apsirūpinimo būstu klausimų.

Informantų buvo teiraujama: **„Kokiais atvejais asmuo (šeima) dėl socialinio būsto nuomos kreipiasi pakartotinai?“**. Tyrimo rezultatai rodo, jog esama atvejų, kai asmuo (šeima) dėl socialinio būsto kreipiasi pakartotinai. Asmenys, grįžę iš įkalinimo įstaigų, taip pat jaunos šeimos, anksčiau nedeklaravusios pajamų. Gyvenamosios vietos pakeitimas taip pat nulemia vėlesnę kreipimąsi dėl socialinio būsto nuomos. Tai patvirtina prielaidą, jog socialinės paramos organizavime neretai trūksta paramos laukiančiųjų atsakingumo dėl savo gerovės kūrimo ateityje būsto aprūpinimo klausimu.

Siekiant parengti mokslinio darbo rekomendacijas, informantų buvo klausiami: **„Kokių pasiūlymų Jūs turėtumėte, kaip būtų galima pagerinti aprūpinimo socialiniu būstu sistemos organizavimą?“** (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Paramos socialiniu būstu sistemos organizavimo gerinimas

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Būdai, kaip pagerinti aprūpinimo socialiniu būstu sistemą	Finansavimas	„Būtų geriausia, kad valstybė skirtų lėšų būstų įsigijimui ir mes išgytume, ne per nuomos kompensaciją, o skirtų būstų įsigijimui“ (A2). „Iš valstybės biudžeto gauti pajamų būstų įsigijimui“ (A1).
	Naujų paramos priemonių įvertinimas	„Projekte yra skirtos lėšos nuomos kompensacijai, tačiau nėra ką nuomotis“, <...> „rinkoje visai nėra pasiūlos“. „Nekilnojamojo turto verslas nėra nusiteikęs investuoti pinigus į socialinius būstus“. (A2). „...vyrauja šešėlinė būsto nuoma, <...> nuomotojai nenori sudaryti sutarčių“ (A1).

Analizuojant gautus informantų duomenis, nustatyti būdai, kaip būtų galima pagerinti aprūpinimo socialiniu būstu sistemos organizavimą, kad kuo daugiau asmenų (šeimų) būtų aprūpinti socialiniu būstu. Ekspertai vienareikšmiškai akcentuoja valstybės vaidmenį, skiriant lėšas socialinių būstų įsigijimui, o ne būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijoms. Taip pat, tikslinga įvertinti, ar naujosios paramos priemonės yra veiksmingos, nes jos nepadidina socialinio būsto prieinamumo galimybių. Problema ta, kad rinkoje nėra socialinių būstų pasiūlos, kadangi tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys nėra linkę investuoti į nekilnojamojo turto objektus, siekiant juos išnuomoti mažas pajamas gaunantiems asmenims (šeimoms). Analizuojant ekspertų atsakymus, pastebėtas siūlymas keisti šiandieninį apskaičiuojamąjį remiamų pajamų dydį. Teigiama: „Žmonės, kurie gauna minimalias pajamas ant ribos, negali stoti į eilę socialinio būsto, kadangi jų pajamos viršija nustatytus dydžius nors ir labai mažai. Kai stoji į eilę, pajamos negali viršyti, o po to jau gali viršyti 25 proc. nustatytų pajamų“ (A1). Visgi manoma, kad socialiai tai nėra teisinga, nes esama tvarka neskatina asmenų (šeimų) siekti ištrūkti iš esamos situacijos. Tikslinga prisiminti anksčiau tyrime suformuluotą prielaidą, kad tam tikri pajamų ir turto apribojimai nemotyvuoja socialinio būsto gyventojų įsidarbinti, nes, padidėjus pajamoms, jie neteks teisės į socialinį būstą. Galima teigti, kad paramos socialiniu būstu sistema neskatina asmenų (šeimų) uždirbti didesnes pajamas ir turėti nekilnojamojo turto.

Apibendrinimas. Utenos rajono savivaldybėje palankias socialinio būsto sektoriaus plėtojimo sąlygas kuria socialinio būsto fondo plėtra, savivaldybės pastangos patenkinti asmens (šeimos) poreikius bei socialinių būstų priežiūra. Parama būstu teikiama vadovaujantis socialinio teisingumo principu: įvertinus asmens (šeimos) turimą turtą, pajamas bei kitus su asmeniu ar šeima susijusius socialinius, ekonominius veiksnius. Veiksmingam paramos būstu organizavimo procesui teigiamą įtaką daro informacijos apie socialinius būstus sklaida visuomenės informavimo priemonėse bei skirtingose institucijose dirbančių specialistų noras mažinti socialinę atskirtį. Visgi santykinai mažas valstybės vaidmuo, privačios nuosavybės dominavimas, nepalankios rinkos sąlygos, finansinių lėšų būstų įsigijimui trūkumas bei nepalankus visuomenės požiūris į socialinių būstų gyventojus riboja socialinio būsto prieinamumą, nepatenkintus būsto poreikius ir išryškina socialinio būsto prieinamumo

problemas. Nustatyta, kad naujomis paramos priemonėmis (mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją) Utenos rajono savivaldybėje aktyviai nesinaudojama: mažas pajamas gaunantiems asmenims (šeimoms) nėra sudarytų palankių sąlygų išsinuomoti būstą, o, nuomojant būstą, susiduriama su būsto savininkų (nuomotojų) nenoru sudaryti oficialių sutarčių su socialinio būsto nuomininkais; vyrauja šešėlinė būsto nuoma. Išryškėjo ir tai, jog visuomenė vis dar toleruoja diskriminaciją daugiavaikių šeimų atžvilgiu. Rinkoje nėra socialinių būstų pasiūlos, kadangi tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys nėra linkę investuoti į nekilnojamojo turto objektus, siekiant juos išnuomoti mažas pajamas gaunantiems asmenims (šeimoms). Kai kuriais atvejais pastebimas socialinio būsto gyventojų neatsakingumas, prievolės deklaruoti turtą ir pajamas nevykdymas, nesidomėjimas socialinio būsto prieinamumo galimybėmis. Visgi atlikta ekspertų interviu analizė nepasiekė „prisotinimo“ efekto, todėl tikslinga toliau plėtoti papildomas temas, įtraukiant daugiau miestų ir rajonų, ieškoti sąsajų tarp būsto politikos organizavimo ir vykdymo.

3.4. Paramos būstu gavėjų interviu analizė ir apibendrinimas

Šioje tiriamojo darbo dalyje pateikiami, analizuojami ir apibendrinami paramos būstu gavėjų interviu metu gauti rezultatai. Tyrime dalyvavo 8 paramos būstu gavėjai, kurie į užduotus klausimus atsakinėjo tiesiogiai, jiems sutikus, pokalbis su kiekvienu iš jų buvo įrašomas. Demografiniai duomenys apie tiriamuosius pateikti lentelėje (žr. 6 lentelė).

6 lentelė. Demografiniai duomenys apie informantus

Kodas	Lytis	Amžius	Išsilavinimas	Šeiminė padėtis	Vaikai	Socialinė padėtis	Demografiniai duomenys
A1	Moteris	43 metai	Spec. vidurinis	Susituokusi	2 vaikai	Bedarbė	Miesto gyventoja
A2	Moteris	23 metai	Pagrindinis	Gyvena su vaikų tėvu, nesusituokę	2 vaikai	Slauganti neįgalų vaiką	Kaimo gyventoja
A3	Moteris	29 metai	Vidurinis	Gyvena su vaikų tėvu, nesusituokę	5 vaikai	Bedarbė	Kaimo gyventoja
A4	Moteris	28 metai	Pagrindinis	Išsituokusi	3 vaikai	Dirbanti	Miesto gyventoja
A5	Moteris	49 metai	Pagrindinis	Vieniša mama	1 vaikas	Bedarbė	Miesto gyventoja
A6	Vyras	38 metai	Vidurinis	Susituokęs	1 vaikas	Bedarbis	Miesto gyventojas
A7	Moteris	25 metai	Spec. vidurinis	Vieniša mama	1 vaikas	Dirbanti	Miesto gyventoja
A8	Moteris	32 metai	Spec. vidurinis	Išsituokusi	4 vaikai	Bedarbė	Kaimo gyventoja

Tyrimė dalyvavo 1 vyras ir 7 moterys. Tiriamųjų amžius – nuo 23 iki 49 metų. 3 iš 8 tiriamųjų turi pagrindinį išsilavinimą; 2 – vidurinį ir 3 – specialųjį vidurinį. Informantų šeiminė padėtis skirtinga: 2 moterys yra išsituokusios; 2 moterys yra vienišos motinos; 2 iš 8 informantų gyvena susituokę ir 2 – gyvena su vaikų tėvu, tačiau nesusituokę. Visi informantai augina 1 ar daugiau vaikų (daugiausiai 5 vaikai). Dauguma tiriamųjų yra bedarbiai (5). 1 tiriamasis slaugo neįgalų vaiką; 2 tiriamieji – dirbantys. 5 tiriamieji gyvena mieste, o 3 – kaimo gyventojai. Pateiktoje lentelėje (žr. 6 lentelė) matyti, kad informantų amžius, išsilavinimas, socialinė bei šeiminė padėtis labai įvairi. Tyrimo rezultatų analizei tai reikšminga, nes atskleis skirtingų socialinių grupių atstovų patirtį.

Išanalizuota mokslinė literatūra liudija, kad būstas yra laikomas šių dienų būtinybe, teikiančia asmeniui (šeimai) neabejotiną naudą. Tiriant sąvoką „būstas“, pastebėta, jog būstas reiškia ne tik nekilnojamąjį turtą ar jo dalį pastate (Henilane, 2016, 169), bet ir vietą, kurioje neretai sudarytos sąlygos vienam asmeniui ar šeimai bendrauti, ilsėtis, miegoti, gaminti valgį, rūpintis higiena ir kt. (Jurevičienė ir Neverauskienė, 2008, 117). Paramos būstu gavėjų buvo klausama: „**Kokį vaidmenį, Jūsų nuomone, būstas atlieka žmogaus gyvenime?**“. Analizuojant gautus atsakymus, buvo išskirta 1 kategorija: būsto vaidmuo asmeniui (šeimai) ir 2 subkategorijos (žr. 7 lentelė).

7 lentelė. Būsto vaidmuo asmens (šėimos) gyvenime

Kategorijos	Subkategorijos	Pagrindžiantys teiginiai
Būsto vaidmuo asmeniui (šeimai)	Socialinis	„Tai žmogaus tvirtovė ir gyvenimo pagrindas.“ (A1); „...kad žmogus jaustųsi užtikrintas ir saugus savo aplinkoje...“ (A2); „Manau, kad svarbų vaidmenį, vien dėl vaiko...“ (A5); „Suteikia nepriklausomybę nuo kitų žmonių, jautiesi saugesnis.“ (A7); „...privataus gyvenimo, apsaugos veiksnys.“ (A8); „...turėti, kur pareiti į savo namus.“ (A6).
	Materialus	„Turtas, kurį galėsiu palikti savo vaikams.“(A1), „...pastogė virš galvos“ (A2); „Turtas.“ (A3); „...tai namai, kur žmonės turi gyventi“ (A3); „Užtikrina pastogę virš galvos...(A5); „...gal parodo tavo materialius dalykus, ką tu gyvenime sugebi...“ (A6).

Išanalizavus gautus informantų atsakymus, paaiškėjo, kad būsto vaidmuo asmens (šėimos) gyvenime yra labai svarbus: „...labai svarbų...“ (A1); „Manau, kad atlieka pagrindinį ir svarbų vaidmenį žmogaus gyvenime.“ (A4); „Manau, kad būstas yra labai svarbus veiksnys žmogaus gyvenime“ (A7); „Didelį ir svarbų vaidmenį...“ (A8). Akivaizdu, kad būsto vaidmuo yra neabejotinas ir reikšmingas. Ne veltui adekvatus būstas jau seniai pripažintas viena iš pagrindinių teisių daugelyje nacionalinių konstitucijų (Braga ir Palvarini, 2013, 8). Analizuojant paramos būstu gavėjų atsakymus, matyti, kad būsto vaidmuo asmens (šėimos) gyvenime gali būti dvejopas: socialinis ir materialus. Socialiniame kontekste būstas suprantamas kaip saugi aplinka, vieta, privati erdvė, galimybė būti nepriklausomam nuo kitų asmenų. Be to, pabrėžiama, kad buvimas savoje aplinkoje ir erdvėje užtikrina asmeniui (šeimai) saugumą. Vienareikšmiškai tai liudija nuostata, kad asmeniui (šeimai)

būstas yra socialinė vieta, erdvė, teikianti jam saugumą. Tyrimo metu išaiškėjo, kad būstą, visų pirma, svarbu turėti dėl vaikų: „...vien dėl vaiko“ (A5): „Turtas, kurį galėsiu palikti savo vaikams“ (A1). Iš esmės suvokiama, kad būstas ilgalaikėje perspektyvoje turės svarbią reikšmę ir vaikams. Tad būstas yra svarbus kiekviename žmogaus gyvenimo cikle.

Gauti duomenys rodo, kad būsto vaidmenį galima sieti ir su materialiais arba ekonominiais kriterijais. Būstas reiškia asmens (šeimos) turimą materialųjį turtą, be to, akcentuota, kad jo turėjimas gali nusakyti asmens (šeimos) tam tikrus gebėjimus pačiam įsigyti būstą: „...gal parodo tavo materialius dalykus, ką tu gyvenime sugebi...“ (A6). Anot R. Brazienės ir I. Mikutavičienės (2018, 470), būtent: „finansinių išteklių trūkumas, privačių nuomotojų dominavimas ir neturėjimas galimybės nuomotis būsto lengvatinėmis sąlygomis iš savivaldybių ar valstybės lemia itin paplitusią socialinę nelygybę ir diferenciaciją“. Todėl nuo paties asmens gebėjimų gali priklausyti jo galimybės įsigyti nuosavą būstą: kiek asmuo (šeima) yra pajėgus spręsti su būsto išlaikymu ir aprūpinimu susijusius klausimus.

Apibendrinant galima teigti, kad būstas yra svarbus kiekvienam informantui. Būsto vaidmenį informantai apibrėžia įvairiai, todėl jis neturi tikslios ir aiškios apibrėžties. Tačiau tai nepaneigia jo socialinio ir materialinio vaidmens. Būstas yra jauki, privati, saugi vieta, kuri turi būti ir ekonomiškai efektyvi, t. y. naudojama ne tik šiuo metu, tačiau vienareikšmiškai svarbi ir ilgalaikėje perspektyvoje.

Siekiant iširti informantų asmeninę patirtį apie būsto vaidmenį, buvo prašoma argumentuotai atsakyti: „**Ką Jums reiškia būstas?**“. Gauti atsakymai, tyrėjos nuomone, gana panašūs į atsakymus į ankstesnįjį klausimą, tačiau atskleistos kitos būsto atliekamos funkcijos. Taigi, analizuojant interviu metu gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: būsto atliekamos funkcijos ir 3 subkategorijos (žr. 8 lentelė).

8 lentelė. Būsto atliekamos funkcijos asmens (šeimos) gyvenime

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Būsto funkcijos	Fizinės	„Man būstas – tai stogas virš galvos...“ (A2); „Šiltas stogas virš galvos, lovos vaikams – tai pagrindas, ko reikia žmogui.“ (A4); „...stabiliau jaučiuosi turėdama, kur gyventi ir parsivesti vaiką iš mokyklos, juo rūpintis...“ (A7); „Man tai nuosava erdvė, poilsio zona, komfortas...“ (A8); „...savo kampo turėjimas...“ (A5).
	Ekonominės	„Be būsto blogai, gali atsidurti gatvėje, prarasti net vaikus gali, neturėdamas sąlygų ir galimybių vaikams užtikrinti tinkamos gyvenimo aplinkos...“ (A4); „...gerai būstas, bet vėl didelis galvos skausmas, kaip išlaikyti tą būstą: už šilumą sumokėti, už elektrą <...> didelė atsakomybė jį turėti“ (A5).
	Biologinės	„...kur pavalgyti, atsigulti...“ (A6); „...kai žinai, kad turi, kur pareiti, sušilti, atsigulti, miegoti...“ (A8).

Tyrimo metu išaiškėjo, kad būstas atlieka daugybę ekonominių, biologinių ir fizinių funkcijų. Tiriamiesiems, visų pirma, būstas reiškia gyvenamąją vietą, pastogę, nuosavą erdvę, poilsio zoną, suteiktą asmeniui (šeimai). Tai specifinė ir santykinai fiziškai ribota vieta, erdvė, kurioje asmuo (šeima) gali gyventi savo biosocialinį gyvenimą. Tyrėjos nuomone, šie „būsto“ sąvokos paaiškinimai, nors ir įvairūs, tačiau tarpusavyje susiję. Būsto turėjimas reiškia bendrystę ir saugumą ne tik asmeniui, bet ir visai šeimai: „*Viena didelė šeima, kur sutelpa visi jos nariai: vaikai, tėvai, seneliai*“ (A3); „*Jaučiuosi tvirtesnė, stabilesnė turėdama kur gyventi su vaikais*“ (A4); „...tik va, norėtuši, kad vaikui kažką gyvenime galima būtų duoti daugiau, negu, kad mes turėjome“ (A6). Tiriamieji suvokia, kad būstas teikia ilgalaikį saugumą ir užtikrintumą kitiems šeimos nariams.

Duomenų analizė atskleidė sąlyginai kritiškesnį požiūrį į būsto turėjimą: „...gerai būstas, bet vėl didelis galvos skausmas, kaip išlaikyti tą būstą: už šilumą sumokėti, už elektrą, <...> didelė atsakomybė jį turėti“ (A5). Kaip teigia R. Brazienė ir I. Mikutavičienė (2018, 470), individų galimybėms apsirūpinti būstu didelę įtaką daro konkrečioje šalyje vykdoma būsto politika: valstybės teikiama parama, piniginės pašalpos, kompensacijos būstui išlaikyti. Iš esmės suvokiama, kad būsto turėjimas – tai didelė atsakomybė, taip pat reikalingos pajamos, norint jį išlaikyti ir turėti. Galima teigti, kad būsto turėjimas svarbus ne tik socialiniame kontekste, bet ir ekonomikoje. Tai nėra vien tik pastatas, skirtas asmenims (šeimoms) gyventi, tačiau reiškia ir *produktą*, kurio kokybė, įsigijimo sąlygos ir pan. priklauso nuo valstybės vykdomos būsto politikos.

Neabejotinai, būstas skirtas patenkinti ir kitus, fizinius poreikius. Tą liudija informantų teiginiai: „...kur pavalgyti, atsigulti...“ (A6); „...kai žinai, kad turi, kur pareiti, sušilti, atsigulti, miegoti...“ (A8). Anot A. Žilio (2018, 194-195), būsto turėjimas patenkina ne tik saugios gyvenamosios aplinkos ir pastogės poreikį, bet kartu yra ir asmens (šeimos) vartojimo galimybių išraiška. Galima teigti, kad būstas svarbus, norint atlikti daugelį namų ruošos darbų ar kitas biosocialines veiklas: „*stabiliau jaučiuosi turėdama, kur gyventi ir parsivesti vaiką iš mokyklos, juo pasirūpinti, kartu džiaugtis, žaisti ir ilsėtis*“ (A7). Taigi, plačiąja prasme, būsto turėjimas užtikrina daugelį svarbių asmens (šeimos) poreikių patenkinimą.

Apibendrinant galima teigti, kad būstas – tai fiziškai, psichologiškai, biologiškai ir socialiai artima ir saugi vieta, kurioje asmuo (šeima) gali naudotis įvairiomis būsto paslaugomis bei daiktais. Neabejotina, kad kiekvienas būstas yra susijęs su žmogumi, kuris jame gyvena. Manytina, kad tinkamas būstas yra labai svarbus kiekvieno individo gyvenime, todėl be jo, kaip ir be maisto ar rūbų, žmogus negalėtų gyventi pilnaverčio gyvenimo.

Socialinio būsto prieinamumo kontekste tikslinga iširti priežastis, lėmusias asmens (šeimos) kreipimąsi valstybės paramos. Atsižvelgiant į tai, informantų buvo klausama: „**Kokios priežastys lėmė, kad Jūs turėjote kreiptis valstybės paramos dėl socialinio būsto nuomos?**“. Išanalizavus

gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: paramos socialiniu būstu poreikio atsiradimas ir 3 subkategorijos (žr. 9 lentelė).

9 lentelė. Priežastys, lėmusios valstybės paramos poreikį

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Paramos socialiniu būstu poreikio atsiradimas	Finansiniai sunkumai	„...pastovus pajamų trūkumas.“ (A1); „Neturėjau pinigų...“ (A2); „Mūsų labai mažos pajamos, sunki materialinė padėtis.“ (A3); „Pati neišgaliu nusipirkti nuosavo būsto...“ (A4); „Gyvenam nuo kapeikos iki kapeikos.“ (A5); „Bandžiau nuomotis būstą, tačiau nepakako pinigų nuomai ir mokesčiams mokėti.“ (A8);
	Artimųjų pagalbos stoka	„Neturėjimas į ką atsispirti, atsiremti, paprašyti pagalbos.“ (A1); „Mano tėvai abu mirę.“ (A2); „Iš artimųjų nesulaukiau jokios pagalbos.“ (A2); „Mano tėvai man padėt irgi negali...“ (A4); „Mums nepadėjo ir patiems ligi šiol neišeina...“ (A6); „Mano draugas mus su dukra paliko.“ (A7); „Mano tėvai nenorėjo priimti...“ (A8).
	Išsilavinimo ir darbo neturėjimas	„Sunku šias laikais mano amžiuje susirasti darbą nepabaigus mokslo, be jokios specialybės...“ (A5); „Sunku susirasti gerai apmokomą darbą tokioje provincijoje ir dar be išsilavinimo, kad ir paprastą darbą sunku surasti.“ (A8).

Tyrimo rezultatai rodo, jog priežasčių, lėmusių paramos socialiniu būstu poreikio atsiradimą, yra įvairių. Dauguma informantų pažymėjo, kad finansiniai sunkumai – viena pagrindinių priežasčių, lėmusių asmens (šeimoms) kreipimąsi valstybės paramos: „Pati neišgaliu nusipirkti nuosavo būsto...“ (A4); „Gyvenam nuo kapeikos iki kapeikos“ (A5); „Bandžiau nuomotis būstą, tačiau nepakako pinigų nuomai ir mokesčiams mokėti“ (A8). Tad viena ryškiausių problemų būsto įsigijimo kontekste išlieka asmens (šeimoms) lėšų trūkumas. Tyrimo dalyviai akcentuoja, kad jie buvo paskatinti kreiptis valstybės paramos dėl socialinio būsto nuomos: „Gavau pasiūlymą iš seniūnijos seniūnės. Man pasakė, kad galiu kreiptis...“ (A3); „...tada mane įtraukė į socialinės rizikos šeimas, auginančias vaikus, apskaitą. Taip pradėjo lankytis socialinis darbuotojas...“ (A2). Šis aspektas socialinio būsto prieinamumo srityje yra labai svarbus, nes patys asmenys (šeimoms), susidūrę su sunkumais, neretai nežino, kur kreiptis pagalbos, tad atskirų įstaigų atstovų vaidmuo šiuo atveju yra reikšmingas.

Anot J. Vorevičienės (2016, 49), socialinė gerovė valstybėje gali būti pasiekama tik pagerinus gyvenimą tų asmenų (šeimų), kurie patenka į socialiai silpnų ir pažeidžiamų gyventojų grupes, į tokias situacijas kaip bedarbiystė ar skurdas, kurie neturi priemonių ar gebėjimų rūpintis asmenine ir šeimos gerove ir pan. Tačiau tyrime dalyvavę informantai pažymėjo, kad artimųjų pagalbos stoka ir palaikymo nebuvimas lydi bene kiekvieną: „Neturėjimas į ką atsispirti, atsiremti, paprašyti pagalbos“ (A1); „Mano tėvai abu mirę...“ (A2); „Iš artimųjų nesulaukiau jokios pagalbos“ (A2); „Mano tėvai man padėt irgi negali...“ (A4); „Mums nepadėjo ir patiems ligi šiol neišeina...“ (A6); „Mano draugas mus su dukra paliko“ (A7); „Mano tėvai nenorėjo priimti...“ (A8). Akivaizdu, kad daugelio informantų artimieji ir šeimos nariai nėra linkę ar negali suteikti nei finansinės, nei emocinės pagalbos, stiprinti socialinius ryšius su tiriamaisiais, tokiu būdu palengvinant ir taip nepalankią informantų padėtį. Šiuo

atveju dera prisiminti, jog neretai savivaldybės įstaigų atstovų pagalba ir palaikymas tampa itin svarbus ir reikalingas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad išsilavinimo ir darbo neturėjimas neretai apsunkina galimybes įsigyti nuosavą būstą. Informantai paliudijo, jog: „*Sunku šias laikais mano amžiuje susirasti darbą nepabaigus mokslo, neturint jokios specialybės...*“ (A5); „*Sunku susirasti gerai apmokomą darbą tokioje provincijoje ir dar be išsilavinimo, kad ir paprastą darbą sunku surasti...*“ (A8). Pažymėtina, jog nė vienas tyrime dalyvavęs informantas neturi aukštojo išsilavinimo. Anot I. Brazienės ir I. Mikutavičienės (2018, 478), kuo žemesnis išsilavinimas, tuo reikšmingiau vertinamas valstybės vaidmuo apsirūpinant būstu. Būtent tai ir lemia, jog asmenys, neturintys išsilavinimo, neretai neturi didesnių galimybių įsitvirtinti darbo rinkoje ir gauti geriau apmokamus darbus.

Tyrimo metu išaiškėjo, kad visuomenėje vis dar gajus neigiamas požiūris į daugiavaikes šeimas. Akcentuota, jog: „*Net į darbą niekas nenori priimti, kai pasakai, kad augini tris vaikus...*“ (A4). Iš tiesų, nepalankus visuomenės požiūris į daugiavaikes šeimas mažina socialiai pažeidžiamų asmenų (šeimų) galimybes dalyvauti ne tik socialiniame, bet ir ekonominiame gyvenime.

Apibendrinant galima teigti, kad paramos socialiniu būstu poreikio atsiradimas tiesiogiai susijęs su nepalankia finansine informantų padėtimi, artimųjų palaikymo ir pagalbos stoka bei išsilavinimo ir darbo trūkumu. Minėtos priežastys lemia, jog informantai kreipiasi ar yra skatinami kreiptis valstybės paramos dėl socialinio būsto nuomos. Todėl pasirūpinti socialiai pažeidžiamų asmenų gerove tenka savivaldybei.

Anot A. Guogio ir B. Gruževskio (2010, 21), visuomenė turi siekti užtikrinti orias gyvenimo sąlygas bei apsaugoti silpniausias socialines grupes nuo socialinės atskirties ir socialinės degradacijos. Tai įmanoma teikiant kompleksinę paramą ir pagalbą. Informantų buvo klausama: „**Kokiomis Jūs naudojate kitomis valstybės teikiamomis paramomis ar išmokomis?**“. Išanalizavus gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: teikiamos paramos rūšys ir 5 subkategorijos (žr. 10 lentelė).

10 lentelė. Valstybės pagalbos formos, teikiamos informantams

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Teikiamos paramos rūšys	Vaiko išlaikymo pinigai	„ <i>Vaikų tėvas finansiškai neprisideda. Gaunu vaiko išlaikymo pinigus iš valstybės...</i> “ (A8); „ <i>...ir alimentus.</i> “ (A4); „ <i>Gaunu alimentus...</i> “ (A7).
	Išmoka vaikui	„ <i>Gaunu vaiko išmokos pinigus</i> “ (A1); „ <i>Gaunu vaiko išmokos pinigus...</i> “ (A2); „ <i>...vaiko išmokos pinigus</i> “ (A3); „ <i>Gaunu vaiko išmokos pinigus...</i> “ (A4); „ <i>...vaiko išmoką...</i> “ (A7).
	Parama pinigais	„ <i>...socialinę pašalpą...</i> “ (A2); „ <i>Gauname socialinę pašalpą...</i> “ (A3); „ <i>Gaunu socialinę pašalpą...</i> “ (A5); „ <i>...socialinę pašalpą...</i> “ (A8).
	Parama mokiniui	„ <i>Paramą vaikams mokyklinėms prekėms įsigyti, nemokomą maitinimą...</i> “ (A3); „ <i>Rudenį gauname paramą vaikams mokyklinėms prekėms įsigyti, nemokomą maitinimą vaikas gauna ugdymo įstaigoje</i> “ (A4); „ <i>Gaunu paramą moksleiviams, mokyklinėms prekėms įsigyti.</i> “ (A5); „ <i>...mokinio paramą mokyklinėms prekėms įsigyti</i> “ (A8).

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
	Neformali pagalba	„Paramą maisto produktais iš ES intervencinių atsargų seniūnijoje“ (A3); „Kartais dar gaunu paramą maisto produktais iš „Raudonojo kryžiaus“ (A5).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad valstybės pagalbos formos, teikiamos informantams, gana įvairios. Informantai pažymėjo, kad sulaukia finansinės paramos iš buvusių sutuoktinių ar iš valstybės teikiamos paramos: „Vaikų tėvas finansiškai neprisideda. Gaunu vaiko išlaikymo pinigus iš valstybės...“ (A8); „...ir alimentus“ (A4); „Gaunu alimentus...“ (A7). Be abejo, auginant vaikus, ši finansinė pagalba yra itin svarbi.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo 1 straipsnio 1 dalimi: „šis įstatymas nustato vienkartinės ir periodinės išmokas, užtikrinančias finansinę paramą šeimoms, auginančioms vaikus ar įvaikius, ir vaikams, netekusiems tėvų globos, jų dydžius, asmenų, turinčių teisę gauti išmokas, kategorijas, šių išmokų skyrimo ir mokėjimo sąlygas, tvarką ir finansavimą“ (Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas, 1994). Minėta, kad tyrime dalyvavusieji asmenys (šeimos) turi vieną ar daugiau vaikų, tad į išmokų vaikams gavėjų grupę patenka. Dalis informantų pažymėjo, kad gauna išmokas vaikui: „Gaunu vaiko išmokos pinigus“ (A1); „Gaunu vaiko išmokos pinigus...“ (A2); „...vaiko išmokos pinigus“ (A3); „Gaunu vaiko išmokos pinigus...“ (A4); „...vaiko išmoką...“ (A7). Pažymėtina, kad, esant tam tikroms aplinkybėms (asmenims (šeimoms), auginantiems tris ar daugiau vaikų), mokamos ir papildomos išmokos vaikui. Kiekvienu konkrečiu atveju vertinama asmens (šeimos) socialinė situacija.

Tyrimo rezultatai rodo, kad dalis informantų gauna paramą mokiniui. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymo 3 straipsnio 1 dalimi: „nustatomos šios socialinės paramos mokiniams rūšys: mokinių nemokamas maitinimas (pusryčiai, pietūs, pavakariai, maitinimas mokyklų organizuojamose vasaros poilsio stovyklose) ir parama mokinio reikmenims įsigyti“ (Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas, 2006). Informantai paliudijo, jog: „Rudenį gauname paramą vaikams mokyklinėms prekėms įsigyti, nemokomą maitinimą vaikas gauna ugdymo įstaigoje“ (A4); „Gaunu paramą moksleiviams, mokyklinėms prekėms įsigyti“ (A5); „...mokinio paramą mokyklinėms prekėms įsigyti...“ (A8). Pažymėtina, kad socialinės paramos mokiniams gavimo kontekste svarbus vaidmuo tenka savivaldybei, kuri administruoja minėtų paramos rūšių skyrimą, teikimą ir pan.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 5 straipsnio 1 dalimi: „piniginių socialinės paramos rūšys yra šios: socialinė pašalpa ir būsto šildymo išlaidų, geriamojo vandens ir karšto vandens išlaidų kompensacijos“ (Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas, 2003). Dalis informantų paliudijo gaunantys socialinę pašalpą: „...socialinę pašalpą...“ (A2); „Gauname socialinę pašalpą...“

(A3); „*Gaunu socialinę pašalpą...*“ (A5); „*...socialinę pašalpą...*“ (A8). Tad valstybė pinigine forma teikia paramą nepasiturintiems gyventojams, atsižvelgdama į bendrai gyvenančių asmenų ar vieno asmens finansinę situaciją.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad informantai gauna neformalią pagalbą – maisto produktus. Anot J. Vorevičienės (2016, 50), siekiant socialinės gerovės, svarbus vaidmuo tenka nevyriausybinėms organizacijoms, kurios teikia įvairiapusišką pagalbą. Akcentuota, jog: „*Kartais dar gaunu paramą maisto produktais iš „Raudonojo Kryžiaus“*“ (A5). Neformali nevyriausybinių organizacijų pagalba leidžia glaudžiau užmegzti ryšius su pažeidžiamiausiomis visuomenės grupėmis. Žinoma, socialinės paramos teikimo srityje neretai neapsieinama be Europos fondų pagalbos. Tiriamasis akcentavo paramą: „*...maisto produktais iš ES intervencinių atsargų seniūnijoje*“ (A3). Taigi, šiame kontekste svarbus vaidmuo tenka savivaldybei ir nevyriausybinėms organizacijoms (įskaitant Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugiją), kurios prisideda prie maisto produktų dalinimo organizavimo (Daugiau nei 192 tūkstančius nepasiturinčių Lietuvos gyventojų iki švenčių pasieks šeštoji šiais metais parama maisto produktais ir higienos priemonėmis, 2018). Tyrimo rezultatai atskleidė, jog gaunamos kitos išmokos: „*Žmona gauna neįgalumo pensiją, aš bedarbio dabar gaunu išmoką*“ (A6); „*...slaugą už vaiką ir vaiko invalidumą*“ (A2). Iš tiesų, į socialinę paramą žvelgiama plačiau, neapsiribojama vien tik finansine ar neformalia pagalba.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog informantams yra teikiamos skirtingos socialinės paramos rūšys. Labiausiai tarp paramos būstu gavėjų išryškėjo finansinė parama – išmokos vaikams. Visgi tyrimo dalyviai pabrėžė, jog jie sulaukia ir iš kartu gyvenančių ar buvusių sutuoktinių finansinės paramos (alimentų). Dera pastebėti, jog kitų sektorių organizacijos prisideda prie socialinės paramos organizavimo. Itin svarbi ir reikšminga yra socialinė parama mokiniams, kurią gauna daugelis informantų. Galima teigti, kad socialinės paramos ribos nėra griežtai nubrėžtos – socialinė parama yra kompleksiška ir įvairi.

Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, jog asmenys ir šeimos negali pasinaudoti būsto nuomos kompensacijomis, nes būstų savininkai su šiais asmenimis (šeimomis) sudarytų nuomos sutarčių neregistruoja VĮ Registrų centre (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 18). Siekiant nustatyti, kas paramos būstu gavėjams padeda užtikrinti būsto poreikį, informantų buvo klausama: „**Kur Jūs šiuo metu gyvenate?**“. Analizuojant gautus atsakymus, išskirta 1 kategorija: būsto poreikio užtikrinimas ir 3 subkategorijos (žr. 11 lentelė).

11 lentelė. Būsto poreikio užtikrinimo galimybės

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Būsto poreikio užtikrinimas	Gyvenant pas artimuosius	„ <i>Gyvename vyro tėvų name...</i> “ (A3); „ <i>Šiuo metu gyvename žmonos motinos bendrabučio tipo bute</i> “ (A6); „ <i>Su mama ir patėviu patėvio bute</i> “ (A7).

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
	Nuomojant būstą ar kambarį	„Šiuo metu su vyru ir vaikais gyvename nuomojamame bute“ (A1); „Gyvenu su dukra bendrabučio tipo name su bendrais patogumais. Nuomuju vieną kambarį“ (A5); „Su draugu nuomojamame bute, kaime...“ (A8).
	Gyvenant specialioje įstaigoje	„Utenos „Savarankiško gyvenimo namuose“ – Pačkėnų kaime“ (A2); „Utenos Šeimos ir vaiko gerovės centre“ (A4).

Analizuojant interviu metu gautus duomenis, pastebėta, jog informantams būsto poreikius padeda užtikrinti artimieji, buto (kambario) savarankiška nuoma ar galimybė gyventi specialioje įstaigoje. Dalis informantų pažymėjo, jog gyvena su savo šeimos nariu, tačiau pas kitus turimus giminaičius ar artimuosius: „Gyvename vyro tėvų name...“ (A3); „Šiuo metu gyvename žmonos motinos bendrabučio tipo bute“ (A6); „Su mama ir patėviu patėvio bute“ (A7). Informantai nurodė, jog drauge su šeimos nariais ar kitais asmenimis nuomoja butą ar kambarį name. Tačiau akcentuota, jog: „Būsto sutarties neturime, kadangi niekas nenori tokios sudaryti. Kompensacijomis pasinaudoti netenka, nes nėra nuomos sutarties“ (A1); „Nuomos sutarties šeimininkai sudaryti nenori, todėl jokiais kompensacijomis pasinaudoti negaliu...“ (A5); „Nuomos sutarties šeimininkai nenori pasirašyti, turėdama sutartį galėčiau pasinaudoti nuomos mokesčių dalies kompensacija“ (A8). Informantų atsakymai išryškina anksčiau aptartą problemą ir liudija, jog būstų savininkai nenori sudaryti sutarčių su nuomininkais. Tai tik įrodo teiginį, jog: „nuo 2015 metų, patvirtinus naująją paramos priemonę (būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją), esminių pokyčių neįvyko, nes asmenims (šeimoms) nepavyksta rinkos sąlygomis sudaryti būsto nuomos sutarčių, skiriamas per mažas šios nuomos kompensacijos dydis mažesnėse rajonų savivaldybėse“ (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 18). Tai sumažina informantų galimybes naudotis valstybės pagalba, kol socialinis būstas bus suteiktas: „...kas gi norės užsidėti su nuomos sutarčių sudarymu, tada ir jiems reikės mokėti valstybei, ir man dar kainą pakels“ (A5). Be to, akcentuota, jog: „...Utenoje nėra didelės būstų pasiūlos, o kad ir yra – labai brangu“ (A2). Matyti, kad susiduriama su tinkamų nuomai būstų trūkumu. Iš esmės, kaip jau ir buvo aptarta, tikslinga įvertinti, kokios būsto užtikrinimo priemonės savivaldybėje yra veiksmingos.

Analizuojant duomenis, pastebėta, jog būsto poreikis gali būti užtikrinamas ir suteikus galimybę gyventi specialiosios paskirties įstaigoje. Informantai akcentavo, jog gyvena: „Utenos „Savarankiško gyvenimo namuose“ – Pačkėnų kaime“ (A2); „Utenos Šeimos ir vaiko gerovės centre“ (A4). Pastebėta, kad pagalba buvo suteikta kitų institucijų atstovų: „Neturėjau jokie kito pasirinkimo, kaip tik kreiptis pagalbos į vaikų teisių specialistus, kad suteiktų man ir vaikams tinkamą gyvenamąją aplinką“ (A4). Matyti, kad ir kitos savivaldybės įstaigos gali prisidėti prie socialinių problemų sprendimo bei paramos būstu gavėjų gyvenimo kokybės gerinimo ir užtikrinimo.

Apibendrinant galima teigti, kad informantams būsto poreikį padeda užtikrinti artimieji ar kiti giminaičiai bei galimybė gyventi specialioje įstaigoje. Vis dėlto pastebėta, jog valstybės pagalba neretai asmenys (šeimos) negali pasinaudoti, nes būstų savininkai nenori su pastaraisiais sudaryti nuomos sutarčių. Tai apriboja informantų galimybę užtikrinti būsto poreikį, be to, rodo, kad valstybės teikiamos pagalbos priemonės ne visuomet veiksmingos.

Analizuojant būsto poreikio užtikrinimo problematiką, svarbu ištirti, ar asmenys (šeimos), turintys teisę į būstą, gali savarankiškai apsirūpinti būstu. Atsižvelgiant į tai, informantų buvo klausiama: „**Kokia Jūsų nuomonė apie nuosavo būsto įsigijimą?**“. Analizuojant gautus tiriamųjų atsakymus, išskirta 1 kategorija: informantų galimybės apsirūpinti būstu ir 2 subkategorijos (žr. 12 lentelė).

12 lentelė. Informantų apsirūpinimo būstu situacijos vertinimas

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Informantų galimybės apsirūpinti būstu	Palankios	„Dabar, kai gyvenu ir planuoju bendrą ateitį su draugu, galvojame apie nuosavo būsto įsigijimą“ (A8); „Planuoju išvykti ilgesniam laikui į užsienį, gal pavyktų nors kokį bendrabučio tipo kambarį su virtuvele nusipirkti“ (A7).
	Nepalankios	„Oi, net negalvojame, nes mūsų pajamų vaistams ir maistui tik pakanka...“ (A6); „Nėra pinigų, tik maistui pinigų užtenka, dar ir vaistų reikia nusipirkti, dažnai sergu...“ (A5); „Šiuo metu tikrai neplanuoju, neturiu tam pinigų...“ (A4); „Neplanuojam įsigyti: neturim nei pinigų, nei nuolatinio darbo.“ (A3); „Šiuo metu neturime jokių galimybių, galim tik pasvajoti“ (A2); „Neturime tam tiek pinigų, kad galėtume įsigyti...“ (A1).

Anot A. Žilio (2018, 194), būsto prieinamumo kontekste svarbu atskleisti, kas lemia asmens sprendimus ir galimybes įsigyti nuosavą būstą. Analizuojant gautus informantų atsakymus, pastebėta, kad daugiau yra nepalankių nei palankių asmens (šeimos) galimybių apsirūpinti būstu. Informantai suvokia, kad nuosavo būsto įsigijimo galimybę lemia turimos finansinės gerovės pagrindas ir stabilumas. Beveik visi tiriamieji paliudijo, kad galimybės apsirūpinti būstu nesvarsto: „Oi, net negalvojame, nes mūsų pajamų vaistams ir maistui tik pakanka...“ (A6); „Nėra pinigų, tik maistui pinigų užtenka, dar ir vaistų reikia nusipirkti, dažnai sergu...“ (A5); „Šiuo metu tikrai neplanuoju, neturiu tam pinigų...“ (A4); „Neplanuojam įsigyti: neturim nei pinigų, nei nuolatinio darbo“ (A3); „Šiuo metu neturime jokių galimybių, galim tik pasvajoti“ (A2); „Neturime tam tiek pinigų, kad galėtume įsigyti...“ (A1). Akcentuoja, jog: „Norint nusipirkti butą, reikia turėti pinigų ir darbą“ (A2). Galima teigti, kad šiame kontekste pagrindinis asmens (šeimos) namų ūkio turtas – nuosavas būstas – gali būti prieinamas tuomet, kai individas gyvena palankioje finansinėje situacijoje.

Vis dėlto tyrimo rezultatai rodo, kad keli informantai svarsto apie nuosavo būsto įsigijimą: „Dabar kai gyvenu ir planuoju bendrą ateitį su draugu, galvojame apie nuosavo būsto įsigijimą“

(A8); „Planuoju išvykti ilgesniam laikui į užsienį, gal pavyktų nors kokį bendrabučio tipo kambarį su virtuvėle nusipirkti“ (A7). Pabrėžia: „Dukra dabar jau paaugo, aš galiu dirbti ir užsidirbti...“ (A7). Iš esmės suvokiama, kad palanki socioekonominė situacija gali užtikrinti saugumo jausmą dėl būsto įsigijimo ateityje.

Apibendrinant galima teigti, kad nuosavo būsto įsigijimo galimybė priklauso nuo asmens (šeimos) gebėjimo sukaupti turtą, turėti saugią finansinę padėtį šioje visuomenėje. Taigi, nuosavas būstas lieka vienu iš esminių tikslų asmens (šeimos) gyvenime.

Organizuojant ir teikiant paramą socialiniu būstu, būtina nuolatinė informacijos apie būsto prieinamumą sklaida. Informantų buvo teiraujama: „**Iš kur sužinojote apie valstybės teikiamą paramą dėl socialinio būsto nuomos?**“. Analizuojant gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: informacijos apie socialinį būstą tinklo palaikymas ir 3 subkategorijos (žr. 13 lentelė).

13 lentelė. Informacijos apie valstybės teikiamą paramą dėl socialinio būsto nuomos sklaida

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Informacijos apie socialinį būstą tinklo palaikymas	Artimųjų ir šeimos narių pagalba	„Sužinojau iš anytos, vyro motinos. Ji man davė paspirtį tokią, kad rinkčiau dokumentus ir tvarkyčiausi“ (A4); „Dar kai gyvenau su vyru, vyro sesuo pasiūlė kreiptis paramos dėl socialinio būsto...“ (A8); „Dabar mano sugyventinis (vaikų tėvas) daugiau konsultuoja ir nukreipia mane šiais klausimais“ (A2).
	Specialistų pagalba	„...gaudavau socialinę pašalpą, eidavau tvarkytis dokumentų į Utenos rajono savivaldybę. Šio skyriaus specialistai mane ir nukreipė į kitą skyrių kreiptis dėl socialinio būsto paramos“ (A1); „Sužinojau iš socialinio darbuotojo, kad gali stoti į eilę ir skiria socialinį būstą“ (A2); „Iš seniūnijos seniūnės ir seniūnijos socialinio darbuotojo“ (A3); „Pas mane ateidavo seniau socialinis darbuotojas, tai jis ir pasakė, padėjo susitvarkyti visus dokumentus...“ (A5).
	Informacinių technologijų pagalba	„Net „Facebook“ paskyroje, Utenos rajono savivaldybės puslapyje, informacijos apstu apie socialinius būstus“ (A6); „Sužinau iš Utenos savivaldybės internetiniame puslapyje skelbiamos informacijos...“ (A7).

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad informaciją apie paramą socialiniu būstu informantai gauna skirtingais būdais. Pastebėta, kad šeimos nariai ar artimieji padeda didinti socialinio būsto prieinamumo galimybes. Tiriamieji akcentavo, jog: „Sužinojau iš anytos, vyro motinos“ (A4); „Dar kai gyvenau su vyru, vyro sesuo pasiūlė kreiptis paramos dėl socialinio būsto...“ (A8); „Dabar mano sugyventinis (vaikų tėvas) daugiau konsultuoja ir nukreipia mane šiais klausimais“ (A2). Pastebėta, kad informantus veikia kitų asmenų inspiracija ir motyvacija: „...ji man davė paspirtį tokią, kad rinkčiau dokumentus ir tvarkyčiausi“ (A4). Kaip teigia I. Mikutavičienė (2018, 158), neretai neigiamos visuomenės nuostatos pažeidžiamų visuomenės grupių atžvilgiu didina jų pasyvumą, todėl mažėja motyvacija rūpintis apsirūpinimo būstu klausimais. Tai gali lemti dar didesnę jų atskirtį visuomenėje, todėl šeimos narių ir artimųjų palaikymas yra reikšmingas.

Informacijos apie valstybės paramą socialiniu būstu sklaidos kontekste svarbus vaidmuo tenka specialistams. Informantai teigė, kad savivaldybės atskirų skyrių darbuotojai jiems siūlė kreiptis dėl socialinio būsto nuomos: „...*gaudavau socialinę pašalpą, eidavau tvarkytis dokumentų į Utenos rajono savivaldybę. Šio skyriaus specialistai mane ir nukreipė į kitą skyrių kreiptis dėl socialinio būsto paramos*“. (A1); „*Sužinojau iš socialinio darbuotojo, kad gali stoti į eilę ir skiria socialinį būstą*“ (A2); „*Iš seniūnijos seniūnės ir seniūnijos socialinio darbuotojo*“ (A3). Informantai pažymėjo, kad pagalba buvo teikiama šiais būdais: „...*padėjo susitvarkyti visus dokumentus, kartu vykome į savivaldybę tvarkytis reikiamų dokumentų*“ (A5). Visgi informantai priduria, kad stokoja žinių apie socialinius būstus: „*Aš anksčiau nesuprasdavau šitų įstatyminių dalykų, man buvo reikalinga pagalba...*“ (A4), taip pat pamini: „*Ši informacija man buvo neprieinama, aš neturėjau nei kompiuterio, nei tuo labiau internetinės prieigos...*“ (A2). Iš esmės, informacijos apie socialinius būstus trūkumas padaro asmenis (šeimas) „nematomais“, todėl specialistų vaidmuo yra itin svarbus.

Informaciją apie socialinius būstus informantai sužino pasitelkdami ir pagalbą internetu: „*Net „Facebook“ paskyroje, Utenos rajono savivaldybės puslapyje informacijos apstu apie socialinius būstus*“ (A6); „*Sužinau iš Utenos savivaldybės internetiniame puslapyje skelbiamos informacijos...*“ (A7). Visgi informacinės technologijos naudojamos ne tik aktyviai. Ši situacija yra suprantama, kadangi paramą gaunančiųjų asmenų (šeimų) pajamos dažnai menkos, todėl naudojimasis internetu – ne visiems prieinama paslauga.

Apibendrinant galima teigti, jog egzistuoja keli informacijos apie socialinius būstus sklaidos būdai. Paramos būstu gavėjams svarbi ir reikšminga šeimos narių bei artimųjų pagalba. Deja, bet nedaugelis gali pasinaudoti informacinių technologijų teikiamomis galimybėmis. Įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą, labai svarbus vaidmuo tenka savivaldybėje dirbantiems specialistams. Tyrime atskleista, kad bene didžiausią pagalbą informantai gauna būtent iš jų. Tad paramos socialiniu būstu prieinamumui įtaką daro tiek socialinė, tiek institucinė pagalba.

Mokslinė literatūra atskleidė, kad valstybei ir savivaldybėms turint ribotus finansinius išteklius socialinio būsto plėtrai, nėra vizijos, kad visi eilėje laukiantys asmenys (šeimos) galės įgyvendinti teisę į būstą (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 24). Dėl ribotų finansinių resursų įsigyti naujų būstų tampa sudėtinga, todėl asmenims (šeimoms), įrašytiems į laukiančiųjų eiles, jo laukti tenka ilgai. Atsižvelgiant į tai, informantų buvo klausama: „**Kiek laiko laukiate socialinio būsto ir kelintas esate šiuo metu eilėje?**“. Tyrimo rezultatai atskleidė kiek laiko informantai laukia būsto, tačiau dėl atsakymų siaurumo jie nebuvo kategorizuojami.

Daugelis informantų pažymėjo, kad socialinio būsto laukia iki 10 metų: „*Apie 5 metus, dabar 38 eilėje, skambinau*“ (A2); „*Laukiu nuo 2015 m. 3 metai, esu 47 eilėje*“ (A3); „*Su pertrauka laukiu 9 metus...*“ (A4); „*Aš laukiu nuo 2010 metų, 8 metus...*“ (A5); „*Laukiu nuo 2014 metų, jau bus 5 metai*“ (A6); „*Aš laukiu nesenai, bus tikrai 2 metai*“ (A8); „*Dabar jau bus keturi metai. Sakyčiau, kad esu 44*

eilėje“ (A7). Būsto laukiama ir ilgiau: „Laukiu nuo 2008 metų, jau bus 11 metų...“ (A1). Nors formaliąja prasme teisė į būstą turi būti užtikrinta kiekvienam asmeniui (šeimai), tačiau atskleista, jog būstas gali būti nesuteiktas 10 metų ir daugiau.

Pastebėta, kad ne visuomet tinkamai vykdoma informantų pareiga deklaruoti turtą ir pajamas: „Aš stovėjau eilėje prieš kokius 8 metus, tačiau laiku nepateikiau dokumentų (turto deklaracijos) ir mane išbraukė...“ (A4); „...nedeklaravau pajamų VMI, nepristačiau deklaracijos savivaldybėn, ir išbraukė iš laukiančiųjų sąrašų“ (A8). Dera akcentuoti, jog buvo pasinaudota naujomis paramos priemonėmis: „Kai gyvenau su vyru, stovėjome gal šešis metus, pasinaudojome nuomodami būstą ir būsto nuomos mokesčių dalies kompensacija...“ (A8). Vis dėlto tokie atvejai nėra dažni ir naujomis paramos priemonėmis aktyviai nesinaudojama.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiai svarbus faktas yra tai, kad socialinio būsto laukiama ilgai. Asmens (šeimoms) socialinę gerovę galima pasiekti tik tuomet, kai savivaldybės aprūpins kuo daugiau asmenų (šeimų) socialiniu būstu. Tad kuo ilgesnis laikotarpis jį gauti, tuo ryškesnis paramos socialiniu būstu sistemos neveiksmingumas.

Lietuvoje savivaldybės yra kompetentingos organizuoti ir užtikrinti paramos socialiniu būstu sistemos efektyvų ir sklandų vykdymą. Visgi, kaip pastebi R. Brazienė ir I. Mikutavičienė (2018, 470), tinkamo socialinio būsto prieinamumas tampa vis aktualesne problema mūsų visuomenėje. Informantų buvo prašoma atsakyti: „**Kodėl, Jūsų nuomone, būsto neskyrė iš karto, kai paprašėte?**“. Analizuojant gautus atsakymus, išskirta 1 kategorija: socialinio būsto prieinamumo problema ir 2 subkategorijos (žr. 14 lentelė).

14 lentelė. Priežastys, lemiančios socialinio būsto prieinamumo problemą

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Socialinio būsto prieinamumo problema	Būstų trūkumas	„Nėra savivaldybėje tiek būstų, kiek yra norinčiųjų gauti“ (A1); „Turbūt neturi tiek daug būstų, tiek, kiek reikia...“ (A2); „Neskyrė turbūt, kad neturi laisvų būstų, ar nenuperka jų daugiau“ (A3); „Gal neturi tų būstų tiek, kiek yra norinčių žmonių...“ (A5); „Sakė, kad nėra tiek daug tų socialinių būstų, visi laukia, lauksiu ir aš“ (A6); „Neskyrė, kadangi Utenoje nėra tiek būstų, kiek yra norinčiųjų jų gauti...“ (A7); „Nėra tų būstų Utenoje...“ (A8).
	Daug laukiančiųjų socialinio būsto	„Neskyrė, kadangi prieš mane buvo eilė...“ (A2); „Daug žmonių stovėjo prieš mane eilėje, virš šimto...“ (A3); „Nėra laisvų būstų, pasakė, kad užregistruota bendroje eilėje ir kokiu numeriu...“ (A4); „Daug žmonių laukia, užtat ir neduoda...“ (A5); „Laukia žmonės ir 10 metų...“ (A8).

Analizuojant gautus informantų duomenis, išskirtos priežastys, lemiančios socialinio būsto prieinamumo problemą: socialinio būsto trūkumas bei ilgos socialinio būsto laukiančiųjų eilės. Bene visi paramos būstu gavėjai pabrėžė, kad Utenos rajono savivaldybėje trūksta socialinių būstų: „Nėra savivaldybėje tiek būstų, kiek yra norinčiųjų gauti“ (A1); „Turbūt neturi tiek daug būstų, tiek, kiek

reikia...“ (A2); „Neskyrė turbūt, kad neturi laisvų būstų, ar nenuperka jų daugiau“ (A3); „Gal neturi tų būstų tiek, kiek yra norinčių žmonių...“ (A5); „Sakė, kad nėra tiek daug tų socialinių būstų, visi laukia, laukiau ir aš“ (A6); „Neskyrė, kadangi Utenoje nėra tiek būstų, kiek yra norinčiųjų jų gauti...“ (A7); „Nėra tų būstų Utenoje...“ (A8). Be to, akcentuota, jog: „Utenoje gi namų tai beveik nestato... Mūsų bendrąbūtyje žmonės gyvena socialiniuose būstuose“ (A5). Matyti, kad socialinių būstų trūkumas yra gana ryški problema.

Gauti duomenys rodo, kad socialinio būsto laukiančiųjų eilės didelės: „Neskyrė, kadangi prieš mane buvo eilė...“ (A2); „Daug žmonių stovėjo prieš mane eilėje, virš šimto...“ (A3); „Nėra laisvų būstų, pasakė, kad užregistruota bendroje eilėje ir koku numeriu...“ (A4); „Daug žmonių laukia, užtat ir neduoda...“ (A5); „Laukia žmonės ir 10 metų...“ (A8). Ši problema aktualizuota ir mokslinėje literatūroje. Atsižvelgiant į galiojančią tvarką, Lietuvos savivaldybėse socialinis būstas suteikiamas visiems bendroje eilėje jo laukiantiems asmenims pagal prašymo pateikimo datą, tačiau neidentifikuojant asmens (šeimos) poreikių, neįgalumo, socialinio statuso ir pan. (Valstybinio audito ataskaita, 2017, 15). Informantai suvokia, kad būsto teks laukti ilgai, todėl svarsto galimybę įsigyti nuosavą būstą: „...gal greičiau mes patys nusipirksime... Gal ir nereikia man to valdiško būsto, kol duos, savo įsigysim“ (A8). Tad visų asmenų (šeimų) įrašymas į bendrąją eilę neišplečia galimybės greičiau įsigyti būstą, todėl jo laukti tenka ilgai.

Apibendrinant galima teigti, jog paramos būstu sistemos organizavimo veiksmingumą ir efektyvumą riboja socialinių būstų trūkumas bei ilgos socialinio būsto laukiančiųjų eilės. Tai rodo, jog Lietuvoje dėl ribotų finansinių išteklių įsigyti socialinius būstus tampa sudėtinga, o asmenims (šeimoms), esantiems sąrašuose, jo laukti tenka ilgai.

Pasak A. Lipnevič (2012, 835-836), decentralizuotas būsto politikos vykdymas Lietuvoje išryškino svarbiausias su paramos būstu susijusias problemas kiekvienoje savivaldybėje. Atsižvelgiant į tai, informantų buvo prašoma atsakyti: „**Kaip Jūs vertinate socialinio būsto teikimą Utenos rajono savivaldybėje? Argumentuokite**“. Analizuojant gautus informantų duomenis, išskirta 1 kategorija: socialinio būsto prieinamumo vertinimas ir 2 subkategorijos (žr. 15 lentelė).

15 lentelė. Informantų nuomonė dėl socialinio būsto prieinamumo Utenos rajono savivaldybėje

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Socialinio būsto prieinamumo vertinimas	Teigiamas	„Manau, kad gerai. Visgi yra nustatytos tvarkos, kuriomis teikiama, ir jų nepakeisi“ (A7); „Na, gal gerai. Kaip visi žmonės laukia, taip ir aš“ (A5); „Vertinu gerai. Yra tvarka, įstatymai, tai pagal juos ir teikia“ (A3); „Aš labai patenkinta, kad dabar visi laukia bendroje eilėje...“ (A1).
	Neigiamas	„Kas ten gali būti tinkamo, jeigu prašai paramos ir jos lauki 10 metų...“ (A8); „Aš manau, kad neatsižvelgia į žmogaus poreikius, kad tikrai reikia to būsto...“ (A4); „Nepatenkinta, kad neatsižvelgia į vaikus, o ypač į neįgalius...“ (A2).

Analizuojant gautus duomenis, išsiskyrė skirtingos informantų nuomonės dėl socialinio būsto prieinamumo. Informantai socialinio būsto prieinamumą vertina teigiamai, tačiau dalis – neigiamai. Skirtingą vertinimą lemia nevienodos informantų patirtys ir požiūriai į socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje. Dalis teigiamai socialinio būsto prieinamumą vertinančių informantų sutinka su esama įstatymuose numatyta tvarka: „...visgi yra nustatytos tvarkos, kuriomis teikiama ir jų nepakeisi“ (A7); „...yra tvarka, įstatymai, tai pagal juos ir teikia“ (A3). Minėta, kad įstatyme numatyta, kad asmenys (šeimos) yra įrašomi į socialinio būsto laukiančiųjų sąrašą. Informantai suvokia, kad būstų yra mažiau nei jo laukiančiųjų asmenų, todėl tenka laukti: „Na, jeigu nėra tų būstų, tai nėra, reikia laukti... Bet visiems jų reikia“ (A7); „...ir visi laukiam...“ (A6); „Kaip visi žmonės laukia, taip ir aš...“ (A5). Svarbu pastebėti, kad informantai nevengia pasidomėti kokios galimybės yra gauti būstą: „Aš visada laiku pristatau reikiamus dokumentus, pasiskambinu, domiuosi, kelinta esu eilėje“ (A1); „Taip gi kai nueini į savivaldybę priima, pasako kelintas esi eilėje...“ (A5); „Kasmet pristatau pažymą iš VMI, pasako kelintas eilėje, atsako į užduotus klausimus ir lauki toliau“ (A6). Itin reikšminga tai, kad informantai yra savarankiškai ir domisi galimybėmis užtikrinti sau ir šeimai socialinį būstą.

Informantų atsakymai tam tikrais atvejais liudija neigiamą socialinio būsto prieinamumo vertinimą Utenos rajono savivaldybėje. Pabrėžiama, kad paramos būstu tenka laukti ilgai: „Kas ten gali būti tinkamo, jeigu prašai paramos ir jos lauki 10 metų...“ (A8), taip pat akcentuota, jog neatsižvelgiama į asmens (šeimos) individualius poreikius: „Aš manau, kad neatsižvelgia į žmogaus poreikius, kad tikrai reikia to būsto...“ (A4); „Nepatenkinta, kad neatsižvelgia į vaikus, o ypač į neįgalius...“ (A2). Išryškėjo informantų nepasitenkinimas tuo, kad visiems asmenims (šeimoms) tenka laukti bendrojoje eilėje. Informantai akcentuoja: „...atkreipti dėmesį, kad žmogus vienas augina 4 vaikus“ (A8); „Aišku, gal galėtų suteikti tiems, kuriems labiausiai reikia, išimties tvarka“ (A7); „Kažkokios tai išimtyt galėtų būti. Pavyzdžiui, visai neturi kur gyventi. Aišku, gal galėtų atsižvelgti į tai, kas turi daugiau vaikų, ar gal kam labai jo reikia“ (A3). Informantų nuomone, būstas turėtų būti teikiamas nustatant tam tikrus kriterijus.

Apibendrinant galima teigti, jog informantai, siekdami gauti socialinį būstą, dėl jo skyrimo kreipiasi savarankiškai: teiraujasi skambindami, ar tuomet, kai atvyksta pristatyti konkrečius dokumentus. Informantai suvokia, jog įstatymų vykdymas yra imperatyvus. Visgi pastebėta, jog socialiniai būstai teikiami neatsižvelgiant į individualius asmens (šeimos) poreikius.

Vadovaujantis Paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymo 4 straipsnio 5 dalimi: „savivaldybės vykdomoji institucija šiame įstatyme numatyta tvarka rengia ir teikia informaciją apie paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti teikimą asmenims ir šeimoms“. Atsižvelgiant į tai, informantų buvo prašoma atsakyti: „**Ar Utenos rajono savivaldybė Jums pateikė pasiūlymų dėl socialinio būsto nuomos per Jūsų laukimo laikotarpį?**“. Pateikti gana riboti informantų atsakymai. Visgi,

analizuojant gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: socialinio būsto siūlymas ir 2 subkategorijos (žr. 16 lentelė).

16 lentelė. Utenos rajono savivaldybės siūlymas dėl socialinio būsto nuomos

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Socialinio būsto siūlymas	Nebuvo pateiktas	„Ne, pasiūlymų negavau“ (A1); „Negavau jokių pasiūlymų“ (A5); „Ne, jokių pasiūlymų negavau...“ (A6); „Ne, negavau“ (A7); „Ne, nieko nepateikė ir manau greitai laiku nepateiks...“ (A8).
	Buvo pateiktas	„Taip, šį rudenį pateikė...“ (A2); „Taip, šiemet spalio mėnesį gavome pasiūlymą eiti gyventi į trijų kambarių butą, tikrai kitame kaime...“ (A3); „Man buvo pasiūlytas būstas, kai pirmą kartą buvau kreipusis...“ (A4).

Analizuojant gautus informantų duomenis, pastebėta, kad dalis informantų sulaukė Utenos rajono savivaldybės siūlymo dėl socialinio būsto nuomos, dalis – ne. Informantai akcentavo: „Ne, pasiūlymų negavau“ (A1); „Negavau jokių pasiūlymų“ (A5); „Ne, jokių pasiūlymų negavau...“ (A6); „Ne, negavau“ (A7); „Ne, nieko nepateikė ir manau greitai laiku nepateiks...“ (A8). Visgi, analizuojant tyrimo duomenis, galima daryti prielaidą, jog socialinis būstas yra siūlomas asmenims (šeimoms), atsižvelgiant į jų prašymo pateikimo datą ir laiką.

Dalis informantų Utenos rajono savivaldybės siūlymo dėl socialinio būsto nuomos sulaukė: „Taip, šį rudenį pateikė...“ (A2); „Taip, šiemet spalio mėnesį gavome pasiūlymą eiti gyventi į trijų kambarių butą, tikrai kitame kaime...“ (A3); „Man buvo pasiūlytas būstas, kai pirmą kartą buvau kreipusis...“ (A4). Visgi informantai Utenos rajono savivaldybės siūlymo atsisakė: „Nuo mūsų kaimo kažkur 6 kilometrai. Atsisakėme. Kur dabar gyvename pas tėvus, namas šalia pagrindinio kelio, dažnai eina autobusai. O ten į Uteną tik vieną kartą per dieną eina autobusas. Mes savo mašinos neturime. Ir vyrui sunku būtų susisiekti su miestu. Čia dar turime nedidelį ūkį, padedam vyro tėvams, vyro tėvas neįgalus, tėvai liktų vieni“ (A3); „...tik kad mums pasiūlė kaime, o mes gyvenome mieste. Tada gyvenau dar su vyru, vyras dirbo mieste, pamaininį darbą, vaikasėjo į darželį mieste, o savo transporto mes neturėjome“ (A4). Taigi, paaiškėjo, kad socialinio būsto atsisakymą lemia priežastys, kurios priklauso nuo individualiai susiklosčiusių aplinkybių: namų ūkio kompozicijos ar gyvenamosios vietos.

Apibendrinant galima teigti, kad informantai siūlymo nuomotis socialinį būstą atsisako dėl įvairių šeiminių situacijų ir aplinkybių. Visgi paaiškėjo, kad ne visuomet savivaldybės darbuotojai informantams pateikia siūlymą dėl socialinio būsto nuomos. Teigtina, kad Utenos rajono savivaldybėje būstai yra siūlomi asmenims (šeimoms), atsižvelgiant į prašymo pateikimo datą ir laiką.

Norint suprasti paramos būstų gavėjų apsirūpinimo būstu klausimus, aktualu suprasti jų poziciją būsto prieinamumo kontekste. Informantų buvo prašoma atsakyti: „**Jūsų manymu, kiek teks laukti**

socialinio būsto?“. Analizuojant gautus duomenis, išskirta 1 kategorija: paramos gavėjų pozicija dėl socialinio būsto prieinamumo ir 2 subkategorijos (žr. 17 lentelė).

17 lentelė. Informantų nuomonė dėl galimybės ateityje gauti socialinį būstą

Kategorijos	Subkategorijos	Patvirtinantys teiginiai
Paramos gavėjų pozicija dėl socialinio būsto prieinamumo	Teigiama	„Teiravausi, man kitų metų pradžioje tikrai bus paskirtas socialinis būstas“ (A1); „Manau, kad 1-2 metų bėgyje tikrai gausiu“ (A2); „Galvoju, kad dar kelis metus reikės laukti...“ (A3); „...sakė, kad šiemet gal gausiu, arba kitais metais tikrai...“ (A5); „Na manau, kad kokius 5 metus dar lauksiu“ (A6); „Manau, kad man dar kokie 4-5 metai...“ (A7).
	Neigiama	„Aš planuoju pavasarį eiti gyventi į Utenos „Savarankiško gyvenimo namus...<...> jeigu nieko nesieksi, tai nieko ir negausi. Reikia griebtis kažkaip pačiam už gyvenimo“ (A4); „Bet aš jo gal ir nelauksiu, gal su draugu kažkaip savo įsigysim...“ (A8).

Informantų nuomonės dėl galimybės ateityje gauti socialinį būstą išsiskyrė į dvi pozicijas. Daugelis informantų patikino, jog būsto teks laukti, tačiau jų pozicija dėl galimybės gauti socialinį būstą yra teigiama. Tiriamieji pabrėžė: „Teiravausi, man kitų metų pradžioje tikrai bus paskirtas socialinis būstas“ (A1); „Manau, kad 1-2 metų bėgyje tikrai gausiu“ (A2); „Galvoju, kad dar kelis metus reikės laukti...“ (A3); „...sakė, kad šiemet gal gausiu, arba kitais metais tikrai...“ (A5); „Na manau, kad kokius 5 metus dar lauksiu“ (A6); „Manau, kad man dar kokie 4-5 metai...“ (A7). Manytina, kad jie neturi finansinių galimybių įsigyti nuosavą būstą, todėl ir neketina savarankiškai spręsti apsirūpinimo būstu klausimų.

Pastebėta, kad keli informantai mano priešingai: „Aš planuoju pavasarį eiti gyventi į Utenos „Savarankiško gyvenimo namus...“ (A4); „Bet aš jo gal ir nelauksiu, gal su draugu kažkaip savo įsigysim...“ (A8). Pabrėžė: „Manau, jeigu nieko nesieksi, tai nieko ir negausi. Reikia griebtis kažkaip pačiam už gyvenimo“ (A4); „Neduoda iškart, tai ir nereikia“ (A8). Taigi, sprendimus dėl būsto įsigijimo informantai nori priimti patys.

Apibendrinant galima teigti, kad tiriamųjų pozicijos dėl socialinio būsto gavimo ateityje išsiskyrė. Visgi tyrimas atskleidė, kad daugelis informantų nelinkę savarankiškai spręsti būsto įsigijimo klausimų. Galima teigti, jog daugeliu atvejų būsto aprūpinimo našta yra perkeliama savivaldybėms. Vis dėlto, esant socialinių būstų nepritekliui, įvyksta tam tikras lūžis – tiriamieji pradeda ieškoti savarankiškų galimybių apsirūpinti gyvenamąja vieta.

Apibendrinimas. Paramos būstu gavėjų interviu analizė liudija vienareikšmišką būsto svarbą ir jo teikiamą naudą. Būstas atlieka daugelį ekonominių, socialinių ir biologinių funkcijų; siejamas su asmens (šeimoms) socialine gerove. Interviu analizė atskleidė sociodemografinį informantų paveikslą: nevienodą socialinę, ekonominę situaciją bei skirtingas patirtis socialinio būsto ap(si)rūpinimo kontekste. Paramos socialiniu būstu poreikio atsiradimas susijęs su nepalankia finansine informantų

padėtimi, artimųjų palaikymo ir pagalbos stoka, išsilavinimo bei darbo neturėjimu. Informantams teikiamos skirtingos socialinės paramos rūšys: išmokos vaikams, parama mokiniui, socialinė pašalpa, vaiko išlaikymo pinigai bei neformali nevyriausybinų organizacijų pagalba. Būsto poreikį padeda užtikrinti šeimos nariai ir artimieji, savarankiška buto (kambario) nuoma ar suteikta galimybė gyventi specialiosios paskirties įstaigoje. Informacijos apie valstybės paramą socialiniu būstu sklaidos kontekste svarbus vaidmuo tenka savivaldybės specialistams bei kitų institucijų darbuotojams, teikiantiems socialines paslaugas šeimai. Interviu analizė atskleidė paramos gavėjų nuomonę dėl paramos socialiniu būstu organizavimo ir teikimo Utenos rajono savivaldybėje bei išryškino socialinio būsto prieinamumo problemas: paramos būstu sistemos organizavimo veiksmingumą ir efektyvumą riboja neišvystyta privačių būstų nuomos pasiūla, socialinių būstų trūkumas bei ilgos socialinio būsto laukiančiųjų eilės. Pastebėta, jog socialinio būsto prieinamumą riboja socialinis statusas: šeimoms, auginančioms du ar daugiau vaikų, privačių būstų savininkai nesuteikia galimybės išsinuomoti būstą. Išryškėjo, jog valstybės pagalba (mokant būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją) asmenys (šeimos) negali pasinaudoti, nes būstų savininkai nenori su pastaraisiais sudaryti nuomos sutarčių. Interviu analizė atskleidė, kad neatsižvelgiama į individualius asmens (šeimos) poreikius, siūlant būstą. Vis dėlto daugelis informantų nelinkę savarankiškai spręsti būsto įsigijimo klausimų.

3.5. Ekspertų ir paramos gavėjų atsakymų palyginimas

Siekiant įgyvendinti vieną iš baigiamojo darbo uždavinių – identifikuoti valstybės vykdomos būsto politikos problemas socialinio teisingumo aspektu, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje, atlikta ekspertų bei paramos būstu gavėjų interviu analizė. Analizuoti duomenys leidžia atskleisti tam tikrus ekspertų bei paramos būstu gavėjų atsakymų panašumus, skirtumus bei išskirti problemas.

Panašumai. Tiek ekspertai, tiek paramos būstu gavėjai išskiria finansinių lėšų būstų įsigijimui trūkumą – kaip vieną iš neigiamų būsto politiką formuojančių veiksnių. Utenos rajono savivaldybėje dirbantys ekspertai išskyrė labiausiai pažeidžiamas visuomenės grupes, kurios esą didžiausiame socialiniame pavojuje: daugiavaikės šeimos, vienišos motinos. Analizuojant paramos gavėjų demografinius duomenis, pastebėta, kad jų požymiai sutampa su ekspertų išskirtomis socialinėmis grupėmis – dėl socialinio būsto paramos kreipiasi asmenys (šeimos), neretai auginantys daugiau nei 1 vaiką, be to, tarp informantų buvo ir vienišų motinų. Tiek ekspertų, tiek paramos būstu gavėjų atsakymai liudija, kad paramos socialiniu būstu poreikio atsiradimas susijęs su tuo, kad asmenys (šeimos) gauna mažas pajamas, susiduria su finansiniais, socialiniais sunkumais. Nustatyta, kad informaciją apie paramą socialiniu būstu teikia Utenos rajono savivaldybės skirtingų skyrių darbuotojai, kitų institucijų darbuotojai. Užtikrinant socialinio būsto prieinamumo galimybę, kitos

institucijos prisideda suteikdamos apgyvendinimo paslaugą. Tiek ekspertų, tiek paramos gavėjų atsakymų analizė pagrindžia, jog socialinio būsto atsisakoma dėl nenoro keisti gyvenamąją vietą (pvz., keltis iš miesto į kaimą ir atvirkščiai). Visų tiriamųjų atsakymų analizė patvirtino, jog asmenys (šeimos) neretai nevykdo savo pareigos deklaruoti pajamas ir turtą. Analizuojant interviu metu gautus duomenis, nustatyta, kad naujomis paramos formomis (mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją) aktyviai nesinaudojama. Galima teigti, kad socialinio būsto prieinamumo galimybes Utenos rajono savivaldybėje riboja socialinių būstų stoka, finansinių lėšų būstui įsigijimui trūkumas bei paramos būstu organizavimo tam tikrų aspektų neveiksmingumas.

Skirtumai. Ekspertai asmenų (šeimų), norinčiųjų gauti socialinį būstą, įrašymą į bendrąją eilę vertina palankiai: mano, kad socialiai teisinga yra tai, jog visi stovi bendroje eilėje pagal prašymų padavimo datą ir laiką. Priešingai, paramos būstu gavėjai pabrėžė, jog tikslinga nustatyti konkrečius kriterijus, į kuriuos būtų atsižvelgiama, skiriant būstą. Paramos būstu gavėjai nurodė priežastis, lėmusias socialinio būsto poreikį: finansinius sunkumus, artimųjų pagalbos stoką bei išsilavinimo trūkumą, nedarbą, tačiau ekspertai įvardijo ir paramos gavėjų nenorą keisti gyvenamąją vietą. Paramos gavėjų nuomone, būsto prieinamumą riboja ne tik socialinių būstų stoka, bet ir ilgos laukiančiųjų socialinio būsto eilės, tačiau ekspertai pabrėžė, kad naujosios paramos priemonės mažina socialinio būsto prieinamumą.

Problemos. Kai kuriais atvejais pastebimas socialinio būsto laukiančiųjų asmenų (šeimų) neatsakingumas, prievolės deklaruoti turtą ir pajamas nevykdymas, nesidomėjimas socialinio būsto prieinamumo galimybėmis. Socialinių būstų trūkumas mažina paramos gavėjų galimybes greičiau ateityje gauti būstą. Pastebėta, kad neatsižvelgiama į individualius asmens (šeimos) poreikius, skiriant būstą, be to, naujomis paramos priemonėmis (mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją) Utenos rajono savivaldybėje aktyviai nesinaudojama, kadangi paramos būstu sistemos organizavimo veiksmingumą ir efektyvumą riboja neišvystyta privačių būstų nuomos pasiūla ir vyraujanti šešėlinė būsto nuoma.

Diskusijai. *Socialinio būsto prieinamumas ir apsirūpinimas būstu yra ypač aktualus klausimas, nes šios problemos sprendimo būdai atskleidžia, kaip visuomenėje užtikrinamas būsto poreikis, saugi gyvenamoji aplinka bei tai, kaip valstybė geba spręsti su būsto aprūpinimu susijusias problemas. Galiausiai apsirūpinimas būstu formuoja pačios valstybės būsto politikos modelį; lemia kriterijus, nuo kurių priklauso, kaip bus paskirstytas socialinis būstas, kokie asmens (šeimos) situaciniai kintamieji nulems socialinio būsto greitesnį prieinamumą. Visgi gauti tyrimo rezultatai neatskleidė, ar socialiai teisinga tai, kad asmenys (šeimos) šiandien yra įrašomi į bendrąją laukiančiųjų paramos eilę. Ar nebūtų tikslinga atsižvelgti į asmens (šeimos) statusą visuomenėje, socioekonominę aplinką, kurioje asmuo (šeima) gyvena bei į demografinius rodiklius? Be to, susidūrus su neatitikimu tarp didelės socialinių būstų paklausos ir mažų resursų jiems įgyti, tikslinga ieškoti kitų būdų ir priemonių, kaip*

kuo daugiau asmenų (šeimų) aprūpinti socialiniu būstu. Pavyzdžiui, vadovaujantis Europos valstybių patirtimi, vystyti inovatoriškus projektus, orientuotus į socialinės atskirties mažinimą. Tad, tikslinga būtų tęsti mokslinius tyrimus, susijusius su socialinio būsto prieinamumo klausimų sprendimu, pritaikant bent vieną Europos valstybės patirtį.

IŠVADOS

1. Mokslinė literatūros analizė atskleidė, kad socialinio teisingumo sąvoka yra daugialypė, apimanti asmens (šeimos) teisių, poreikių, interesų ir lygių galimybių užtikrinimą. Svarbiausias socialinio teisingumo tikslas – paskirstyti pinigines išmokas ir paslaugas taip, kad būtų mažinama atskirų visuomenės grupių socialinė atskirtis. Visgi išlaikyti pusiausvyrą tarp skirtingų visuomenės narių interesų yra sudėtinga dėl ribotų valstybės išteklių, nevienodos gyventojų socioekonominės padėties, teisinio reguliavimo ypatumų. Būsto politikoje socialinis teisingumas apima tikslinį finansinių išteklių paskirstymą visoms suinteresuotoms šalims, neabejotinai į pirmą vietą iškeliant nepalankiausioje padėtyje esančius asmenis (šeimas). Socialinio teisingumo principo taikymo intensyvumas visuomenėje priklauso nuo valstybės socialinės ir politinės situacijos bei gyventojų atsakingumo.

2. Skirtingi gerovės valstybės modeliai reprezentuoja, kaip veikia būsto politikos sektoriaus įvairūs instituciniai mechanizmai. Socialdemokratinis gerovės valstybės modelis išsiskiria tuo, jog valstybė garantuoja prieinamą ir kokybišką būstą kiekvienam asmeniui. Konservatyvusis-korporatyvinis gerovės valstybės modelis pasižymi tuo, jog valstybė prisiima atsakomybę, garantuodama būstą kiekvienam žmogui, tačiau pirmenybę teikia šeimoms. Liberalųjį gerovės modelį atstovaujančiose valstybėse rinka nustato būsto kainas, t. y. būsto statyba, būsto naudojimas ir būsto plėtra yra reguliuojami rinkos. Lietuvoje egzistuojantis būsto politikos modelis pasižymi daugeliu pokomunistinėms Rytų ir Vidurio Europos šalims būdingų charakteristikų: dominuoja privati būsto nuosavybė, valdžios institucijos beveik nesikiša į kainų reguliavimą, Lietuva priklauso likutinio socialinio modelio šalims, kurios pasižymi itin menkai išplėtotą socialinių būstų pasiūla, o parama apsirūpinti būstu iš esmės garantuojama tik labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių atstovams.

3. Mokslinės literatūros ir teisės aktų analizė atskleidė, jog asmens (šeimos) teisė į būstą – vienas iš valstybių narių tarptautinių ir nacionalinių įsipareigojimų, į kurį privaloma atsižvelgti, siekiant visuomeninės gyventojų gerovės. Valstybės vaidmuo patenkinti gyventojų būsto poreikius gana aiškus ir apibrėžtas Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymu. Lietuvoje socialinio būsto sektorius koordinuojamas viešojo administravimo aparato. Būsto politika įgyvendinama per įvairias nacionalines programas ir tikslines priemones, nukreiptas į nepalankioje padėtyje esančių asmenų (šeimų) būsto įsigijimo klausimo išsprendimą. Parama asmenims ir šeimoms būstui įsigyti ar išsinuomoti organizuojama tiek valstybės, tiek savivaldybių lygmenimis.

4. Tyrimo rezultatai parodė, jog būsto politika Lietuvoje labai ribota ir iš esmės nesudaro palankių sąlygų apsirūpinti socialiniu būstu asmenims ir šeimoms. Tyrime identifikuotos šios valstybės vykdomos būsto politikos problemos: privačios rinkos dominavimas, finansinių išteklių trūkumas, norint įsigyti būstus, šešėlinė būsto nuoma, siekiant išsinuomoti būstus savivaldybėje. Be to,

pastebimas socialinio būsto laukiančiųjų asmenų (šeimų) neatsakingumas, prievolės deklaruoti turtą ir pajamas nevykdymas; nesidomėjimas socialinio būsto prieinamumo galimybėmis. Utenos rajono savivaldybėje naujomis paramos priemonėmis (mokant būsto nuomos ar išperkamosios būsto nuomos mokesčių dalies kompensaciją) aktyviai nesinaudojama, kadangi neišvystyta privačių būstų nuomos pasiūla bei būstų savininkai (nuomotojai) nenori sudaryti oficialių sutarčių su nuomininkais. Vertinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje, galima teigti, kad potencialių gavėjų ratas yra platus, tačiau būsto sektorius nėra laisvai prieinamas daugeliui asmenų (šeimų), nes jų pajamos yra ribotos. Tyrimas išryškino socialinio teisingumo principo įgyvendinimo problemą: ekspertų nuomone, socialiai teisinga yra tai, jog visi socialinio būsto laukiantys yra įrašomi į bendrąją eilę, tačiau didžioji dalis paramos gavėjų mano, kad neatsižvelgiama į individualius asmens (šeimos) poreikius. Pasiiekti užsienio bei Lietuvos autorių inspiruojamas socialinio teisingumo idėjas tampa sudėtinga, nes valstybė neturi pakankamai išteklių tam, kad visiems gyventojams užtikrintų visuomeninių gėrybių prieinamumą.

REKOMENDACIJOS

Utenos rajono savivaldybei:

1. Organizuoti Turto valdymo skyriaus specialistų susitikimus su socialinio būsto laukiančiais, kurių metu būtų pristatoma socialinių būstų situacija savivaldybėje bei informuojama apie privalomą pareigą deklaruoti esamą turtą ir pajamas, taip skatinant paramos gavėjų atsakomybę vykdyti savo pareigas dėl socialinio būsto prieinamumo;

2. Teikti siūlymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai dėl apskaičiuojamų asmens (šeimos) remiamų pajamų dydžių bei skirtų lėšų panaudojimo: socialinio būsto įsigijimui, o ne būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijoms, taip prisidedant prie būsto politikos formavimo ir didinant socialinio būsto prieinamumo galimybes;

3. Teikiant pasiūlymą asmenims (šeimoms) dėl socialinio būsto nuomos, atsižvelgti į individualius asmens (šeimos) poreikius bei demografinę padėtį, siekiant užtikrinti greitesnę socialinio būsto prieinamumą asmeniui (šeimai);

4. Bendradarbiauti ir palaikyti ryšį su nekilnojamojo turto verslo atstovais, galinčiais pasiūlyti būsto nuomą ar išperkamąją būsto nuomą, siekiant sudaryti sąlygas paramos gavėjams naudotis naujomis paramos priemonėmis;

5. Aktyviau informuoti savivaldybės gyventojus visuomenės informavimo priemonėmis (internetu puslapiai, popieriniai leidiniai ir kt.) apie galimybę pasinaudoti būsto nuomos mokesčių dalies kompensacijomis, siekiant skatinti fizinius ir juridinius asmenis sudaryti oficialias būsto nuomos sutartis su nuomininkais.

Paramos socialiniu būstu gavėjams:

1. Vykdyti pareigą deklaruoti turimą turtą ir pajamas, siekiant išvengti išbraukimo iš laukiančiųjų socialinio būsto eilės bei pakartotinio kreipimosi dėl socialinio būsto paramos;

2. Išsakyti savo nuomonę dėl socialinio būsto prieinamumo problemų Turto valdymo skyriaus specialistams, siekiant prisidėti prie socialinio būsto prieinamumo organizavimo ir teikimo gerinimo Utenos rajono savivaldybėje.

Mokslininkams ir tyrėjams:

1. Tęsti tyrimus, siekiant išplėsti nuomojančių ar laukiančiųjų socialinio būsto patyrimų lauką, gilintis į socialinio būsto prieinamumo problemas kitose savivaldybėse;

2. Išplėsti tyrimų temas, susijusias su valstybės būsto politikos sritimi, įgyvendinant socialinio teisingumo principą.

LITERATŪRA

1. Aidukaitė, Jolanta, Anna Lipnevič, Saulius Nefas, Alvieta Narkevičiūtė, ir Fausta Anulytė. 2014. *Būsto politika ir visuomenės iniciatyvos mieste*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras. Sociologijos institutas.
2. Aidukaitė, Jolanta. 2010. „Gerovės valstybių patirtis vertinant socialinio teisingumo principo įgyvendinimą švietime: Švedijos, Škotijos ir Vokietijos atvejai“. *Viešoji politika ir administravimas* Nr. 34: 47–60.
3. Aidukaitė, Jolanta. 2013. „Būsto politika skirtinguose gerovės modeliuose“. *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2 (33): 304-320.
4. Bieliauskaitė, Jolanta. 2009. „Socialinio teisingumo principų sistema šiuolaikinėje vakarų teisės tradicijoje“. *Socialinių mokslų studijos* 2 (2): 119-135.
5. Blumenthal, Pamela M., and John R. McGinty. 2015. „Housing Policy Levers to Promote Economic Mobility“. *Urban Institute*: 1-54.
6. Braga, Michela, and Pietro Palvarini. 2013. „Social Housing in the EU“. *Directorate general for internal policies. Policy department A: Economic and scientific policy* Nr. IP/A/EMPL/NT/2012-07 PE 492.469: 3-56.
7. Brazienė, Rūta, ir Inga Mikutavičienė. 2018. „Būsto politikos vertinimas Lietuvoje: jaunimo grupės požiūris“. *Viešoji politika ir administravimas* T 17, Nr. 3: 470-483.
8. Brazienė, Rūta. 2017. „Jaunimo apsirūpinimas būstu Lietuvoje ir ES: problemos ir galimybės“. *IX-oji nacionalinė Lietuvos sociologų draugijos konferencija: „(Ne)lygybės, galia ir socialinis teisingumas šiuolaikinėje visuomenėje“*. Kaunas: VDU.
9. Brazienė, Rūta. 2018. „Jaunimo apsirūpinimas būstu: galimybės ir problemos“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 9 (2): 131-148.
10. Caruso, Nadia. 2013. „New Practices of Social Housing: from a Definition to Recent Development“. *Planum. The Journal of Urbanism* n. 27, vol. 2: 34-68.
11. Castles, Francis G, Stephan Leibfried, Jane Lewis, Herbert Obinger, and Christopher Pierson. 2010. *The Oxford Handbook of the Welfare State*. New York: Oxford University Press.
12. Dačiulytė, Rūta, Jonas Jagminas, ir Saulius Nefas, 2013. *Kursinių, bakalaurinių ir magistrinių darbų rengimo metodiniai nurodymai*. Vilnius: MRU.
13. Davulis, Gediminas. 2012. „Socialinės politikos principai Europos Sąjungoje ir Lietuvoje“. *Societal Innovations for Global Growth* Nr. 1 (1): 582-597.

14. Economic Commission for Europe. 2006. *Guidelines on Social Housing. Principles and Examples*. United Nations: New York and Geneva NR. ECE/HBP/137 : 2-101. <https://www.unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/Publications/guidelines.social.housing.pdf>
15. Gaižauskaitė, Inga, ir Natalija Valavičienė. 2016. *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Vadovėlis*. Vilnius: MRU.
16. Gaižauskaitė, Inga, ir Svajonė Mikėnė. 2014. *Socialinių tyrimų metodai: apklausa. Vadovėlis*. Vilnius: MRU.
17. Gataūlinas, Artūras, ir Rasa Zabarauskaitė. 2013. „ES šalių subjektyvioji gerovė ekonominio išsivystymo ir socialinės politikos kontekste“. *Verslas: teorija ir praktika* 14 (2): 147-156.
18. Guogis, Arvydas, ir Boguslavas Gruževskis. 2010. „Ar reikia kitokio Lietuvos visuomenės socialinės raidos modelio?“. *Socialinių mokslų studijos* Nr. 3 (7): 19-36.
19. Guogis, Arvydas. 2002. „Modeliavimo reikšmė socialiniame moksle“. *Viešoji politika ir administravimas* Nr. 3: 94-98.
20. Guogis, Arvydas. 2006. „Socialinės politikos modeliavimas Europos integracijos procese“. *Viešoji politika ir administravimas* Nr. 17: 29-41.
21. Guogis, Arvydas. 2011. „Pažangaus Gerovės normatyvinio modelio paieškos Europos ir Lietuvos kontekste“. *Filosofija. Sociologija* T 22. Nr. 4: 365-372.
22. Guogis, Arvydas. 2012. „Palyginamoji gerovės modelių ir socialinio administravimo analizė“. *Tiltai*, 1: 31-44
23. Henilane, Inita. 2016. „Housing concept and analysis of housing classification“. *Baltic Journal of Real Estate Economics and Construction Management* Nr. 4: 168-179. <https://www.degruyter.com/downloadpdf/j/bjreecm.2016.4.issue-1/bjreecm-2016-0013/bjreecm-2016-0013.pdf>
24. Hoekstra, Joris. 2010. *Divergence in European welfare and housing systems*. Delft University Press. Amsterdam: 1-215. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.869.2657&rep=rep1&type=pdf>
25. Indriliūnaitė, Rasa. 2018. „Socialinio būsto politikos samprata ir paramos būstui prieinamumo galimybės Lietuvoje“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 9 (2): 169-191.
26. Yung, Betty. 2008. *Hong Kong's Housing Policy: A Case Study in Social Justice*. Hong Kong University Press: HKU. <https://muse.jhu.edu/book/5651>
27. Jurevičienė, Daiva, ir Laima Okunevičiūtė Neverauskienė. 2008. „Būsto įsigijimo sąlygų įtaka jaunimui įsitvirtinti nacionalinėje darbo rinkoje“. *Verslas: teorija ir praktika* 9 (2): 116-124.
28. Kardelis, Kęstutis. 2016. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Edukologija ir kiti socialiniai mokslai. Vadovėlis*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

29. Krippendorff, Klaus. 2013. *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. Third Edition*. California: SAGE Publications Ltd.
30. Leonavičius, Vylius, ir Apolonijus Žilys. 2009. „Gerovės valstybė ir moderniosios Lietuvos urbanizacija“. *Filosofija. Sociologija* T 20. Nr. 4: 318-325.
31. Lipnevič, Anna. 2012. „Būsto politikos raida Lietuvoje“. *Societal Innovations for Global Growth*. 1(1): 835-848. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367189105417/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.
32. Melis, Giulia, Giulia Marra and Elena Gelormino. 2013. „Housing and Social mix“. *Higher Institute on Territorial Systems for Innovation SiTI*: 3-57. http://www.health-inequalities.eu/wp-content/uploads/2016/05/Literature-Review-housing_social-mix-final.pdf.
33. Mikutavičienė, Inga. 2018. „Socialinio būsto gyventojų portretas: jaunų asmenų požiūriai ir patirtys“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 9 (2): 149-167.
34. Nefas, Saulius, ir Alvita Narkevičiūtė. 2013. „High-Quality Housing Policy: The Functional Local Community in Vilnius and Kaunas“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 3 (31): 58-67.
35. Papirtis, Leonas Virginijus, ir Audrius Bitinas. 2010. „Socialinio teisingumo įgyvendinimo problematika finansuojant socialinės saugos sistemą“. *Socialinių mokslų studijos* 3 (7): 37-58.
36. Pittini, Alice, Laurent Ghekiere, Julien Dijol, and Igor Kiss. 2015. „The State of Housing in the EU 2015“. Brussels: 5-106. <file:///C:/Users/admin/Downloads/PublicationforWEB.pdf>.
37. Plėšnys, Albinas. 2014. „Gerovės valstybės modeliai šiuolaikinėje kultūrinėje tradicijoje“. *Filosofija. Sociologija* T. 25. Nr. 3: 137-145.
38. Poggio, Teresio and Christine Whitehead. 2017. „Social housing in Europe: legacies, new trends and the crisis“. *Critical Housing Analysis. London School of Economics Department of Economics Houghton St* 4 (1): 1-10.
39. Rolsas, Džonas. 1989. *Teisingumas kaip nešališkumas*. Gėrio kontūrai. Vilnius: Mintis.
40. Rudzkienė, Vitalija, ir Miglė Eleonora Černikovaitė. 2012. „Socialinio teisingumas vertybiniu požiūriu“. *Societal Innovations for Global Growth* 1 (1): 1055-1069.
41. Scanlon, Kathleen, Melissa Fernandez Arrigoitia and Christine Whitehead 2015. „Social housing in Europe“. *Swedish Institute for European Policy Studies* 17: 1-12. http://eprints.lse.ac.uk/62938/1/Fernandez_Social%20housing%20in%20Europe_2015.pdf.
42. Schuett, Robert, and Peter M. R. Stirk. 2015. *The concept of the state in international relations: philosophy, sovereignty, cosmopolitanism*. Edinburgh: University Press Ltd.
43. Szczygiel, Nina, and Mafalda Almeida. 2017. „Housing policies for the elderly: why should we care?“. *Viešoji politika ir administravimas* T 16, Nr. 4: 583-592.
44. Šileika, Algis, ir Jolita Paškevičiūtė. 2013. „Lietuvos tapsmo gerovės valstybe prieštaros“. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 1 (29): 8–19.

45. Treanor, Dave. 2015. „Housing policies in Europe”. Prepublication draft: London <https://www.m3h.co.uk/files/publications/HousingPoliciesinEurope.pdf>
46. Turner, Bengt, and Marja Elsinga. 2005. „Housing Allowances: Finding a Balance Between Social Justice and Market Incentives“. *European Journal of Housing Policy* Vol. 5, No. 2: 103-109.
47. Vaišvila, Alfonsas. 2002. „Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė“. *Jurisprudencija* t. 24 (16): 196-203.
48. Venslauskaitė, Goda Izabelė. 1999. „J. Rawlso „Teisingumo teorijos“ pagrindinių nuostatų analizė“. *Problemos* 55: 74-82.
49. Vorevičienė, Jurgita. 2016. „Trečiasis sektorius ir socialinė gerovė: nevyriausybinių organizacijų vaidmuo gerovės valstybėje“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 7 (2): 49-71 .
50. Žalimienė, Laimutė, Romas Lazutka, Daiva Skučienė, Jolanta Aidukaitė ir kt. 2009. „Socialinio teisingumo rodikliai švietime: mokslinio tyrimo pirmo etapo ataskaita“. Vilnius. 3-67.
51. Žalimienė, Laimutė, Romas Lazutka, Daiva Skučienė, Jolanta Aidukaitė ir kt. 2011. „Socialinis teisingumas švietime: teorinė samprata ir praktinis vertinimas“. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. 5-99.
52. Žilys, Apolonijus. 2018. „Būsto karjera ir jos trajektorijos demografinio gyvenimo ciklo pradžioje: Lietuvos jaunimo apsirūpinimo situacija“. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 9 (2): 193–227.
53. Žydžiūnaitė, Vilma, ir Stanislav Sabaliauskas. 2017. *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai. Vadovėlis socialių mokslų studijų programų studentams*. Vilnius: VAGA.

Tarptautiniai teisės aktai:

54. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. 2012. 326/02.
55. „Europos socialinė chartija“. 2001. *Valstybės žinios* 49 (1704).
56. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. 2006. *Valstybės žinios* 68 (2497).

Nacionaliniai teisės aktai:

57. „Lietuvos Respublikos gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymas“. 1992. *Valstybės žinios* 79 (0)., nauja redakcija: „Lietuvos Respublikos valstybės paramos daugiabučiams namams atnaujinti (modernizuoti) įstatymas“. 1992. *Valstybės žinios* 79 (0).
58. „Lietuvos Respublikos gyventojų apsirūpinimo gyvenamosiomis patalpomis įstatymo pakeitimo įstatymas“. 2002. *Valstybės žinios* 116 (5188).
59. „Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas“. 1994. *Valstybės žinios* 89 (1706).

60. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. 1992. *Valstybės žinios* 33 (1014).
61. „Lietuvos Respublikos paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti įstatymas, 2014 m. spalio 9 d. Nr. XII-1215“. TAR 15180. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/620cd9e0584311e49df480952cc07606/tfRhLyiZvj>
62. „Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas“. 2003. *Valstybės žinios* (73) 3352.
63. „Lietuvos Respublikos Seimo statutas“. 1994. *Valstybės žinios* 15 (249).
64. „Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2015 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr. A1-192 „Dėl Savivaldybių socialinio būsto fondo plėtros 2015-2020 metais veiksmų plano patvirtinimo“. TAR 5536. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0fe23220dfbe11e4840fd0ad0e2e216c/XZTAZHCZyq>
65. „Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas“. 2006. *Valstybės žinios* 73 (2755).
66. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 17 d. nutarimas Nr. 892 „Dėl Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 66 (1916).
67. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 9 d. nutarimas Nr. 708 „Dėl Socialinio būsto fondo plėtros 2004–2006 metų programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 93 (3408).
68. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. sausio 21 d. nutarimas Nr. 60 „Dėl Lietuvos būsto strategijos patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 13 (387).
69. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2012 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1482 „Dėl 2014-2020 metų nacionalinės pažangos programos patvirtinimo“. *Valstybės žinios* 144 (7430).

Kiti šaltiniai:

70. „Būsto skyriaus uždaviniai ir funkcijos“. Žiūrėta 2018 m. birželio 18 d. http://www.am.lt/VI/article.php3?article_id=18177
71. „Daugiau nei 192 tūkstančius nepasiturinčių Lietuvos gyventojų iki švenčių pasieks šeštoji šiais metais parama maisto produktais ir higienos priemonėmis“. 2018. Europos pagalbos labiausiai skurstantiems asmenims fondas. Žiūrėta 2019 m. vasario 11 d. <https://www.priimk.lt/lt/apie-projektus/naujienos/daugiau-nei-192-tukstancius-nepasiturinciu-lietuvos-gyventoju-iki-svenciu-pasieks-sestoji-siais-metais-parama-maisto-produktais-ir-higienos-priemonemis/153>
72. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2018. Duomenys apie savivaldybės būsto fondą. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 15 d. <https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos->

[sritys/Socialine%20statistika/5_PDF%202018%2001%2001%20-%202018%2006%2030%20%20Duomenys%20apie%20savivaldyb%C4%97s%20b%C5%ABst%C5%B3%20fond%C4%85.pdf](#)

73. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2018. Asmenų (šeimų), įrašytų į laukiančių paramos būstui išsinuomoti sąrašus, skaičius. Žiūrėta 2018 m. spalio 20 d. [https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-](https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/veiklos-sritys/Socialine%20statistika/1_PDF%202018%2001%2001%202018%2006%2030%20Apie%20laukian%C4%8Dius%20paramos%20b%C5%ABstui%20i%C5%A1sinuomoti.pdf)

[sritys/Socialine%20statistika/1_PDF%202018%2001%2001%202018%2006%2030%20Apie%20laukian%C4%8Dius%20paramos%20b%C5%ABstui%20i%C5%A1sinuomoti.pdf](#)

74. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2014. “Kovos su nedarbu ir skurdo mažinimo strategijų tyrimas”. Galutinė ataskaita. Prieiga per internetą: <http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/1-2-dalis-GALUTINE.pdf>

75. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. 2008 m. gruodžio 1 d. Valstybinio audito ataskaita. „Socialinio būsto fondo plėtros programos ir socialinio būsto naudojimo vertinimas“. Nr. VA-P-30-21. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/admin/Downloads/socialinio_busto%20\(8\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/socialinio_busto%20(8).pdf)

76. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. 2017 m. kovo 3 d. Valstybinio audito ataskaita. „Ar užtikrinamas būsto prieinamumas mažas pajamas gaunantiems gyventojams“. Nr. VA-P-30-1-4. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/admin/Downloads/Ataskaita_Ar_uztikrinamas_busto_prieinamumas_mazas_pajamas_gaunantiems_gyventojams%20\(9\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/Ataskaita_Ar_uztikrinamas_busto_prieinamumas_mazas_pajamas_gaunantiems_gyventojams%20(9).pdf)

77. Utenos rajono savivaldybė. 2018. Asmenų (šeimų), turinčių teisę į socialinį būstą, paramą būstui įsigyti sąrašai. Žiūrėta 2018 m. spalio 1 d. : <https://www.utena.lt/index.php/socialine-apsauga/asmen-seim-turinci-teis-i-socialini-busta-sarasai>

78. Utenos rajono savivaldybės 2017 m. spalio 16 d. Nr. (3.27)1-2665 išvada „Dėl Utenos rajono savivaldybės administracijos veiklos sričių, kuriose egzistuoja didelė korupcijos pasireiškimo tikimybė“. Prieiga per internetą: https://www.stt.lt/documents/kpt_2017/Utenos_sav_KPT.pdf

79. Utenos rajono savivaldybės tarybos 2015 m. gegužės 28 d. sprendimas Nr. TS-139 „Dėl Utenos rajono savivaldybės būsto ir socialinio būsto nuomos tvarkos aprašo patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <http://infolex.lt/utena/GetFile.aspx?DocId=f3e1ccc0-f970-448f-a494-c059c3726815>

80. Utenos rajono savivaldybės tarybos 2015 m. kovo 31 d. sprendimas Nr. TS-67 „Utenos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2015 metų veiklos ataskaita“. Prieiga per internetą: <https://utena.lt/index.php/2635-patvirtinta-utenos-rajono-savivaldybes-administracijos-direktorius-2015-met-veiklos-ataskaita>

81. Utenos rajono savivaldybės tarybos 2018 m. balandžio 26 d. sprendimas Nr. TS-103 „Utenos rajono savivaldybės 2018-2020 metų strateginis veiklos planas“. Prieiga per internetą: <http://infolex.lt/utena/GetFile.aspx?DocId=c30e4329-e5a1-4320-8878-09b66265f242>

82. Utenos rajono savivaldybės tarybos 2018 m. kovo 29 d. sprendimas Nr. TS-64 „Utenos rajono savivaldybės strateginis plėtros planas 2018-2024 metams“. Prieiga per internetą: https://www.utena.lt/images/2018_Naujienos/BALANDIS/2018_04_16/123.compressed.pdf
83. Utenos rajono savivaldybės tarybos 2019 m. sausio 31 d. sprendimas Nr. TS-2 „Utenos rajono savivaldybės administracijos direktoriaus 2018 metų veiklos ataskaita“. Prieiga per internetą: <file:///C:/Users/admin/Downloads/utenos-savivaldybe-direktoriaus-ataskaita-2018.pdf>

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo pavadinimas – Socialinis teisingumas valstybės būsto politikoje įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Lietuvoje: Utenos rajono savivaldybės atvejo analizė.

Socialinio būsto prieinamumas tapo tiek teorine, tiek praktine problema. Nors asmens (šeimos) teisė į būstą pripažįstama vienu iš valstybių narių tarptautinių ir nacionalinių įsipareigojimų, tačiau minėtos teisės įgyvendinimą neretai apriboja neefektyviai ir netikslingai vykdoma valstybės būsto politika. Ne mažiau svarbus ir laukiančiųjų socialinio būsto išitraukimas į ap(si)rūpinimo būstu klausimų sprendimą. Visuomenėje pradėta gvildinti socialinio teisingumo problema: kaip ir kokiomis priemonėmis, turint ribotus valstybės išteklius, įmanoma užtikrinti socialinio būsto prieinamumą visiems jo laukiantiems asmenims (šeimoms)? Magistro darbo tikslas – teoriškai ir empiriškai ištirti valstybės vykdomą būsto politiką socialinio teisingumo aspektu, įgyvendinant socialinio būsto prieinamumą Utenos rajono savivaldybėje. Siekiant įgyvendinti magistro darbo tikslą ir uždavinius, buvo apklausti Utenos rajono savivaldybėje dirbantys ekspertai, vykduojantys būsto politiką, bei paramos būstu gavėjai, įrašyti į laukiančiųjų būsto sąrašą. Darbe remtasi šiais metodais: mokslinės literatūros, dokumentų, teisės aktų bei statistinių duomenų analize, interviu metodu.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad būsto politika Lietuvoje labai ribota ir iš esmės nesudaro palankių sąlygų apsirūpinti socialiniu būstu asmenims ir šeimoms. Identifikuotos šios valstybės vykdomos būsto politikos problemos: privačios rinkos dominavimas, finansinių išteklių trūkumas, norint įsigyti būstus, šešėlinė būsto nuoma, siekiant išsinuomoti būstus savivaldybėje. Pastebimas socialinio būsto laukiančiųjų asmenų (šeimų) neatsakingumas, prievolės deklaruoti turtą ir pajamas nevykdymas; nesidomėjimas socialinio būsto prieinamumo galimybėmis.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, sąvokų žodynelis, teorinė dalis (2 skyriai, suskirstyti į poskyrius), metodologinė, praktinė (analitinė) dalis, išvados, rekomendacijos, naudota literatūra, santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis) ir priedai.

Raktiniai žodžiai: socialinis būstas, socialinis teisingumas, būsto politika, būstas.

SUMMARY

Master's Thesis Title – Social Justice in the State's Housing Policy in Implementation of Availability of Social Housing in Lithuania: Case Study in the Municipality of Utena Region.

Availability of social housing proved to be both theoretical and practical problem. Although an individual's (family's) right to housing is recognized as one of international and national commitments of Member States, the exercise of this right is often restricted by inefficiently and inappropriately pursued housing policy of the State. Involvement of those who are waiting for social housing in dealing with the housing issues is equally substantial. Examination of the problem of social justice has been started in the society: how and by what means is it possible to ensure the availability of social housing for every individual (family) who are waiting for it when State resources are limited? Objective of the Master's thesis is to study theoretically and empirically the housing policy pursued by the State in the aspect of social justice in implementation of availability of social housing in the Municipality of Utena region. In order to attain the Master's thesis objective and implement the tasks, the experts working in the Municipality of Utena region and pursuing housing policy were questioned as well as housing beneficiaries, who are on the housing wait lists. The following methods had been followed in the thesis: analysis of scientific literature, documents, legal acts and statistical data, interviewing.

The results of the study revealed that housing policy in Lithuania is really restrictive and, actually, does not create favorable conditions for individuals and families to get social housing. The following problems of the State's housing policy had been identified: dominance of private market, lack of financial resources in order to acquire housing, illegal housing rental seeking to rent a living space in the Municipality. It was noticed that individuals (families), who are waiting for social housing, lack responsibility, fail to comply with their obligation to declare their assets and income; they do not show any interest in availability of social housing.

The Master's thesis is composed of introduction, glossary, theoretical part (2 sections divided into subsections), methodological, practical (analytical) part, conclusions, recommendations, literature references, summary (in Lithuanian and English) and annexes.

Key words: social housing, social justice, housing policy, housing.

PRIEDAI

Interviu gairių klausimynas Turto valdymo skyriaus specialistams

Interviu dalis	Interviu klausimai
Duomenys apie informantą	Koks jūsų darbo stažas Turto valdymo skyriaus veikloje? Koks Jūsų išsilavinimas?
Ekspertų nuomonės aptariant būsto politikos prioritetus ir problemas socialinio teisingumo aspektu.	Kokius Jūs pastebite teigiamus aspektus formuojant ir įgyvendinant būsto politiką Utenos rajono savivaldybėje? Kokius Jūs pastebite neigiamus aspektus formuojant ir įgyvendinant būsto politiką Utenos rajono savivaldybėje? Jūsų nuomone, ar Utenos rajono savivaldybėje socialinio būsto politika vykdoma tinkamai? Ar teisinga, kad visi laukia bendroje eilėje, nėra išskirtų kriterijų?
Ekspertų nuomonės organizuojant ir teikiant socialinio būsto prieinamumą.	Kokie asmenys (šeimoms) dažniausiai kreipiasi dėl socialinio būsto skyrimo paramos? Iš kur dažniausiai asmenys (šeimoms) sužino apie valstybės teikiamą paramą dėl socialinio būsto nuomos? Dėl kokių priežasčių asmuo (šeima) atsisako siūlomo socialinio būsto? Kaip manote, ar Utenos rajono savivaldybė užtikrina šeimoms (asmenims) socialinio būsto prieinamumą? Pakomentuokite. Dėl kokių priežasčių asmenys (šeimoms) yra išbraukiami iš laukiančiųjų socialinio būsto sąrašų? Kokiais atvejais asmuo (šeima) dėl socialinio būsto nuomos kreipiasi pakartotinai?
Ekspertų nuomonės dėl aprūpinimo socialiniu būstu sistemos organizavimo ir pagerinimo	Kokių pasiūlymų Jūs turėtumėte, kaip būtų galima pagerinti aprūpinimo socialiniu būstu sistemos organizavimą?

Interviu gairių klausimynas paramos būstu gavėjams

Interviu dalis	Interviu klausimai
Duomenys apie informantą	Jūsų amžius, išsilavinimas, šeiminė padėtis, socialinė padėtis (dirbantis ar registruotas darbo biržoje?). Demografiniai duomenys (miesto gyventojas, kaimo?)
Paramos gavėjų nuomonės (požiūris) į būstą ir priežastys, lėmusios kreiptis valstybės būsto paramos.	Kokį vaidmenį, Jūsų nuomone, būstas atlieka žmogaus gyvenime? Ką Jums reiškia būstas? Pakomentuokite. Kokios priežastys lėmė, kad Jūs turėjote kreiptis valstybės paramos dėl socialinio būsto nuomos? Kokiomis Jūs naudojate kitomis valstybės teikiamomis paramomis ar išmokomis? Pakomentuokite. Kur Jūs šiuo metu gyvenate? Kokia Jūsų nuomonė apie nuosavo būsto įsigijimą?
Paramos gavėjų nuomonės organizuojant ir teikiant socialinio būsto prieinamumą.	Iš kur sužinojote apie valstybės teikiamą paramą dėl socialinio būsto nuomos? Kiek laiko laukiate socialinio būsto ir kelintas esate šiuo metu eilėje? Kodėl, Jūsų nuomone, būsto neskyrė iš karto, kai paprašėte? Pakomentuokite. Kaip Jūs vertinate socialinio būsto teikimą Utenos rajono savivaldybėje? Argumentuokite. Ar Utenos rajono savivaldybė Jums pateikė pasiūlymų dėl socialinio būsto nuomos per Jūsų laukimo laikotarpį? Jūsų manymu, kiek teks laukti socialinio būsto?